ANADOLU YAYINCILIK

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

BERKER, Ratip

BELLINI, Gentile
BELLINI, Giovanni
BELLINI, Vincenzo
BELLİ, Mihri
BELLOCHIO, Marco
BELLORI, Giovanni
BELLOW, Saul
BELLOWS, Wesley
BELMONDO, Jean-Paul
BELOCH, Karl Julius
BELON, Pierre
BELOW, Hugo von
BELUSSOV, Vladimir
BELYAYEV, İvan
BENALCÁZAR,
BENAVENTE, Jacinto
BEN BARKA, Mehdi
BEN BELLA, Ahmed
BENEDEN, Edouard
BENEDICT, Ruth
BENEDICTUS
BENEDICTUS XV
BENEKE, Friedrich
BENER, Hikmet Erhan
BENER, Vüs'at O.
BENEŞ, Edvard
BENEVOLO, Leonardo
BENGİ, Remzi
BENGİSU, Naci
BEN GURİON, David
BENGÜ, Memet Fuat
BENİ SADR,

BENJAMIN, Judah Philip
BENJAMIN, Walter
BENK, Adnan
BENLİYAN, Serupe
BENN, Gottfried
BENNETT, Arnold
BENNETT, Jonathan

15

BENSE, Max
BENTHAM, Jeremy
BENTLEY, Eric
BENTON, Thomas Hart
BENVENISTE, Emile
BENZ, Ernst
BENZ, Karl Friedrich

BEN ZVİ, İsaak
BEOTHY, Étienne
BERCHTOLD, Leopold
BERDYAYEV, Nikolay
BEREKETOĞLU, Vecih
BERENGER, Pierre
BERENSON, Bernhard
BEREZİN, Nikolayeviç
BERFE, Süreyya
BERG, Alban
BERGBOHM, Karl
BERGER, Hans
BERGER, John
BERGIUS, Friedrich
BERGMAN, Hjalmar
BERGMAN, Ingmar
BERGMAN, Ingrid
BERGMAN, Torbern
BERGSON, Henri
BERGSTRÖM, Sune
BERING, Vitos
BERİA, Lavrenti
BERK, İlhan
BERK, Nurullah
BERKE
BERKEL, Sabri
BERKELEY, George
BERKER, Ercümend
BERKER, Ratip
BERKES, Niyazi
BERKOL, N. Ali
BERKÖZ, Egemen

BELLINI, Gentile
(1429-1507)

İtalyan ressam. Fatih Sultan Mehmed'in ünlü portresiyle tanınmıştır.

Venedik'te doğdu. Ünlü ressam Jacopo Bellini'nin büyük oğludur. Yaşamı konusundaki bilgiler, üstlendiği işler için hazırlanmış anlaşmalardan ve resmi belgelerden derlenebilmektedir. Bu belgelere göre 1469'da İmparator III. Frederick tarafından Venedik ve Palatine kontluğuna layık görüldü. 1474'te Doge'lar Sarayı'ndaki resimlerin bakım ve onarımı ile görevlendirildi. Eylül 1479'da Fatih Sultan Mehmed'in isteği üzerine İstanbul'a geldi, Kasım 1480'e değin kalarak en ünlü resimlerinden biri olan *Fatih'in Portresi*'ni yaptı. Sanıldığına göre daha sonra Mısır'a ve başka Orta Doğu ülkelerine de gitti. Venedik'te öldü.

Gentile babasının atölyesinde yetişti. Bu yüzden ilk yapıtlarının neler olduğunu ve atölyede ortaklaşa üretilen işlerde Gentile'nin katkısını kestirmek olanaksızdır. Ayrıca yaşamının son döneminde kardeşi Giovanni Bellini ile ortaklaşa yaptıkları resimlerde de Gentile'nin payını saptamak olası değildir.

Giovanni'ye oranla Gentile hem nitelik, hem de nicelik bakımından daha az önemli bir sanatçı olmuştur. Kardeşinin tersine Gentile'nin resmi, daha çok Venedik manzaraları ve tarihiyle, bölgesel konularla ve portrelerle sınırlıdır. Zamanında San Giovanni Kilisesi için yapılıp bugün Torino'daki Sabauada Galerisi'nde bulunan ve Bakire Meryem'in yaşamını konu alan resimler, onun bilinen ilk yapıtlarındandır.

Gentile'nin portreciliği sanatında önemli bir yer tutar. 1469'da yaptığı *III. Ferdinand* ve bugün kayıp olan 1472 tarihli *Kardinal Bessarion* portreleri bu alandaki ünlü yapıtları arasındadır. *Doge Francesco Foscari*'nin ve *Andre Vendramin*'in portreleri, konunun hep profilden yansıtıldığı erken dönem yapıtlarıdır. *Lorenzo Giustiniani* ve *Fatih Sultan Mehmed* portreleri ise Gentile'nin portreciliğinin doruk noktasını oluşturur. Bunlardan *Lorenzo Giustiniani* kendi içine çekilmişliğin ruhsallığını, *Fatih* portresi ise kendine ve geleceğine güven duyan bir hükümdarın ağırbaşlılığını öne çıkaran ve böylece iki karşıt anlatımı yansıtan yapıtlardır. Gentile'nin, Kıbrıs Kraliçesi *Catherine Cornaro'nun Portresi*'nde, tam profilden yüzün üçte ikisini gösteren bakış açısına geçtiği izlenir. Bu tutum ünlü ressam Antonello da Messina'nın etkisine bağlanmaktadır.

Gentile'nin en ilginç ve önemli yapıtı, yaşamının sonuna doğru, 1496-1501 arasında Scuola di San Giovanni için yaptığı büyük boyuttaki üç resimden oluşan dizidir. Bugün Venedik Akademisi'nde bulunan bu resimler *Kutsal Çarmıhın Mucizeleri*'ni konu almaktadır. Dinsel konularına karşın resimlerdeki asıl amaç Venedik'in bilinen görüntülerini ve ünlü asılzadelerini canlandırmaktır. Kompozisyonları tekdüze olmakla birlikte renkleri ışıklı ve zengindir. Ayrıca yüksek düzeyde bir perspektif kaygısı kendini duyurur. *Aziz Markos'un İskenderiye'deki Vaazı* Gentile'nin son yapıtıdır; ölümü üzerine yarım kalmış, sonradan kardeşi Giovanni tarafından bitirilmiştir. Zaten resmin farklı renk parlaklığı ve ışık değerleri, Gentile'den çok Giovanni'nin üslubunu yansıtmaktadır.

• YAPITLAR (başlıca): *Lorenzo Giustiniani'nın Portresi*, 1465, Venedik Akademisi; *Doge Francesco Foscari'nın Portresi*, ykş. 1465, Correr Müzesi, Venedik; *III. Frederick'in Portresi*, 1469; *Kardinal Bessarion'un Portresi*, 1472, bugün kayıp; *Fatih'in Portresi*, 1480, Ulusal Galeri, Londra; *Kutsal Haçın Mucizeleri* dizisi (*Kutsal Haçın Kalıntılarının San Marco Alanı'ndan Törenle Geçirilişi*, 1496; *San Lorenzo Köprüsü'nde Kutsal Haç Mucizesi*, 1500; *Pietro de' Ludovici'nin Mucizeyle İyileşmesi*, 1501), Venedik Akademisi; *Aziz Markos'un İskenderiye'deki Vaazı* (Giovanni Bellini ile), 1505, Brera Galerisi, Milano; *Andre Vendramin'in Portresi; Catherine Cornaro'nun Portresi.*

BELLINI, Giovanni
(1430?-1516)

İtalyan ressam. Venedik Resim Okulu geleneğinin kurucusudur.

Giambellino olarak da bilinen Giovanni Bellini, Venedik'te doğdu ve aynı kentte öldü. Ünlü ressam Jacopo Bellini'nin evlilik dışı oğlu ya da evlatlığı olduğu sanılmaktadır. Çocukluk ve gençlik yılları üstüne pek bilgi yoktur. Büyük bir olasılıkla babasının atölyesinde yetişti. Padua'daki Sant' Antonio Kilisesi'nde babasıyla birlikte yaptıkları dekorasyon çalışmaları (şimdi kayıptır) nedeniyle 1460'larda adı duyuldu. 1471 dolaylarında ağabeysi Gentile ile birlikte Venedik'te bir atölye açtı. Gentile'nin İstanbul'da kaldığı yıllarda atölyenin yönetimini üstlendi ve onun ölümüyle yarım kalan resimleri tamamladı. Yaşı ilerledikçe ünü de artan Giovanni'nin kendi öğrencilerinden başka, yetişmekte olan öbür genç sanatçılar üstünde de büyük etkisi oldu. İtalya'yı ziyaret eden Dürer, Venedik'ten yazdığı bir mektupta onun çok yaşlanmış olmasına karşın hâlâ ressamların en büyüğü olduğunu belirtmişti.

Bellini sanat yaşamının başlangıcında yaptığı Madonna resimleriyle tanınmaya başlamıştır. 15.yy'dan Geç Rönesans'a değin resmin doğaya yaklaşımının geçirdiği evrim Bellini'nin bu resimlerine tümüyle yansımakta, bilimsel incelemeci gözlemlerden, şiirsel ve anıtsal bir anlatıma geçiş izlenmektedir. 1460-1470 arasında yer alan gelişme döneminde üslubu, enistesi olan Mantegna'nın etkisi altındadır. Ancak Bellini, ışık ve rengi özellikle vurgulayışı, figür ve manzara öğelerini çok daha duygusal ve daha az bilimsel ele alışıyla ondan ayrılır. Bu ayrım yaklaşık 1464'te ikisinin de yaptığı *Bahçede Acı Çekme* tablolarında iyice belli olmaktadır.

Olgunluk dönemi gibi yapıtlarında Bellini'deki Mantegna etkisinin giderek azaldığı, buna karşılık Venedik Okulu resim anlayışının temelini oluşturacak olan kendi kişisel üslubunun belirmeye başladığı izlenir. 1480'lerde Bellini'nin temel kaygısı, ışık içinde yüzen rengin atmosferdeki etkisinin alabildiğine zenginleştirilerek resme geçirilmesidir. Figürlerinin resim mekânı içindeki hareketleri giderek büyük bir serbestlik ve doğallık kazanmış, gökyüzüne karşı

silüeti andırır bir biçimde ele aldığı manzara da, gizemli bir sessizlik ve durgunluk içinde şiirsel bir anlatıma ulaşmıştır. Doğayla insan zengin bir renk uyumuyla dengeli bir biçimde bütünleşmiştir.

Bellini'nin resimsel simgeleri duyarlı, melankolik ve kutsal bir hava içinde verme yeteneğinin en güzel örnekleri çeşitli kiliseler için yaptığı mihrap resimleridir. Geç Rönesans resminin biçimsel olgunlukla kaynaştırdığı şiirselliğin de habercisi olan bu resimler, aynı zamanda rengin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi konusunda Bellini'nin eşsiz yeteneğini de ortaya koyar.

1500'den sonraki kompozisyonları biçimin anıtsallaştırılması ve yumuşak renk tonlarının zenginleştirilmesi doğrultusunda Bellini'nin ulaştığı son aşamayı gösterir. Öğrencisi olan genç Giorgione ve Titian'ın oluşturdukları yeni ruhu ve renk anlayışını, onlardan 40 yaş büyük bir usta olmasına karşın özümleyebilmesi de, gene Bellini'nin olağanüstü yeteneğinin bir belirtisidir.

Bellini'lerin atölyesi, 15. yy Venedik resim geleneğinin temel direği olmuştur. Bellini'ler her türlü etkiye açık olmakla birlikte bu etkileri olağanüstü bir biçimde Venedik'e özgü bir hale getirmişler ve İtalyan resminde bir Venedik Okulu'nun oluşmasına yol açmışlardır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Ölü İsa,* 1464, Poldi-Pezzoli Müzesi, Milano; *Bahçede Acı Çekme,* 1464, Ulusal Galeri, Londra; S.S. Giovanni e Paolo Kilisesi mihrap resmi, 1464; *Madonna,* 1465-1470 arası, Devlet Müzesi, Berlin; *İsa'nın Göğe Yükselişi,* 1465-1470 arası, Correr Müzesi, Venedik; *Pietà,* (ykş.) 1470, Brera Galerisi, Milano; *Aziz Francesco'nun Vecdi,* 1480, Frick Koleksiyonu, New York; *İsa'nın Göğe Yükselişi,* (ykş.) 1480, Capodimonte Müzesi, Napoli; San Giobbe Kilisesi mihrap resmi, (ykş.) 1487, Venedik Akademisi; *Ağaçlı Madonna,* 1487, Venedik Akademisi; Santa Maria dei Frari Kilisesi triptikonu, 1488; San Pietro Martire Kilisesi mihrap resmi, 1488; *Doge Loredano'nun Portresi,* 1488, Ulusal Galeri, Londra; *İsa'nın Vaftizi,* 1502, San Corona Kilisesi, Vicenza/İtalya; *Tanrıların Bayramı,* 1514, Ulusal Sanat Galerisi, Washington/DC; *Tuvalet Yapan Genç Kadın,* 1515, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana.

• **KAYNAKLAR:** F. Heinemann, *Giovanni Bellini e i Belliniani,* 1962; P. Hendy (L. Goldscheider ile), *Giovanni Bellini,* 1945; R. Pallucchini, *Giovanni Bellini,* 1962; G. Robertson, *Giovanni Bellini,* 1968.

• **BAKINIZ:** GENTILE BELLINI, DÜRER, GIORGIONE, LEONARDO DA VINCI, MANTEGNA, TITIAN.

BELLINI, Vincenzo
(1801-1835)

İtalyan opera bestecisi. 19. yy'ın ilk yarısında İtalyan operasının önde gelen bir temsilcisi olmuş, melodi zenginliğiyle dikkati çeken ürünler vermiştir.

Müzikle uğraşan bir ailenin çocuğu olarak, 3 Kasım 1801'de Sicilya'daki Catania'da doğdu. Napoli Konservatuvarı'nda öğrenciyken ilk yapıtlarını vermeye başladı. Müzikle yakından ilgilenen koruyucusunun Napoli Operası için ısmarlanan *Bianca e Fernando*'yu ("Bianca ve Fernando") yazma olanağını sağladı. Bu yapıtın kazandığı başarı, yeni operalar yazması için uygun bir ortam hazırladı.

1827'de La Scala için bestelediği *Il pirata* ("Korsan") adlı opera, Bellini'ye uluslararası bir ün sağladı. Daha sonra bestelediği altı operada, dönemin en başarılı İtalyan librettisti sayılan Felice Romani'nin metinlerini kullanması, bunların daha büyük bir ilgi görmesinde etkili oldu.

Bu altı operadan en önemlileri *La sonnambula* ("Uyurgezer Kız") ile bestecinin başyapıtı sayılan *Norma*'dır. Mutlu sonla biten yarı ciddi bir opera (opera semiseria) olan *La sonnambula,* yaygın bir beğeni kazandı ve İngilizce olarak sahnelendiği İngiltere'de de ilgi gördü. Konusunu eski Galya'dan alan *Norma* ise, ilk oynanışındaki başarısızlık dışında ciddi operanın (opera seria) en seçkin örneklerinden biri sayıldı.

1833'te kısa bir süre Londra'da kaldı. Daha sonra Paris'e geçti. Burada kendisinden Rossini'nin aracılığıyla Théâtre-Italien için yeni bir opera istendi. 1835'te yazılan *I puritani di Scozia* ("İskoçya'lı Puritenler") adlı bu opera, bestecinin son ürünüdür ve yetersiz bir librettosu olmasına karşın en beğenilen ve bugün de sahnelenen başlıca yapıtlarındandır. 23 Eylül 1835'te, Paris yakınlarındaki Puteaux'da öldü.

Bellini yeteneği ve yaratıcı gücüyle başarıya ulaşmış bir bestecidir. Bir yenilikçi olmaktan çok Haydn, Mozart gibi örnekleri izlemeyi yeğlemiş, İtalyan opera geleneğini yetkin bir düzeyde sürdürmüştür. Müziği genel olarak bu gelenek içinde yer alan bel canto tarzına bağlı kalmıştır. "Güzel Şarkı", "güzel söyleyiş" anlamına gelen bel canto terimi, şarkıcının ses ustalığına dayanan, lirik ve gösterişli bir üslubu belirtir. 19. yy'ın ilk yarısında, Rossini ve Donizetti ile birlikte, bu türün önde gelen bir temsilcisi olmuştur. Buna uygun olarak yapıtları icrası güç ürünlerdir, hem güzel ve akıcı olabilen, hem de anlatım gücüne sahip melodilerle örülüdür. Öte yandan Bellini'nin armoni ve orkestra yazısı fazlasıyla yalın ve basittir. Ancak melodi alanındaki üstün yaratıcılığı, bunu dengeleyebilmektedir. Yapıtlarının teknik ve anlatımsal zenginliği büyük ölçüde bu yaratıcılıktan kaynaklanır. İnsan sesi için oluşturduğu duygusal, lirik ürünleri "operanın Chopin'i" diye anılmasına yol açmış, Liszt'in ve dostu Chopin'in çalgı müziğini etkilemiştir.

Yaşadığı dönemde yaygın bir ün kazanan Bellini, 20.yy'ın ilk yarısında ulusal bir kahraman gibi görüldüğü İtalya dışında unutulmaya başlamıştı. Ancak 1950'lerde yeniden ilgi gören bir opera bestecisi oldu. Bu ilgi sanatçının günümüzde sahnelenen başlıca yapıtları olan *La sonnambula, I puritani di Scozia* ve özelllikle *Norma*'nın beğeniyle izlenmesinden kaynaklanmaktadır. Sanat tarihi açısından da Bellini, 19. yy'ın ilk yarısında daha çok eğlendirici yanlarıyla yaygınlaşan İtalyan operasının sürekliliğini koruyabilmiş az sayıdaki besteciden biri olarak seçkinleşir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Bianca e Fernando,* 1826, ("Bianca ve Fernando"); *Il pirato,* 1827, ("Korsan"); *I Capuleti ed i Montecchi,* 1830, ("Capulet'ler ve Montecchi'ler"); *La*

sonnambula, 1831, ("Uyurgezer Kız"); *Norma*, 1831; *I puritani di Scozia*, 1835, ("İskoçya'lı Püritenler").

• BAKINIZ: DONIZETTI, PUCCINI, ROSSINI, VERDI.

BELLİ, Mihri
(1916)

Türk siyasetçi. Türkiye Emekçi Partisi'nin genel başkanlığını yapmıştır.

Silivri'de doğdu. Ortaöğrenimini Robert Kolej'de yaptı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde okudu. Daha sonra ABD'ye giderek Missisippi Üniversitesi İktisat Bölümü'nü bitirdi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne asistan olarak girdi. 1944'te İlerici Gençlik Birliği adlı örgütün kurucuları arasında yer aldığı için tutuklandı. Bir buçuk yıl cezaevinde kaldıktan sonra sürgün cezasını çekerken yurt dışına gitti. 1950'de genel af ilan edilince Türkiye'ye döndü. Bir yıl sonra gizli Türkiye Komünist Partisi yöneticileri arasında olmakla suçlanarak yeniden tutuklandı. Yedi yıl hüküm giydi.

1960 sonrasında *Yeni Yol*, *Yön*, *Türk Solu*, *Aydınlık* dergilerine yazılar yazdı. Kimi yazılarında E.Tüfekçi takma adını kullandı. Bu dönemde yazıları ve konferansları nedeniyle 1960, 1968 ve 1969'da üç kez tutuklandı. 12 Mart 1971 sonrasında bir süre yurt dışında yaşadı. 1974 affından sonra Türkiye'ye döndü. 23 Şubat 1975'te Türkiye Emekçi Partisi'ni (TEP) kurdu ve parti genel başkanlığına seçildi. 1979'da İstanbul'da bir silahlı saldırıdan ağır yaralanarak kurtuldu. TEP, 1980'de programındaki bir madde nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı.

• YAPITLAR: *Savcı Konuştu Söz Sanığındır*, 1967; *Yazılar, 1965-1970*, 1970.

BELLOCHIO, Marco
(1939)

İtalyan sinema yönetmeni. 1960 ortaları siyasal sinemacılarının önde gelen temsilcilerindendir.

İtalya'nın Piacenza kentinde doğdu. Roma'daki Centro Sperimentale sinema okulunda okumak için Milano Üniversitesi'ndeki öğrenimini yarıda bıraktı. Daha sonra Londra'da Slade School of Art ve University College'da okudu. Birkaç kısa film ve belgesel çekti. Senaryosunu Londra'da iken tamamladığı *I Pugni in tasca* (1965) ("Cepteki Yumruklar") filmi ile büyük başarı kazanarak Locarno Film Şenliği büyük ödülünü aldı. Kör bir anayla saralı çocuklarından meydana gelen bir ailenin ve ailedeki tek sağlıklı çocuk olan Augusto'nun ilişkilerini anlatan film, kimilerince politik bir alegori, kimilerince ise aile kurumunun bireyler üzerindeki baskısını yansıtan bir başyapıt olarak karşılandı. 1968'de onu izleyen *La Cina è vicina* ("Çin Yakındır"); politik görüşlerinin tüm yoğunluğuyla yansıdığı bir filmdi. Bu ikinci film birincisinin başarısına ulaşamadı, filmi yeren eleştirmenler övenler kadar çoktu.

Bellochio'nun sol görüşlerinin yapıtlarına belirgin bir biçimde yansıması, filmlerine parasal destek bulmasını güçleştirdi. Bu yüzden akıl hastahanelerinin durumunu anlatan 1971 yapımı *In nome del padre* ("Tanrı Adına") oldukça geç gösterime girebildi.

Bellochio'nun ticari sinemaya dönüşü 1976 tarihinde çektiği *Marcia trionfale* ("Zafer Marşı") ile oldu. İktidarsızlık, cinsel doyumsuzluk ve kadın erkek ilişkilerindeki sürtüşmeleri askeri otorite bağlamında ele alan film sınırlı gösterim imkânına kavuştu. Bellochio'nun son önemli filmi olan *Salto nel vuoto* (1979) deliliği konu ediniyordu. Bu filmde aile bireyleri (bir kızkardeşle erkek kardeş) arasında gelişen karanlık, gerilimli, yoğun ilişkiler bir anlamda Bellochio'nun ilk filminin izleklerine döndüğünü haberliyordu. Bellochio çağımız İtalyan sinemasının önemli adlarındandır.

• YAPITLAR: *I Pugni in tasca*, 1966, ("Cepteki Yumruklar"); *La Cina è vicina*, 1967, ("Çin Yakındır"); *Amore e Rabbia*, 1969; *In nome del padre*, 1971, ("Tanrı Adına"); *Sbatti il Monstro in Prima Pagino*, 1972; *Marcia trionfale*, 1976, ("Zafer Marşı"); *Les Yeux Fertiles*, 1977; *Il Gabbiano*, 1977; *Salto nel vuoto*, 1979.

BELLORI, Giovanni
(1615-1696)

İtalyan sanat tarihçisi. Özellikle Antik Çağ'ı incelemiş ve klasik akademik sanat kuramları ile neo-klasik anlayışın oluşumunu etkilemiştir.

Giovanni Pietro Bellori Roma'da doğdu. Doğum tarihi üzerine bilgi kesin değildir. Roma'daki Antik yapıtlar üzerinde araştırmalar yaptı. Papa X. Clemens ona "Antiquario di Roma" unvanını verdi. Bellori daha sonra, tahtını bırakarak Roma'ya yerleşen İsveç Kraliçesi Christina'nın yanında kütüphaneci ve eski yapıtlar uzmanı olarak çalıştı. Geniş bir antika koleksiyonu oluşturdu. Gravürcü ve antikacı Bartoli'nin (1635-1700) hazırladığı ve Roma dolaylarındaki Antik kabartma ve mezarları gösteren kitaplardan bazılarının metinlerini yazdı. Roma'da öldü.

Bellori'nin en önemli yapıtı, 1672'de yazdığı *Vite de' pittori, scultori et architetti moderni*'dir ("Modern Ressam, Heykelci ve Mimarların Yaşamları"). Kitap, Barok dönem için temel kaynaklardan biri kabul edilmektedir. Bellori bu kitapta daha önceki sanat tarihçilerinden başka bir yöntem izlemiş, konu edindiği dönemdeki sanatçıların eksiksiz bir dökümünü vermek yerine, özellikle önemli olanlarını seçerek bunlar üzerine kapsamlı bir inceleme yapmıştır.

Bu kitap ve özellikle yazarın 1664'te Roma'daki San Luke Akademisi'nde yaptığı bir konuşmadan kaynaklanan önsöz, klasik sanat anlayışının yetkin bir anlatımı sayılmış, bu yönüyle Roma ve Fransa akademileri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu etkiler, bazı düşünür ve sanatçılar aracılığıyla İngiltere'de

Krallık Akademisi'ne, Almanya'da ise sanat tarihçisi Winckelmann'ın neo-klasik sanat kuramına dek uzanmıştır. Bellori Antik dönem yapıtlarını eksiksiz saymış ve bunların model olarak kabul edilmesini öngörmüştür. Platoncu bir yaklaşımla sanatın, gerçekliğin ideal özünü yansıtması gerektiğini savunmuştur. Klasizmin önemini vurgulayan ve Raffaello, Annibale Carracci, Paussin gibi sanatçıları öne çıkaran bu anlayışıyla Bellori, akademik görüşlerin yerleşmesinde rol oynamış, böylece görsel sanatların gelişim yönünün belirlenmesinde etkili olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Vite de' pittori, scultori et architetti moderni,* 1672, ("Modern Ressam, Heykelci ve Mimarların Yaşamları").

• **BAKINIZ:** CARRACCI, LEBRUN, POUSSIN, RAFFAELLO, WINCKELMANN.

BELLOW, Saul
(1915)

ABD'li romancı. II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan edebiyatının önemli isimlerinden biridir.

10 Haziran 1915'te Kanada'nın Quebec eyaletinin Lachine kentinde doğdu. Rusya'dan Kanada'ya göçmüş Rus Yahudisi bir aileden geliyordu. Dokuz yaşına kadar Montréal'in kenar mahallelerinde yoksul bir yaşam sürdü ve daha ileride üslubu üzerinde büyük etkisi olacak Yiddiş ve İbranice'yi öğrendi. 1924'te ailesiyle birlikte Chicago'ya geldi. Chicago ve Northeastern üniversitelerinde okuduktan sonra Wisconsin Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrenimine başladı, ancak yarıda bıraktı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Bellow ilk romanı olan *Dangling Man*'i (Sallanan Adam) 1944'te yayımladı. Askere alınmayı bekleyen genç bir Chicago'lunun öyküsü olan *Dangling Man*'i 1947'de *The Victim* ("Kurban") izledi. Kendi başlarına birer başyapıt sayılmayan bu iki romanda Bellow, geleneksel Yahudi öykücülüğünün rahat, akıcı ve teklifsiz üslubunu bir roman tekniği olarak geliştirdi. Bu üslupla Bellow, II. Dünya Savaşı sonrası ABD edebiyatına damgasını vuracak olan "Yahudi/Amerikan romancıları" okulunun da kurucularından biri oluyordu. Bellow 1954'te *The Adventures of Augie March* ("Augie March'ın Serüvenleri"), 1965'te *Herzog* ve 1971'de *Mr. Sammler's Planet* ("Bay Sammler' in Gezegeni") romanları ile üç kez Ulusal Kitap Ödülü'nü aldı. *Humboldt's Gift* ("Humboldt'un Hediyesi") kitabı ile de 1976'da Pulitzer Ödülü'nü aldı. Aynı yıl Nobel Edebiyat Ödülü de Saul Bellow'a verildi.

• **YAPITLAR (başlıca): Roman:** *Dangling Man,* 1944, (Sallanan Adam); *The Victim,* 1947, ("Kurban"); *The Adventures of Augie March,* 1953, ("Augie March'ın Serüvenleri"); *Henderson the Rain King,* 1959, ("Yağmur Kralı Henderson"); *Herzog,* 1964; *Mr. Sammler's Planet,*1969, ("Bay Sammler'in Gezegeni"); *Humboldt's Gift,* 1975, ("Humboldt'un Hediyesi"). **Öykü:** *Seize the Day,* 1956, ("Günü Yakala"); *Great Jewish Short Stories,* 1963, ("Büyük Yahudi Kısa Öyküleri"); *Mosby's Memoirs and Other Stories,* 1968, ("Mosby'nin Anıları ve Başka Öyküler"). **Oyun:** *The Last Analysis,* 1964, ("Son Çözümleme").

BELLOWS, George Wesley
(1882-1952)

ABD'li ressam. Boks maçları, güreşler ve bu tür kent yaşamı eğlencelerini işleyen resimleriyle ünlüdür.

Ohio Eyaleti'nin Colombus kentinde doğdu. Bir süre Ohio Eyalet Üniversitesi'ne devam ettikten sonra 1904'te sanat eğitimi görmek için New York'a gitti. Çeşitli sanatçıların yanında çalışarak resim yapmayı öğrendi. 1906'da kendi atölyesini açtı. Yaptığı ilk manzara resmiyle National Academy of Design'ın (Ulusal Tasarım Akademisi) açtığı yarışmada birincilik ödülünü aldı.Henüz yirmi yedi yaşındayken Ulusal Akademi'ye üye seçilerek bu kurumun tarihindeki en genç üye oldu. Art Students Leage, Ferrer School ve Art Institute of Chicago gibi sanat okullarında resim dersleri verdi. New York'ta öldü.

Bellows'un ilk yapıtları, üyesi olduğu Ash-Can Okulu'nun anlayışı doğrultusunda gerçekçidir. Spor karşılaşmalarını ve özellikle boks maçlarını işlemeye karşı ilgi duymuştur. Bu konuları çoğunlukla eğlendirici ya da alaycı bir hava içinde çizmiştir. Örneğin *Stag at Sharkey's* ("Sharkey'nin Yerinde Erkekler Eğlencesi") adlı ve bir boks maçını konu alan ünlü yapıtında, enerji dolu hareketleriyle maçın en dramatik anını yaşayan boksörlerle birlikte hakemin ve erkek seyircilerin tepkilerini de büyük bir keyif havası içinde yansıtmıştır. Ama bu keyif havası ya da özellikle vurgulanan anlatımcı eğilim, plastik kaygıların üstüne çıkmamıştır.

1913'te açılan Armory Show'u gördükten sonra Bellows, Ash-Can Okulu'nun resim anlayışından uzaklaşmıştır. Bu serginin etkisiyle üslubunda büyük bir değişim olmuştur. Simetriye karşı gösterdiği ilgi ve sıradan renkleri kullanması, özellikle portrelerine daha dengeli ve sakin, ama aynı oranda da heyecandan yoksun bir resim anlayışı getirmiştir. Bellows 1916'dan sonra özellikle taşbaskı tekniğine yönelmiş, ölümüne değin 200'ü aşkın taşbaskısı resim üretmiştir. *Dempsey'le Firpo* bunların en ünlülerinden biridir. Yaşamının son yıllarında ilgisi portre resimlerinde yoğunlaşan Bellows, bu alanda döneminin önde gelen ressamlarından sayılmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Stag at Sharkey's,* 1907, Sanat Müzesi, Cleveland, ("Sharkey'nin Yerinde Erkekler Eğlencesi"); *Both Members of This Club,* 1909, Ulusal Galeri, Washington, ("Bu Kulübün Her İki Üyesi"); *Polo at Lakewood,* 1910, Colombus Sanat Galerisi, Ohio, ("Lakewood'da Polo Maçı"); *Billy Sunday,* 1923; *Dempsey'le Firpo,* 1924, Goodyear Koleksiyonu, New York.

• **KAYNAKLAR:** P. Boswell, *George Bellows,* 1942; C.H. Morgan, *George Bellows, Painter of America,* 1965.

• **BAKINIZ:** R. HENRI.

BELMONDO, Jean-Paul
(1933)

Fransız sinema oyuncusu. Çağdaş Fransız sinemasının en gözde erkek oyuncularından biridir.

9 Nisan 1933'te, Paris yakınında Neuilly-sur-Seine'de, bir heykeltıraşın oğlu olarak dünyaya geldi. Paris Konservatuvarı'nda tiyatro öğrenimi gördü, ilk başarılarını kazanmadan önce uzun süre küçük kent tiyatrolarında oynadı. Sinemada küçük rollerde görünmüştü ama asıl ününe Godard'ın ilk sinema filmi olan *A Bout de Souffle*'deki (Serseri Âşıklar) rolüyle kavuştu. Bu filmde Bogart, James Dean ve benzeri sinema kahramanlarının karışımı olan bir gangsteri canlandırdı. Belmondo kısa zamanda Yeni Dalga'nın en gözde oyuncusu olup çıktı. Aynı yıl Marguerite Duras'nın romanından uyarlanan Peter Brook'un *Moderato Cantabile*'sinde, De Sica'nın İtalyan-Fransız ortak yapımı *La Ciociara*'sında başrol oynadı. 1961'de André Cayatte'in *Léon Morin, Prêtre* ve Jean Luc Godard'ın *Une Femme est une Femme* filmleriyle ününü sürdürdü. Belmondo önemli yönetmenlerin filmlerinde oynattıkları nitelikli bir oyuncu olmanın yanı sıra peşpeşe serüven filmleri çevirerek seyircinin çok tuttuğu bir oyuncu olmayı da başardı. *Un nomée la Rocca, Cartouche, L'Homme d'Rio* (Rio Macerası) bu türün en başarılı örneklerindendir.

Oyuncu 1965 yılında Godard'ın en önemli filmlerinden biri olan *Pierrot le Fou*'da *A Bout de Souffle*'deki rolünün daha karamsar bir çeşitlemesini oynadı. Bu rolüyle gene büyük bir başarı sağladı.

Belmondo'nun bundan sonraki rolleri gene serüven filmleriyle önemli yönetmenlerin yapımları arasında değişti durdu. *Tendre Voyou* (1966) gibi serüven-güldürüler, *Paris brûle-t-il?* (1967) gibi büyük yapımlar, François Truffaut'nun *La Sirene du Mississippi*'si (1969) bu dönemde başrolünü oynadığı filmler arasındadır. 1970 yılında Alain Delon ile birlikte oynadığı *Borsalino* büyük bir başarı kazanınca Belmondo iyiden iyiye büyük yıldızlar arasına girdi.

Belmondo güçlü ve sevimli kişiliği, vurdulu kırdılı filmlerde olduğu kadar çağdaş yaşamdan tipleri canlandırmakla da başarı kazanmasıyla dikkati çeken çağımız sinema yıldızlarındandır.

• **YAPITLAR (başlıca): Oynadığı Filmler:** *A Bout de Souffle*, 1960, (Serseri Aşıklar); *Moderato Cantabile*, 1960; *La Ciociara*, 1960; *Léon Morin, Prêtre*, 1961; *Un nomée la Rocca*, 1961; *Une Femme est une Femme*, 1961; *Cartouche*, 1962; *L'Homme d'Rio*, 1964, (Rio Macerası); *Pierrot le Fou*, 1965; *Tendre Voyou*, 1966; *Paris brûle-t-il?*, 1967; *La Sirène du Mississippi*, 1969; *Borsalino*, 1970; *Le Voleur*, 1967; *Docteur Papoul*, 1972; *Le Magnifique*, 1974, (Şahane Serseri); *Stavisky*, 1974.

BELOCH, Karl Julius
(1854-1929)

Alman tarihçi. Eski Çağ üzerine önemli araştırmalar yapmıştır.

21 Ocak 1854'te Almanya'da Nieder-Petschkendorf'da doğdu, 7 Şubat 1929'da Roma'da öldü. Babası büyük bir çiftlik sahibiydi. Freiburg Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü yıllarda O. Ribbeck'in öğrencisi oldu. Sağlığının bozulması nedeniyle İtalya'ya gitti. 1879'da Roma Üniversitesi'nde Eski Çağ profesörü oldu. 1912-1913 arasında bir yıl süreyle Leipzig Üniversitesi'nde ders vermesi dışında bir daha Almanya'ya dönmedi.

I. Dünya Savaşı başlayınca bir süre İtalya'dan uzaklaştırıldı. Savaştan sonra Roma Üniversitesi'nde yeni kurulan Yunan Tarihi Bölümü'nün başına getirildi. İtalya'da Eski Çağ tarihi üzerine araştırmaları ilk kez başlatan öğretim üyesi olarak, E. Bereccia, G. Cardinali, G. De Sanctis ve L. Pareti gibi birçok tarihçinin yetişmesine önemli katkısı oldu.

En önemli çalışması olan *Griechische Geschichte* ("Yunan Tarihi") Yunan tarihinin iktisadi bir incelemesi niteliğindeydi. Toplumların ilerlemesinde siyasal sistemlerdeki değişikliklerden ve sanattaki ilerlemeden daha çok bilimin yaygınlaşmasının rolü olduğunu savundu.

Çalışmalarını Roma hegemonyasının kuruluşuna dek geçen dönemde yoğunlaştırdı. Çalışmalarında Eski Çağ, Orta Çağ ve Rönesans dönemlerinde Akdeniz halkıyla ilgili, arşivlerden toplanmış istatistikleri kullandı.

Die Geschichtswissenschaft der Gegerwart in Selbstdarstellung ("Çağımız Tarih Bilimi") adıyla yayımlanan kitabında yaşamöyküsüne de yer verdi. Kişiliğinin zayıf ve üstün yanlarını ele aldı, olayları değerlendiriş biçimini eleştirel bir yaklaşımla irdeledi. Yaşamı boyunca güçlü merkezi otoriteye karşı olan Beloch'un, liberal yaklaşımı kitaplarına da yansımıştır.

• **YAPITLAR:** *Campanien*, 1879, ("Seferler"); *Der italische Bund unter Roms Hegemonie*, 1880, ("Roma Hegemonyası Altında İtalyan Birliği"); *Die attische Politik seit Perikles*, 1884, ("Perikles'den sonra Atina Siyaseti"); *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt*, 1886, ("Yunan-Roma Dünyasında Nüfus"); *Griechische Geschichte*, 3 cilt, 1893-1904, ("Yunan Tarihi"); *Römische Geschichte*, 1926, ("Roma Tarihi"); *Die Geschichtswissenschaft der Gegenwart in Selbstdarstellung*, S. Steinberg (yay.), 1926, ("Çağımız Tarih Bilimi").

• **BAKINIZ:** DE SANCTIS.

BELON, Pierre
(1517-1564)

Fransız doğabilimci. Karşılaştırmalı anatominin ve çağdaş embriyolojinin temellerini atmış, evrim kuramları için önemli veriler sağlamıştır.

1517'de Le Mans yakınlarındaki Sarthe'da doğdu. Yoksul bir ailenin çocuğuydu, genç yaşta yeteneğiyle dikkati çekerek tıp okuması için bir piskopos tarafından Paris'e gönderildi. 1540'ta Almanya'daki Wittenberg Üniversitesi'nin Botanik Bölümü'nde Valerius Cordus ile çalışmaya başladı. 1546'da Tournon Kardinali François'nın desteğiyle Doğu Akdeniz'de iki yıl sürecek bir araştırma gezisine çıktı. Kral II. Henri'nin parasal desteğini yitirdiği için son yıllarında geçim sıkıntısı çeken Belon, Nisan 1564'te Paris'teki Boulogne Ormanı'nda bitki örnekleri toplarken kimliği bilinmeyen saldırganlarca öldürüldü.

Belon'un 1551'den başlayarak yayımladığı kitaplarının pek çoğu iki yıllık Doğu Akdeniz gezisine ilişkin gözlem ve bilgilerini içerir. Botanikle ilgili araştırmalarını biri kozalaklı bitkilere, öbürü ise bahçe bitkilerine ayrılmış iki ciltte toplayan yazar, Lübnan sedirini Batı Avrupa'ya ilk kez tanıtmış, Fransa'da iki büyük botanik bahçesi kurarak bu alanda da öncülük etmiştir. 1551'de yayımlanan *L'histoire naturelle des estranges poissons marins* ("Garip Deniz Balıklarının Doğa Tarihi") ile 1553'te basılan *De aquatilibus*'ta ("Su Canlıları Üstüne") deniz hayvanlarını konu alan Belon, bu yapıtlardan ilkinde memeli bir balık olarak yunusun yapısını ve embriyolojisini, ikincisinde de yumuşakçaları, kabukluları ve solucanları inceler. Sınıflandırması büyük ölçüde Aristoteles'inkine benzeyen her iki yapıtta da çizimler Daniel Barbaro adlı bir Venedikli'nin kaleminden çıkmıştır. 1553 tarihli başka bir kitabında da Doğu Akdeniz'i çevreleyen ülkelerdeki arkeoloji, zooloji ve botanik gözlemlerini aktaran Belon'un en önemli yapıtı, 1555'te yayımladığı *L'histoire de la nature des oyseaux*'dur ("Kuşların Doğa Tarihi"). Bu yapıtta yer alan ve Aristoteles sistemine göre sınıflandırılmış iki yüzü aşkın kuş türü büyük ölçüde Avrupa kökenlidir. Böyle olmakla birlikte yapıtın gerçek değeri Belon'un giriş bölümünde kuş ve insan iskeletini karşılaştırarak, geniş anlamda kuş ve balıklardan memelilere kadar tüm omurgalıların iskelet yapısı arasındaki benzerliğe dikkati çekmesinden kaynaklanır. Bu savıyla karşılaştırmalı anatominin temellerini atmış olan Belon, evrim kavramının ve kuramlarının gelecek yüzyıllardaki gelişmesine de ışık tutmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *L'histoire naturelle des estranges poissons marins,* 1551, ("Garip Deniz Balıklarının Doğa Tarihi"); *De aquatilibus,* 1553, ("Su Canlıları Üstüne"); *Les observations des plusieurs singularitez et choses memorables, trouvées en Grece, Asie, Judée, Egypte, Arabie et les autres pays estranges,* 1553, ("Yunanistan, Asya, Yuda, Mısır, Arabistan ve Diğer Yabancı Ülkelerdeki Garip ve Anılmaya Değer Şeyler Üstüne Gözlemler"); *L'histoire de la nature des oyseaux,* 1555, ("Kuşların Doğa Tarihi").

• **KAYNAKLAR:** P. Delauney, *D'Aventureuse existence de Pierre Belon,* 1926; L.C. Miall, *The Early Naturalists (1530-1789),* 1912.

• **BAKINIZ:** ALPINI, ARISTOTELES, BAER, C. DARWIN, L. FUCHS, GESNER.

BELOW, Hugo von
(1858-1927)

Alman iktisat tarihçisi. Orta Çağ Avrupa iktisat tarihi konusunda özgün araştırmalar yapmıştır.

Georg Anton Hugo von Below Bonn Üniversitesi'nde eğitim gördü. Tarih dalında Friedrich von Bezold ve M. Ritter'in, ekonomi dalında da Th. von der Goltz ve E. Nasse'nin öğrencisi oldu. Münster, Marburg, Tübingen ve Freiburg üniversitelerinde ders verdi.

Alman feodalitesi, Orta Çağ kent ekonomileri ve ticareti üzerine araştırmalar yaptı. Kırsal toplumlarda ve zanaat loncalarında, özgün iktisadi ilişkilerin önemi üzerinde durdu. Bu konuda yazdığı en önemli kitaplar, *Territorium und Stadt* ("Çevre ve Kent") ve *Probleme der Wirtschaftsgeschichte*'dir ("İktisat Tarihinin Sorunları"). Below, Orta Çağ kent yönetimlerinin oluşmasında "özgün kırsal toplumlar"ın rolünü vurgularken, Bücher ve Schmoller gibi düşünürlerin feodal toplumları tarım ve tarım dışı kesimleri kapsayan ve kendine yeterli birimler olarak ele alan anlayışlarına karşı çıktı.

Çalışmalarında özellikle Sombart'ın vurguladığı, kapitalizmin gelişmesinde toprak rantından kaynaklanan birikimin önemini yadsıdı. Anayasa tarihi konusunda da önemli çalışmaları olan Below, siyasi görüşlerinde muhafazakârdı. Yaşı ilerledikçe demokrasiye ve Almanya'da cumhuriyet yönetimine düşman oldu.

• **YAPITLAR:** *Das ältere deutsche Stadtswesen und Bürgertum,* 1898, ("Eski Alman Kent Örgütlenmesi ve Vatandaşlık"); *Territorium und Stadt,* 1900-1902, ("Çevre ve Kent"); *Handbuch zur mittelalterlichen und neueren Geschichte,* 1903-1928, ("Orta Çağ ve Yakın Tarih Üzerine El Kitabı"); *Die Ursachen der Rezeption des römischen Rechts in Deutschland,* 1905, ("Almanya'da Roma Hukukunun Uygulanmasının Nedenleri"); *Der deutsche Staat des Mittelalters,* 1914, ("Orta Çağ'da Alman Devleti"); *Die Ursachen der Reformation,* 1916, ("Reformun Nedenleri"); *Probleme der Wirtschaftsgeschichte,* 1920, ("İktisat Tarihinin Sorunları"); *Die deutsche Geschichtsschreibung von den Befreiungskriegen bis zu unseren Tagen,* 1924, ("Kurtuluş Savaşlarından Günümüze Alman Tarih Yazımı"); *Die italienische Kaiserpolitik des deutschen Mittelalters,* 1927, ("Alman Orta Çağı'nın İtalyan Krallık Siyaseti").

• **BAKINIZ:** BEZOLD.

BELUSSOV, Vladimir
(1907)

SSCB'li jeoloji ve jeofizik bilgini. Yerkabuğu, dağoluş süreçleri ve Yer'in yapısı üstüne çalışmalar yapmıştır.

Vladimir Vladimiroviç Belussov 30 Ekim 1907'de Moskova'da doğdu. 1930'da Moskova Üniversitesi'ni bitirerek, yedi yıl kadar Leningrad Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nde, daha sonra da Leningrad-Kazan Radyum Enstitüsü'nde çalıştı. 1940'ta Moskova Maden Araştırma Enstitüsü'nde jeoloji profesörü oldu. 1943'te Sovyet Bilimler Akademisi üyeliğine seçildikten sonra bir süre Pekin'de görev alan Belussov, 1943-1949 arası bu akademiye bağlı Jeofizik Enstitüsü Kuramsal Jeotektonik Laboratuvarı'nın başkanıydı. 1953'te Moskova Üniversitesi'nde profesörlüğe getirildi. 1960'tan başlayarak Sovyet Jeofizik Komitesi'nin 1960-1963 arası Jeodezi ve Jeofizik Birliği'nin 1961'den 1971'e kadar da Çekirdek Kabuğu Komitesi'nin yönetim kurulu başkanlığında bulundu.

Belussov yerkabuğu hareketlerini ve okyanusların oluşumunu açıklamak için 1942'de "okyanusların değişmezliği kuramı"nı ortaya attı. Bu kuram, Yer'in jeolojik evrimi sırasında okyanus havzalarının hiç yer değiştirmediğini ve oluşumun başlangıcından bugüne dek aynı yeri koruduğunu öne sürer; okyanus havzalarının oluşumunu da, sıcak magma ve bazaltlı lavların yükselmesi sonucunda kara kalkanlarının yoğunlaşması ve kıta eteklerinin bu yoğun kesimlere doğru çökerek okyanus kabuğuna dönüşmesiyle açıklar.

Belussov'un büyük ilgi gören önerilerinden biri de, Uluslararası Geodezi ve Jeofizik Birliği'nin 1960'ta Helsinki'de toplanan 12. genel oturumunda gündeme getirdiği "üst çekirdek kabuğu" projesidir. Yer yüzeyinden başlayarak 60 km kalınlığında bir katman oluşturan yerkabuğu ile yaklaşık 3.000 km derindeki yerçekirdeği arasında kalan çekirdek kabuğu (manto) bölgesi, iki bölümden oluşur: 60 km ile 1.200 km arasında yer alan üst çekirdek kabuğu ve 1.200 km'den 3.000 km'ye dek inen alt çekirdek kabuğu.

Yapısal, magmasal ve başkalaşma süreçlerinin yalnızca yerkabuğunun dip katmanlarından değil, büyük ölçüde üst çekirdek kabuğundan kaynaklandığına ve çekirdek kabuğunun alt bölümünden üst bölümüne geçişte deprem dalgalarının hızının değiştiğine dikkati çeken Belussov, bu üst kabuk bölgesinin yerfiziği ve yerkimyası yöntemleriyle incelenmesini önerdi. 1960'tan 1970'e değin elli ülkenin katkısıyla yürütülen çalışmalar üst çekirdek kabuğunun yapısı, deprem dalgalarının yayılması ve özellikle okyanus diplerinin yapısal özellikleri üstüne çok değerli bilgiler sağladı. Yerkabuğu hareketlerine neden olan iç ve dış kuvvetleri araştırmak amacıyla 1971'de başlatılan Uluslararası Jeodinamik Projesi de, Belussov'un önerdiği projenin ikinci bir aşaması niteliğindedir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Oçerki Geohimii Prirodnıh Gazov*, 1937, ("Doğal Gaz Jeokimyasının Ana Çizgileri"); *Balşoy Kavkaz*, 1938-1940, ("Büyük Kafkasya"); *Migratsiya Radioelentov i Razvitsie Strukturı Zemli*, 1942-1943, ("Yerküre Yapısının Evrimi ve Radyoelementlerin Göçü"); *Fatsii i Moşnosti Osadoçnıh Tolsçh Yevropeyskoy çasti SSSR*, 1944, ("SSCB'nin Avrupa Bölümü'ndeki Çöküntü Katmanlarının Kalınlığı ve Gelişme Aşamaları"); *Obşaya Geotektonika*, 1948,("Genel Jeotektonik") *Oşnovnıye Voprosıgeotektoniki*, 1954, ("Jeotektoniğin Ana Sorunları"); *Mezhdunarodnıy God Spooynovo -Solntsa*, 1963, ("Uluslararası Güneş Yılı"); *Zemnaya Kora i Verhnaya Mantiia Materikov*, 1966, ("Yerçekirdeği ve Üst Çekirdek Kabuğu Maddesi"); *Zemnaya Kora i Verhnaya Okeanov*, 1968, ("Yerçekirdeği ve Okyanus Yüzeyleri").

• **BAKINIZ:** MOHOROVİÇİÇ.

BELYAYEV, İvan
(1810-1873)

Rus tarihçi. Rus köylü tarihinin ilk araştırıcılarındandır.

İvan Dimitriyeviç Belyayev Moskova Üniversitesi'ni bitirdi. 1852'de aynı üniversitenin Rus Hukuku Tarihi Bölümü'nde profesör oldu. Yaşamının sonuna değin bu görevde kaldı.

Çalışmalarında eski Rusya'nın tarihine yönelen Belyayev, döneminin Slav idealizmi akımının önde gelen temsilcileri olan Homyakov, Aksakov, Kireyevski ve Samarin'le yakın ilişki kurdu. Bir tarihçi olarak da çalışmaları bu yönde etkilendi.

Belyayev eski Rusya'nın hukukunu, yaşayışını, ekonomisini ve tekniğini incelediği 100'ü aşkın çalışma yayımladı. Birçok çalışması içerdiği geniş ve çeşitli tarihsel belgeler nedeniyle günümüze değin önemini korumuştur.

Belyayev'in en önemli çalışması olan, eski Rusya'da köylülerin durumunun anlatıldığı *Krestyane na Rusi* adlı yapıtı, köylü reformunun hazırlanmasıyla ilgili sert tartışmaların yapıldığı bir dönemde yayımlandı. Belyayev bu yapıtında köylülerin toprak elde etme hakkını gerekçelendirmeye çalışmakta, Rus köylülerinin eskiden topraklarının sahibi olduklarını kanıtlamaktaydı. Rus tarihçiliğinde köylülüğün ve toprak köleliği hukukunun tarihiyle ilgili böylesi sorunlar ilk kez inceleme konusu oluyordu.

1856'da dergilerde cemaat düzeniyle ilgili olarak Rus toplumsal düşüncesi tarihinde ünlü bir tartışma başlatılmıştı. Bu tartışmaya canlı bir biçimde katılan Belyayev, Rus cemaat biçiminin özgün bir yapı olduğunu savunuyor, zemskiyi soborı denen eski Rusya'ya özgü yerel yönetim meclislerini idealize ediyordu. 1864-1865 yıllarında Samarin'le birlikte düzenlediği bir programa göre Rusya'da yerel yönetimin ve seçimlerin yazgısıyla ilgili bir inceleme kaleme aldı. Bu çalışmasında 1864'te yürürlüğe giren yerel yönetim kuruluşlarını tarihsel olarak temellendirmeye ve bunların eski Rusya'nın en görkemli kuruluşları saydığı benzerleriyle bağını göstermeye çalıştı.

• **YAPITLAR:** *Krestyane na Rusi*, 1854, ("Rusya'da Köylüler"); *Rasskazı iz russkoy istorii*, 4 cilt, 1861-1872, ("Rus Tarihinden Anlatılar"); *Oçerk istorii severo-zapadnovo kraya Rossii*, 1867, ("Kuzeybatı Rusya Tarihi Üzerine Bir Deneme").

• **BAKINIZ:** AKSAKOV.

BENALCÁZAR, Sebastián de
(1480-1551)

İspanyol fatihi. Nikaragua, Ekvador ve Kolombiya'nın sömürgeleştirilmesinde rol oynamıştır.

Cordoba'daki Belalcázar kentinde, kimi kaynaklara göre 1480, kimilerine göre 1495'te doğdu. Belalcázar, Belaicazar ve Sebastián Moyano adıyla da bilinir. 1519'da Amerika'ya giderek 1524'te Pedrarias (Pedro de Ávila) ile başlayan fetih yolculuklarını daha sonra Pizarro'nun komutası altında sürdürdü. Öbür İspanyol komutanlarla arasında sürüp giden huzursuzluk sonucu komutan Jorge Robledo'yu öldürmekle suçlanarak 1550'de görevinden alındı. 1551'de bugün Kolombiya sınırları içindeki Cartagena'da öldü.

Benalcázar ilkin 1524'te Pedrarias'ın yönetiminde Nikaragua, ardından Pizarro'nun yönetiminde Peru seferine katıldı. 1531'de Peru'nun kuzeyindeki Piura kentinde üstlenen ve Pizarro'ya destek sağlayan kuvvetlerin başına getirildi. 1533'te Pizarro, sağkolu ve en güvenilir yardımcısı durumuna gelen Benalcázar' ı 300 askerle bugünkü Ekvador'un başkenti Quito-ya yolladı. 6 Aralık 1534'te yöredeki İnkalar'ın başkanı Ruminahui yenilgiye uğratıldı ve Quito İspanyol sömürgeleri arasına katıldı. Aynı tarihte Quito'ya ulaşmış olan Ispanyol komutanı Alvarado ise, Benalcazar'ın gücü karşısında amacından vazgeçerek onunla anlaşma yoluna gitti.

Benalcazar bir yıl sonra, Pizarro'dan izin almaksızın, kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Ekvador sınırları içine giren bölgede Guayaquil adlı bir İspanyol yerleşmesi kurdu. Ama asıl amacı altın kent "Eldorado"yu bulmaktı. Bu söylence kentini ve aradığı altın kaynaklarını bulmaktan umudunu kesince, bugünkü Kolombiya'nın batısındaki Popayán bölgesine girdi ve 1536'da Popayán kentini kurarak ertesi yıl bölgenin yöneticiliğine atandı. Acımasız bir yönetici olan Benalcázar'ın ele geçirdiği bölgelerle, yörenin gerçek sahipleri olan İnkalar'ın son imparatoru Atahualpa'nın doğduğu kent Quito ile birlikte çok geniş bir alan İspanyol egemenliğine girmiş oluyordu.

• BAKINIZ: ALMAGRO, ATAHUALPA, BALBOA, PIZARRO.

BENAVENTE, Jacinto
(1866-1954)

İspanyol oyun yazarı. Toplumsal eleştiriye yönelik oyunlarıyla çağdaş İspanyol tiyatrosunu etkilemiştir.

Jacinto Benavente y Martinez 12 Ağustos 1866'da Madrid'de doğdu. Bir doktorun oğluydu. 1894'te oyun yazmaya başladı. Toplumdaki üst ve orta sınıflara yöneltilmiş bir taşlama olan *El nida ajeno* ("Yabancı Yuva") adlı ilk komedyasıyla tanındı. Bir süre oyunculuk ve sirk palyaçoluğu yaptı. 1909'da Madrid Çocuk Tiyatrosu'nu kurdu. 1922'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. 1928'de İspanya'da monarşinin yıkılacağını anlatan oyunu *Para el cielo y los altanes* ("Cennet ve Kilise İçin") zamanın diktacı hükümeti tarafından yasaklandı. Benavente İspanya İç Savaşı sırasında bir süre tutuklandı. 14 Temmuz 1954'te Madrid'de öldü.

Başyapıtı sayılan *Los intereses creados* ("Çıkarcılık Bağları") 16. yy İtalyan halk tiyatrosu *commedia dell' arte* ile geleneksel İspanyol tiyatrosunun bir bileşimidir. Oyun, büyük kentte zengin olmak için çabalayan iki yoksul gencin öyküsü çevresinde toplumdaki çıkar ilişkilerini irdeler ve Benavente'nin, dünyayı ancak estetik değerlerle sevginin yaşanabilir kıldığı biçimindeki yaşam görüşünü dile getirir. Benavente'nin karamsar ve kuşkucu tavrının olduğu kadar, hiciv dolu hüzünlü ve şiirsel üslubunun da iyi bir örneğidir. *La malquerida* ise ("Sevilmeyen Kadın") bir tragedyadır; bir köylü kızının üvey babasına duyduğu aşkı konu ederken, tutku ve baskı temalarını Freud'cu bir biçimde ele alır.

Benavente 150'yi aşkın oyun yazmıştır. Toplumsal eleştiriye yönelen ve olay örgüsünden çok diyaloğa ağırlık veren oyunlarıyla ve komedyayı melodrama yeğleyen tiyatro anlayışıyla çağdaş İspanyol tiyatrosunu etkilemiştir. Oyun yazarlığının yanı sıra, İbsen, Shakespeare ve Molière'den çeviriler yapmış, 19. yy sonu 20. yy başı Avrupa düşünce ve edebiyat akımlarını İspanya'da tanıtmıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *El nido ajeno,* 1894, ("Yabancı Yuva"); *Gente conocida,* 1896, ("Seçkinler"); *La noche de sabado,* 1903, ("Cumartesi Gecesi"); *Los intereses creados,* 1907, ("Çıkarcılık Bağları"); *Senora ama,* 1908; *La malquerida,* 1913,("Sevilmeyen Kadın"); *Para el cielo y los altanes,* 1928, ("Cennet ve Kilise İçin").

BEN BARKA, Mehdi
(1920-1965)

Faslı siyaset adamı. Fas bağımsızlık mücadelesinin önderlerindendir.

Rabat'ta doğdu, Paris'te öldürüldü. Bir jandarmanın oğlu olan Ben Barka, medrese ve üniversite öğrenimi gördükten sonra Rabat Fen Fakültesi'nde matematik profesörlüğü yaptı. Fas'ta fen derslerinin de Arapça okutulmasını sağladı.

1934'ten sonra Fas ulusal hareketi saflarında mücadele eden Ben Barka, 1943'te İstiklal Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Parti tarafından yayımlanan ve bağımsızlık isteyen bildiride imzası bulunan otuz kişiden biriydi. Bildiri Fas sultanına, Fransız sömürge yönetimine ve Müttefikler'e verilmişti. Bu olay üzerine parti ileri gelenleri tutuklandı, meydana gelen protesto hareketleri Fransız güvenlik güçlerince kanlı biçimde bastırıldı.

Fas'ın 1956'da bağımsızlığını kazanmasından sonra İstiklal Partisi içinde bunalım ortaya çıktı. Bağımsızlık konusunda birleşen gruplar, bağımsızlıktan sonra güdülecek siyaset konusunda görüş ayrılığına düştüler. 1959'da parti ikiye ayrıldı. Geleneksel güçleri temsil eden partinin büyük bir bölümü İstiklal Partisi adını korudu ve başkanlığına Allal Fasi getiril-

di. Partinin sol kanadı ise Mehdi Ben Barka'nın önderliğinde Halkın Güçleri Ulusal Birliği'ni kurdu.

Ben Barka öteden beri siyasi hareketle sendikal hareketin işbirliğini amaçlıyordu. Yeni partinin bu doğrultudaki çalışmaları sonucu 1960'ta Fas İşçi Federasyonu ikiye ayrıldı. Büyük çoğunluk Halkın Güçleri Ulusal Birliği'ni desteklerken, İstiklal Partisi'ni destekleyen azınlık grubu Genel Fas İşçileri Federasyonu'nu kurdu. Ben Barka 1966'da Havana'da toplanacak olan Üç Kıta Dayanışma Konferansı'nın hazırlık çalışmalarına katıldı ve çabalarını Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinin emperyalizme karşı mücadelesi doğrultusunda yoğunlaştırdı. 29 Ekim 1965'te Paris'te bulunduğu sırada kaçırılarak öldürüldü. Olayla ilgili olarak Fransa'da yapılan yargılama sonucu, Fas İçişleri Bakanı General Muhammed Ufkir gıyabında müebbet hapis cezasına, Fransız İstihbarat Servisi ajanlarından Antoine Lopez de sekiz yıl kürek cezasına çarptırıldı.

• **YAPITLAR:** *Nahva Bina Mogtana Cedid*, ("Yeni Bir Toplumun Kuruluşuna Doğru"); *Option revolutionnaire au Maroc: ecrits politiques*, ("Fas'ta Devrimci Yol: Siyasi Yazılar").

• **BAKINIZ:** ALLAL FASİ.

BEN BELLA, Ahmed
(1916)

Cezayirli siyaset adamı. Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın önderlerinden ve bağımsız Cezayir'in ilk cumhurbaşkanıdır.

Cezayir-Fas sınırı yakınlarındaki Marnia köyünde doğdu. Babası çiftçilik ve esnaflık yapıyordu. İlk ve ortaöğrenimini Cezayir'deki Fransız okullarında tamamladı. İlk yurtsever düşünceleri ortaöğrenim için bulunduğu Tlemsen kentinde edindi. Bu kent canlı bir kültür merkezi ve radikal akımların odak noktasıydı. Bağımsızlık hareketinin önderi Messali Hac'ın 1926'da kurduğu Kuzey Afrika Yıldızı ve 1936'da kurduğu Parti du Peuple Algerien — PPA — (Cezayir Halk Partisi) adlı örgütlerin merkezi de Tlemsen'di.

Ben Bella 1937'de Fransız ordusunda askere alındı. De Gaulle'ün "Özgür Fransa" birliklerinin safında İtalya'da savaştı. Savaşta gösterdiği yararlıklar nedeniyle "Savaş Haçı" ve "Askeri Madalya" nişanlarıyla ödüllendirildi.

Savaştan sonra Marnia'ya gelerek babasının çiftliğine yerleşti. Messali Hac'ın siyasi çalışmalarına katıldı. Fransız yönetimi bu yüzden çiftliğe el koydu. Bunun üzerine Marnia'yı terkederek Messali Hac'ın yönettiği Movement pour le Triomphe des libertés Democratiques'e — MTLD — (Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi) katıldı. 1947'de bu örgütün yarı askeri kolu olan Organisation Secrete'nin — OS — (Gizli Örgüt) kurucuları arasında yer aldı. 1950'de örgüte para sağlamak için Oran Postanesi'ne karşı girişilen baskında yakalanarak tutuklandı.

İki yıl sonra cezaevinden kaçarak Mısır'a gitti. Kahire'de yaşarken yakından izlediği Mısır'daki siyasi gelişmeler yaşamında belirleyici bir rol oynadı. Askeri darbeyi gerçekleştiren "özgür subaylar" ile yakın ilişkiler kurdu ve yaygınlaşan Arap milliyetçiliği akımından etkilendi. Bu arada Kahire'nin ünlü Lutfullah Kütüphanesi'nde yoğun bir biçimde çalıştı. Marksist yapıtları da ilk kez okuma olanağını buldu.

1954'te Cezayir Kurtuluş Savaşı'nı başlatan Front de Liberation Nationale'in —FLN— (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurucularından biri oldu. 1 Kasım 1954'te 1962'ye kadar sürecek olan Cezayir Kurtuluş Savaşı başladı. Ben Bella bundan sonra Fransız yönetiminin bir numaralı boy hedefi haline geldi. 1956'da biri Kahire'de, diğeri Trablus'ta iki suikast girişiminden kurtuldu. Aynı yıl Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın konuğu olarak FLN'nin diğer dört yöneticisiyle birlikte Fas'tan Tunus'a giderken Fransız Hava Kuvvetleri uçağı havada izleyerek Cezayir'e indirdiler. Bu olay sonucu tutuklanarak 6 yıl Fransa'nın Sante ve Aix hapishanelerinde kaldı. Cezayir'in bağımsızlığını sağlayan 1962 Evian Antlaşması'nın imzalanması üzerine serbest bırakıldı ve Tunus'a geldi.

Cezayir Geçici Devrim Hükümeti'nin başkanlığını yapan ve Batı yanlısı bir liberal ve reformcu olarak nitelediği Yusuf Benhedda'ya karşı iktidar mücadelesine girişti. 1965'te daha sonra kendisini de devirecek olan Savunma Bakanı Albay Huari Bumedyen'in desteğiyle 1962 Ağustosu'nda Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı oldu.

Ben Bella'nın iktidarını sürdürdüğü 3 yıl boyunca uluslararası siyasal yaşamda etkin bir konumu oldu. Nasır'ın yakın dostu olarak tanındı. Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti ile dostça ilişkiler kurdu. Bağlantısızlar Hareketi'nin saygın liderlerinden biri olarak Küba ile de iyi ilişkiler geliştirdi. Küba ve Güney Amerika devrimci hareketinin ünlü önderlerinden Ernesto Che Guevara'nın kişisel dostu olarak onu Cezayir'de konuk etti.

Ben Bella'nın iktidarı döneminde 1964'e kadar büyük bölümü yabancıların elinde olan 32.9 milyon dekar toprak kamulaştırılarak "öz yönetim" sistemine geçirildi. Yabancılara ait sanayi işletmelerinin önemli bir bölümü kamulaştırıldı, ağır sanayinin geliştirilmesine önem verildi.

FLN'nin bir siyasi partiye dönüşmesi sürecinde önce 1963 Ağustosu'nda yayımlanan bir kararname ile "ulusal sınırlar içinde, siyasal amaçlı bütün birleşmeler" yasaklandı. Bunu 1964'te FLN'nin tek partı

durumuna gelmesi izledi. Parti Genel Sekreteri devlet başkanı ve hükümet başkanı yetkileriyle de donatılmıştı. 1965 darbesi böyle bir yetki toplanmasına ve sonuç olarak rejimin tek kişiye bağımlı olmasına karşı yapıldı.

Ben Bella Bumedyen'in askeri darbesinden sonra tutuklandı. Tutukluyken 1971'de kendisinden 22 yaş genç bir gazeteciyle evlendi. Bumedyen'in 1978'deki ölümünden sonra 1979'da Cezayir'in üçüncü Cumhurbaşkanı Şadli Bencedid'in ilan ettiği genel afla serbest bırakıldı. Cezayir'deki siyasi koşullara uyamadığını belirterek Fransa'ya yerleşti.

Ömrünün değişik dönemlerinde toplam 22 yıl tutuklu olan Ben Bella son tutukluluğundan sonra İslami ve felsefi sorunlarla ilgilenmeye başladı. 1979'da "İran İslam Devrimi"ni açıkça destekledi. Daha sonra merkezi Londra'da bulunan Dünya İslam Konseyi'ne bağlı İslam İnsan Hakları Divanı'nın başkanlığına getirildi. Avrupa'daki Müslüman işçilerin örgütlenmesi çalışmalarına katıldı. Cezayir ve Kuzey Afrika'daki İslami akımların önde gelen bir lideri olarak tanınmaya başladı.

Çeşitli yayın organlarında çıkan söyleşilerinde gerek kapitalizme gerekse sosyalizme karşı çıkarak "İslami Sistem"in azgelişmiş Müslüman ülkeler için tek geçerli yol olduğunu savunmuş; İslami sistemi tüm "Üçüncü Dünya" ülkeleriyle ortak cephe kurmaya açık ve temelde kapitalist sistemle mücadeleyi hedef alan bir sistem olarak yorumlamıştır. Batı'nın teknolojik üstünlüğü ile kendi uygarlık anlayışını tüm azgelişmiş ülkelere dayattığını, Müslüman ve "Üçüncü Dünya" ülkelerinin kendi teknolojilerini yaratamamaları nedeniyle de Batı'nın sömürüsü altına girdiklerini ileri sürmüştür.

Cezayir Kurtuluş Savaşı

20. yy'ın en kanlı kurtuluş mücadelelerinden biri oldu. 1954'ten Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlığını kazandığı 1962'ye değin geçen sekiz yıl içinde yaklaşık 1,5 milyon Cezayirli bu savaşta can verdi. 19. yy'dan bu yana süren sömürgeciliğe son veren en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Etkileri Arap ve İslam dünyasını aştı ve öteki azgelişmiş ülkelere de uzandı. Fransa'nın siyasal yaşamında da önemli etkiler doğurdu. Cezayir Savaşı üstüne Fransa'da patlak veren bunalım 1958'de II. Dünya Savaşı kahramanı General De Gaulle'ün tekrar iktidara dönüşüne ve beşinci Cumhuriyet'in ilanına yol açtı. Fransa'nın sömürgelerini tasfiye süreci başladı.

Cezayir Kurtuluş Savaşı'nı başlarında ülkenin ilk cumhurbaşkanlığına getirilen Ben Bella olmak üzere 9 "tarihsel önder" in yönetimindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) başlattı. 1 Kasım 1954'de Cezayir'in güneydoğusundaki ülkenin en yüksek dağı olan Aures'te gerilla savaşı biçiminde başlatılan mücadele tüm ülkeye yayıldı. 1956'da Ferhad Abbas başkanlığında Cezayir Geçici Devrim Hükümeti kuruldu. Hükümet, Arap dünyasının önderliğini yapmakta olan Mısır Başkanı Cemal Abdülnasır, komşu Tunus ve Fas başta olmak üzere Arap ülkeleri, başta Çin olmak üzere çeşitli sosyalist ülkeler ve birçok yeni bağımsızlığını kazanmış ülke tarafından tanındı.

FLN, Ulusal Kurtuluş Ordusu (ALN) adında bir silahlı kol yarattı. Kırsal bölgelerde "Mücahidler" olarak tanınan Cezayir kurtuluş savaşçıları denetimi ellerinde tuttular. Büyük kentlerde ve başkent Cezayir'de Fransız sömürgeciler ve "Kara Ayaklar" (pieds noirs) adı verilen, Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelip yerleşenler ile yerli Arap Müslümanlar arasında aralıksız kanlı çatışmalar oldu.

1962'de De Gaulle yönetimi ile Cezayir Geçici Devrim Hükümeti arasında Eviana kentinde yapılan barış görüşmelerinden sonra Temmuz ayında Cezayir bağımsızlığını kazandı ve Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti kuruldu. Avrupa kökenli bir buçuk milyon dolayında kişi Cezayir'i terketti.

Kurtuluş Savaşı'nı hazırlayan koşullar II. Dünya Savaşı yıllarına dayanır. II. Dünya Savaşı'ndan önce Cezayir'de Fransızlar'a karşı üç ana akım göze çarpmaktaydı. Bunlardan birincisi Messali Hac önderliğindeki işçi-köylü tabana dayalı radikal düşünceli PPA-MTLD (Parti Populaire Algérien- Mouvement de Triomphe pour des Libertés Democratiques/ Cezayir Halk Partisi-Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi), ikincisi Ferhat Abbas önderliğindeki UDMA'nın (Cezayir Manifestosu için Demokratik Birlik) Fransa ile Cezayir'in özerklik statüsü içinde birleşmesini savunan liberal aydın hareketi, üçüncüsü de Şeyh Abdülhamid Ben Badis'in İslamcı Ulema Hareketi idi. Ben Badis "Kültürümüz İslam, dilimiz Arapça, vatanımız Cezayir'dir" sloganını ortaya atmıştı. 1945'te Fransız sömürge yönetiminin Setif kentinde 45.000 Cezayirli'nin ölümüyle sonuçlanan katliamı üzerine PPA-MTLD'nin bir bölümü silahlı mücadele hazırlığına girişti. Bu kadro daha sonra FLN'i kurdu ve silahlı mücadeleyi başlattı. Ulema Hareketi'nin kadroları ile Ferhat Abbas bir süre sonra FLN'e katıldılar. Kuşaklar boyu Cezayir'de radikal bağımsızlıkçı akımın simgesi durumunda olan Messali Hac ise MNA (Mouvement National Algerian - Cezayir Ulusal Hareketi) adıyla ayrı bir örgüt kurarak bağımsızlık savaşından koptu. Ancak, Fransız sömürge yönetimine karşı Cezayir'de var olan ana akımları bünyesinde toplayabilen FLN, Cezayir halkını saflarında birleştirdi ve Ben Bella önderliğindeki Kurtuluş Savaşı tarihin en amansız bağımsızlık mücadelelerinden biri olarak zafere ulaştı.

Batı taklitçiliğine karşı çıkarak Müslüman ve diğer azgelişmiş ülkelerin kendi gelişme modellerini yaratmaları gereği üstünde durmuştur. "Batı teknolojisini kabul ettiğiniz zaman, Batı yaşama biçimini kabul ediyorsunuz demektir. Bunu ülkenizde uygulamaya ve okullarınızda öğretmeye mecbur bırakılıyorsunuz. Genel olarak Müslümanlar'ın zihin yapıları kendilerini ülkelerinden ve gerçek geleneklerinden yabancılaştıracak biçimde izler kazanmaktadır" demiştir.

Kültürün önemini vurgulamış ve çok partili siyasi sistemlerin üstünlüğünü savunmuştur. Cezayir deneyimine ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "20 yıllık bir geriye bakışla şimdi, ister FLN olsun, ister bir başkası, tek partinin, kurtuluş dönemindeki yararı bir yana bırakılırsa, inşa dönemine uymadığını ve bu dönemin görevlerine denk düşmediğini söyleyebiliriz".

Ben Bella 1982 sonunda Cezayir ile Fransa arasındaki yakınlaşma üzerine Paris'ten ayrılarak İsviçre'de yarı gizli bir yaşam sürmeye başlamıştır.

• **KAYNAKLAR:** M. Harbi, *Le FLN, Mirage et Realité*, 1980; M. Harbi, *Les Archives de la Revolution Algérienne* 1981; M. Nakkache, *Histoire du Nationalisme Algerien*, 1980.

• **BAKINIZ:** F. ABBAS, BUMEDYEN, MESSALİ HAC, ŞADLİ.

BENEDEN, Edouard van
(1846-1910)

Belçikalı hücrebilim ve embriyoloji uzmanı. Döllenmiş yumurtanın evrelerini incelemiş ve eşey hücrelerindeki kromozom sayısının öbür hücrelerdekinin yarısı kadar olduğunu saptamıştır.

Edouard Joseph Louis-Marie van Beneden 5 Mart 1846'da Louvain'de doğdu. Babası Pierre-Joseph van Beneden (1809-1894) özellikle tenyaların yaşam çevrimini ilk kez açıklayan değerli bir asalakbilim ve zooloji bilginiydi. Edouard van Beneden Liège Üniversitesi'ndeki öğreniminden sonra 1870'te aynı üniversitenin zooloji fakültesinde öğretim üyesi, 1871'de doçent, 1874'te de profesör oldu. Çalışmaları nedeniyle, Brüksel, Edinburgh, Jena, Leipzig ve Oxford üniversitelerinden onur doktoru unvanı aldı. 1880'de van Bambeke ile birlikte *Archives de biologie* adlı bir dergi çıkarmaya başladı. Daha öğrenciliği sırasında Schwann ve Schleiden'in hücrenin yapısı üzerindeki çalışmalarından ve Walther Flemming'in hücre bölünmesiyle ilgili incelemelerinden etkilenerek araştırmalarını bu alanda yoğunlaştıran Beneden' in Liège Üniversitesi'ndeki embriyoloji dersleri, tümüyle kendi araştırma ve gözlemlerine dayanıyordu. 28 Nisan 1910'da Liège'de ölen Beneden'in elyazması ders notları, ölümünden sonra öğrencisi J.L.A. Brachet tarafından yayımlanmıştır.

Kromozomların yapısında "kromatin" adı verilen ve DNA ile proteinlerden oluşan maddelerin varlığı Flemming ve Schleiden tarafından açıklanmıştı. Beneden'in bu maddenin eşit oranda hücreye geçtiğini gözlemlemesinden sonra, kromatinin de hücreyle birlikte bölündüğü kesinlik kazandı. Hücre bölünmesinde santrozomun kendini eşlediği ve hücre yaşamı boyunca kalıtsal olduğu da gene Beneden'in Flemming ve Boveri ile yaptığı çalışmalarla açıklık kazanmıştır.

1873'te çekirdeğin hücre bölünmesi sırasındaki durumunu inceleyen Schleiden'in çalışmaları da, kromozom ve çekirdeğin kalıtımdaki rolünü ortaya koydu. İlk gözlemciler çekirdeğin yumurta ve sperm-de bulunmadığına, ancak hücre bölünmesinden sonra oluştuğuna inanıyorlardı. Schleiden ve Beneden'in araştırmaları, çekirdek ve içeriğinin sürekli olduğu ve bir kuşaktan öbürüne geçtiği görüşüne dayanarak, çekirdek içeriğinin kaybolmadığını ve hücre bölünmesi sırasında iki çekirdeğe bölündüğünü kanıtlamıştır.

1883'te, atlarda asalak yaşayan *Ascaris megalocephalae* adlı bir tür barsak kurdu üzerinde araştırmalar yapan Beneden, yumurta ve sperm hücresinin asıl hücrenin yarısı kadar kromozom içerdiğini göstererek, meyoz bölünmede kromozom sayısının neden yarılandığını açıklamış, tüm çalışmalarıyla hücre morfolojisinin ve özellikle hücre bölünmesinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR:** "Recherches sur les Dicyemides, survivants actuels d'un embranchement des Mésozoaires" *Bulletins de l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, ILI-ILII, 1876, ("Mesozoaların Bugün Yaşayan Bir Grubu, Dicyemidae Üzerine Araştırmalar"); "Recherches sur la maturation de d'oeuf et la fécondation", *Archives de biologie*, IV, 2-3, 1883, ("Yumurtanın Olgunlaşması ve Döllenme Üzerine Araştırmalar"); "Nouvelles recherches sur la fécondation et la division mitosique chez l'ascaride mégalocéphale", *Bulletins de l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, XIV, 1887, ("Ascaris megalocephalae'de Döllenme ve Mitoz Bölünme Üzerine Yeni Araştırmalar").

• **BAKINIZ:** BOVERI, W. FLEMMING, SCHLEIDEN, SCHWANN, WEISMANN.

BENEDICT, Ruth
(1887-1948)

Amerikalı antropolog. Kültür ve kişilik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalarıyla kültürel antropolojiye katkıda bulunmuştur.

Ruth Fulton Benedict 5 Haziran 1887'de New York'ta doğdu. Babası cerrahtı. Ağır işittiği için insanlardan uzak duran, içine kapanık bir çocuktu. 1909'da bitirdiği Vassar Koleji'nde İngiliz edebiyatı okudu, bir süre şiir yazdı ve bunları Anne Singleton takma adıyla yayımladı. Edebiyata duyduğu ilgiyi antropoloji çalışmalarına başladığı yıllarda da sürdürdü. 1914'te biokimyacı Stanley R. Benedict ile evlendi. Çeşitli uğraşları denedikten sonra 1919'da

"Kültürel bütünleşme"

New York'taki New School for Social Research'de antropoloji konferanslarını izlemeye başladı. 34 yaşında Columbia Üniversitesi'ne kaydoldu ve Amerikan antropolojisinin önde gelen isimlerinden Franz Boas ile çalışmaya başladı. Öğretmeninin fizik öğreniminden farklı olarak Benedict'in beşeri bilimler öğrenimi görmüş olması ve şiire ilgi duyması, onun antropolojiyi beşeri bilimlerin bir kolu olarak değerlendirmesinde etkili oldu.

Amerika Yerlileri üzerine çalışmalar

Benedict 1923'te Kuzey Amerika Yerlilerini inceleyen *The Concept of the Guardian Spirit in North America* ("Kuzey Amerika'da Himayeci Ruh Kavramı") adlı teziyle doktorasını aldı. Aynı yıl Columbia Üniversitesi'nde ders vermeye başladı ve 1937'de Boas'ın ayrılışına değin antropoloji bölümünde asistan olarak çalıştı. 1920'lerde ve 1930'larda çeşitli Amerika Yerlileri üzerine alan araştırmaları yaptı ve incelemelerde bulundu. Zamanla alan araştırmasının yoruculuğu yüzünden diğer antropologların araştırmalarından sentezlere varma yolunu seçti. II. Dünya Savaşı'nda Washington'a gitti ve Savaş İstihbaratı Dairesi'nde çalışırken meslektaşlarıyla birlikte çeşitli Avrupa ve Uzak Doğu kültürleri konusunda, özellikle de Tayland ve Japonya üzerine araştırmalar yaptı. Bu çalışmalar Benedict'in savaş sonrasında Columbia Üniversitesi'nde yönettiği "Çağdaş Kültürler Üzerine Araştırmalar" projesinin temelini oluşturdu. 1948'de profesör oldu. Aynı yılın Eylül ayında New York'ta öldü.

Benedict'in doktora tezi o dönemde yaygın olan ve kültürel bütünleşmenin rastlantısal olduğunu ileri süren "yayılımcı" (diffusionist) yaklaşımın etkisiyle dinin kökenleri hakkında ileri sürülen çeşitli kuramları sınamak amacını güdüyordu. Bu yaklaşımın oluşmasında ise Boas'ın ve *Primitive Society* ("İlkel Toplum") adlı kitabı 1920'de yayımlanan Robert Lowie'nin büyük katkıları olmuştu. Benedict doktora tezini verdikten sonra folklor çalışmalarıyla ilgilenmiş ve 1925-1939 arasında Amerikan *Folklor Dergisi*'ni yönetmiştir.

"Ulusal karakter" çalışmaları

Benedict kültürlerin rastlantısal ve keyfi bir biçimde bütünleştirilebileceği düşüncesini yeterli bulmadığı için çalışmalarını bir "bütünleştirici öğe" arayışına yöneltmiştir. Pueblo Yerlilerinde rastlanmayan aşırı davranış özellikleri gösteren Pima Yerlileri arasında 1927'de yaptığı bir alan gezisi sonucunda aradığı bütünleştirici öğenin ilk ipuçlarını elde etmiştir. Bu ipuçlarını 1928'de sunduğu "Psychological Types in the Cultures of the Southwest" ("Güneybatı Kültürlerinde Psikolojik Kategoriler" adlı bildirisinde ortaya koymuş ve görüşlerini *Patterns of Culture* ("Kültür Kalıpları") adlı kitabında geliştirmiştir. Yayımlanmış antropolojik incelemelerinin en önemlilerinden biri olan bu kitapta Benedict, öğretmeni Boas gibi yeni-Kantçı filozof Dilthey'in önemli ölçüde etkisinde kalarak, "bütünleştirici öğe"yi öznel düşünce düzeyine yerleştirmeye çalışmıştır. Kültürler arasındaki farklılıkların bireyler arasındaki farklılıklara benzediğini öne süren Benedict'e göre, kültürlerin de bireyler gibi ayırt edici özellikleri vardır. Kültürler bu bakımdan birey psikolojisinin geniş bir yansımasıdır. Benedict bu bütünleştirici öğeye "kültürel kümelenme" adını vermiştir. Nietzsche'nin ünlü *Die Geburt der Tragödie* ("Trajedinin Doğuşu") adlı kitabından esinlenerek, Pueblo kültürünü Apolloncu, Plains Yerlilerinin kültürünü ise Dionisoscu olarak kümelendirmiştir.

Benedict *Patterns of Culture*'da İngiliz antropolog Radcliffe-Brown'un etkisiyle 1930'larda Chicago Üniversitesi'nde geliştirilen sosyolojik yaklaşımdan bütünüyle ayrılıyor ve kültürel olayların incelenmesinde temel kavram olarak seçtiği "bütünleşme" üzerine şunları yazıyordu: "En önemli sosyolojik birim... kurumlar değil kültürel kümelenmelerdir". Benedict'e göre, kültürün ardındaki başlıca yaratıcı güç, sosyal ve yapısal bir etmen olmaktan çok "duygusal ve estetik" bir güç olan "bütünleşme"dir. Bireyin zihninde varolan bir duygu olan "bütünleşme", kültürel özelliklerin bireyler tarafından kendi kültürlerinin öznel ölçülerine göre seçimi, reddi ve uyarlanmasıdır. Bir kültürel kümelenmenin ardındaki bütünleştirici öğe temel olarak bir duygusal kalıptır; Pueblolar'ın ılımlılığı ve kolektif yönelişi vurgulayan "Apolloncu" özelliği ya da Plains Yerlilerinin aşırılık ve ileri derecede bireycilikle tanımlanan "Dionisoscu" özelliği gibi. Benedict'in bu görüşleri öğretmeni Boas'ın ürünüydü. Boas kültürün başlıca yaratıcı güçlerinden birinin kişilerin ve grupların öznel düzeydeki güven arayışları olduğunu ve geleneklerin temelde akılcı olmadığını ileri sürüyordu. Boas ve Benedict'e göre kültür içsel tutarlılık bağlamında ele alınmalı, iç tutarlılığı oluşturan öğeler ise dışsal etkilerden, örneğin diğer kültürlerin etkisinden görece bağımsız düşünülmelidir. Her kültürün kendine özgü bir "duygusal-estetik" yapısı vardır.

Bireyle kültür arasındaki ilişkiye ağırlık veren *Patterns of Culture*, Freudçu olmayan kişilik ve kültür incelemelerinin gelişmesinde ve bir çizgi olarak Amerikan antropolojisinde uzun süre etkili olmasında, bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda da 1940'ların "ulusal karakter" çalışmalarının temelini oluşturmuştur.

Benedict II. Dünya Savaşı yıllarında birçok başka Amerikalı antropolog gibi araştırmalarını Amerikan hükümetinin savaş faaliyetlerinin hizmetine vermiştir. 1943'ten savaş sonrasına kadar, ABD ile

müttefik olarak, düşman olarak ya da düşman işgali altındaki ülkeler olarak ilişki içinde olan uluslar üzerine çalışmalar yapmıştır. Yaşamının son yıllarında savaş yıllarında vardığı bu yönelişleri sürdüren Benedict, karmaşık toplumların "ulusal karakterleri" ni incelemiştir. Japon toplumunu inceleyen ve 1946'da yayımlanan *Chrysanthemum and the Sword* ("Krizantem ve Kılıç") Benedict'in bu döneminin temel yapıtıdır. Margaret Mead'e göre, Benedict'in en değer verdiği çalışması olan bu kitap ileride türünün klasiği olarak kabul edilecektir.

Benedict temel yapıtı olan *Patterns of Culture*'da ortaya koyduğu görüşleriyle her kültürel kümelenmenin tek ve kendine özgü olduğunu ve ancak kendi öğelerinin iç tutarlığı bakımından anlaşılabilir olduğunu savunmuştur. Karşılaştırma yönteminin uygulanmasını dışarda bırakan bu yaklaşımla antropolojiyi sosyal bilimlerin bir dalı olarak görmek zordur. Benedict' in yaklaşımı ile bütün kültürleri açıklayabilecek genel bir teori geliştirmek olanaklı değildir, çünkü Benedict kültürel kuramların kendi bütünleşme bağlamları dışında anlaşılabileceğini reddetmektedir. Boas'ın "tekçiliği"ni ve "relativizmi"ni aşırı boyutlara vardıran Benedict'e göre her kültürel sistemi açıklamak için ayrı bir kuram gerekmektedir. Ayrıca Benedict kültürel antropolojiyi, işlevi insanın kültürel geleneklerinin çeşitliliğini "açıklamak"tan çok, bunları "betimlemek" olan bir disiplin olarak görmüştür. Bu bakımdan da, Benedict'in çalışmaları antropolojiyi sosyal bilimlerden çok beşeri bilimlere yaklaştıran bir katkı olmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Patterns of Culture*, 1934, ("Kültür Kalıpları"); *Race: Science and Politics*, 1940, ("Irk: Bilim ve Politika"); *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*, 1946, ("Krizantem ve Kılıç: Japon Kültürünün Kalıpları"); "Anthropology and the Humanities", *American Anthropologist*, L, 1948, ("Antropoloji ve Beşeri Bilimler"); "Child Rearing in Certain European Countries" *American Journal of Orthopsychiatry*, XIX, 1949, (ö.s.), ("Bazı Avrupa Ülkelerinde Çocuk Yetiştirme").

- **KAYNAKLAR:** M. Mead, *An Anthropologist at Work: Writings of Ruth Benedict*, 1959; M. Mead, *Ruth Benedict*, 1974.

- **BAKINIZ:** BOAS, DILTHEY, MEAD, SAPIR.

BENEDICTUS
(480-547)

Nursia'lı keşiş. Batı ülkelerinde yayılan keşişliğin öncüsü ve manastır yaşamının kurucusu sayılır.

Nursia'da doğdu, Monte Cassino'da öldü. Soylu bir ailedendi. Ermiş Gregorius'in *Dialog* adlı yapıtında bildirdiğine göre Avrupa keşişlerinin önderi sayılır. Roma'da öğrenim gördü, bu ilin din ilkeleri ile bağdaşmayan, ahlak kuralları tanımayan yaşayışından tiksinti duyarak Subiaco'ya sığındı, orada içine kapalı, sessiz bir yaşam sürdü. Üç yıllık bir içekapanış döneminden sonra Vicovaro keşişlerince rahip seçildi. Düzenli, din ilkelerine sıkı sıkıya bağlı yaşama anlayışından ürken keşişler onu ağulayarak öldürmeye kalkışınca Cassino'ya çekildi.

Benedictus'un kişiliğini ortaya koyan en önemli olay Cassino halkının taptığı putları kırması, onları Hıristiyanlık'la aydınlatmaya çalışmasıdır. Burada 509'da kendi adıyla anılan bir manastır kurmuş, keşişliğin kurallarını, manastırların yönetim düzenini içeren bir kılavuz kitap yazmıştır. Ölümünden sonra, en büyük "aziz"ler arasına alınmıştır.

Benedictus'un etkisi ölümünden sonra çok geniş bir alana yayıldı, özellikle manastır yaşamını düzenleyen, ona içerik kazandıran düşünceleri nedeniyle, kilise tarihinin en büyüklerinden biri olarak saygı gördü. Kiliselerin düzenledikleri bir törenle kendisine 1958'de "Avrupa'nın Babası ve Batı'nın Korucuyusu" sanı verildi.

BENEDICTUS XV
(1854-1922)

İtalyan papa. I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında barışın sağlanmasına çalışmış, savaşların önlenmesi için uluslararası girişimlerde bulunmuştur.

Cenova'da doğdu, Roma'da öldü. Gerçek adı Giacomo Della Chiesa'dır. Roma'da öğrenim gördü. Bir süre kiliselerde görev aldıktan sonra 1914'de kardinalliğe yükseltildi, aynı yıl papa seçildi. Ölünceye dek bu görevde kaldı.

XV. Benedictus özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında savaştan yıkım görenlere yardım edilmesi konusunda uluslararası girişimlerde bulundu. Savaşa katılan uluslar kendisine başvurarak karşısındakilerin kınanmasını, suçlanmasını,bunu bir "papalık buyruğu" ile açıklamasını isteyince, yalnız savaşa karşı olduğunu, savaştan yıkım görenlere yardım çağrısında bulunabileceğini söyledi. Savaştan sonra Avrupa ülkeleri arasında barışçı bir ortamın yaratılması için girişimlerde bulundu. Özellikle Fransa, Hollanda, İngiltere gibi devletlerle ilişkiler kurarak Avrupa'nın savaştan kaçınması, barış içinde yaşaması gereğinin benimsenmesini istedi. Doğu Avrupa'da savaştan sonra kurulan Çekoslovakya, Macaristan ve Yugoslavya ile görüşmeler düzenleyerek Hıristiyanlık'ın bir barış dini olduğunu bu nedenle savaşa karşı bir tutum içinde bulunmanın yararını anlattı.

Benedictus'un ileri sürdüğü barışçı düşüncelerin bütün Avrupa ülkelerince iyi karşılandığı, uygulanmasına çalışıldığı söylenemez. Ancak Roma kilisesi böyle bir görüşün öncülüğünü onun yaptığını ileri sürerek, savaşın karşısında olduğunu, bunun genel bir inanç sorunu niteliği taşıdığını açıkladı.

BENEKE, Friedrich
(1798-1854)

Alman filozot ve psikologu. Felsefenin temellendirici öğesini psikolojide gören deneyci ve belirlenimcidir.

Friedrich Eduard Beneke Berlin'de doğdu ve orada öldü. Ortaöğreniminden sonra Halle ve Berlin' de felsefe ile tanrıbilimi okudu. 1815 savaşlarının başlamasıyla orduya katıldı. Savaşın bitmesinden sonra 1820'de Berlin Üniversitesi'nde okutman oldu. Hegel felsefesine karşı çıkan görüşleriyle ilgi çekti. Çevresinde büyük bir öğrenci kalabalığı toplandı. O sırada yayımladığı *Neue Grundlegung zur Metaphysik* ("Metafiziğin Yeniden Temellendirilmesi") yapıtı idealistler arasında tepkiyle karşılandı ve okunuşu korkunç olarak nitelendi. Hegel'e karşı olan tutumu onu başka güçlüklere de götürdü: Kendisine Jena Üniversitesi'nde verilen bir görev Berlin yetkililerince onaylanmadı. Oradan Göttingen'e gitti. Uyumlu bir çalışma yürüttüğü için Berlin'den yeni çalışma onayı çıkıncaya değin orada kaldı. Hegel'in ölümünden sonra "ordinarius profesör" sanını aldı.

Öğretmenlik ve yazın yaşamını etkin bir biçimde sürdürürken hastalığa yakalandı. Kısa bir süre sonra da bilinemeyen bir nedenle kendisini Berlin Kanalı' na atarak intihar etti.

Beneke, Herbart ve arkadaşlarıyla birlikte Alman felsefesinin Fichte-Schelling-Hegel üçlüsünün dönemine karşı tepki gösterdi. Tümevarım yöntemiyle kurulan psikolojinin, felsefenin tüm dallarında temeltaşı olması gerektiğini ileri sürdü. Ona göre mantık, ahlak, metafizik ve özellikle din felsefesi psikolojinin üstüne oturmalıydı.

Beneke'nin ruhbilimi çağrışımcılığın bir biçimi olarak gözükür. Locke'un da içinde bulunduğu deneycilerin etkisini gösterir. Öte yandan Kant'ın görüşlerinden esinlendiği de bellidir.

Ona göre ruhbilim iç deneye dayanan bir doğa bilimidir. Biz iç deneyde doğrudan doğruya varoluşu kavrarız. Kavranan bu varoluş, dolaylı olarak edindiğimiz verilerle karışmış değildir, arıdır. İnsanın özünde temellendirici ilke olarak bulunan Yüce'yi sezmek ve ahlakın genel geçerliğini kavramak gerekir. Bu da, iç deneyle kazanılan düzenleyici, yüce bir kuraldır. Beneke ruhbilimde uygulanan tüm yöntemlerin dört başlık altında toplanabileceğini ileri sürmüştür:

1- Uyarıma ayrılan yöntem: Bunda us dışta oluşan etkilerden ayrı olarak duyum ve algıları yaratır.

2- Yeni, öğesel güçleri düzenleme yöntemi: Uyarım alınır ve onu kavramanın ne olduğu araştırılır.

3- Uyarım ve güçlerin eşitlenmesi ve aktarılması yöntemi: Bunda sistematik bağlantı, bir düşüncenin bilinçli uygunluğu ile başka bir düşüncenin bilinçsiz uygunluğu arasında oluşur.

4- Özdeş düşüncelerin alışılmış değişiklik ve karışımı yöntemi: Duyumlar yalnız kendimiz ve dış dünyanın bilgisi aracılığıyla kazanılır. Ayrıca, kendi ussal işlemlerimize uygun bilgiyi içsel (ruhsal) algıların yönlendirmesiyle elde edebiliriz. Bu algıdan yola çıkarak hem kendimizi, hem de benzetim aracılığıyla öteki varlıkların içsel doğasını kavrayabiliriz.

Beneke'nin ussal işlemleri açıklama çabası Herbart'ı anımsatır. Felsefe bilinçte birdenbire doğan sezgiyle ilgilenir. İçsel deneyle işe başlamak için başka bir seçenek yoktur. Bilinç, kendi kendini bilen tek varlıktır. Bilincin yapısı Herbart'ın dediği gibi yalın değildir, uyarımları almak ve düzenlemek için yüzeysel güç veya yetenekleri vardır.

Beneke Epikurosçuluk'la suçlandı. Bu suçlama onun bilimi etiğe uyarlama çabasından kaynaklandı.

• YAPITLAR: *Neue Grundlegung zur Metaphysik*, 1822, ("Metafiziğin Yeniden Temellendirilmesi"); *Grundlegung zur Physik der Sitten*, 1822, ("Töreler Fiziğini Temellendirme"); *Lehrbuch der Psychologie als Naturwissenschaft*, 1833, ("Doğa Bilimi Olarak Psikolojinin Elkitabı") *Grundlinien der natürlichen Systems der Prakt*, 1837-1840, ("Doğal Uygulama Dizgesinin Temel Çizgileri").

BAKINIZ: HERBART.

BENER, Hikmet Erhan
(1929)

Türk yazar. Bireyi hep toplumsal gerçekler içinde ele almış birey-toplum çatışmasını ruhsal çözümlemelerle incelemiştir.

19 Nisan 1929'da babasının öğretmen olarak görevli bulunduğu Kıbrıs'ın Lefkoşe kentinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimi sırasında babasının görevi nedeniyle Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerinde okudu. 1946 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'na girdi. Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Şubesi'nden 1950 yılında mezun olduktan sonra Maliye Müfettiş Muavini, sonra Maliye Hesap Uzmanı olarak çalışmaya başladı. 1958-1959 arasında Brüksel'de bir yıl staj yaptı. 1959'da Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdür Yardımcılığı'na, 1963'te Paris Büyükelçiliği Maliye Müşavirliği'ne, 1966 yılında Hazine Genel Sekreterliği Kambiyo Kontrol Dairesi Başkanlığı'na atandı. 1969'da Paris'te OECD neznindeki Türkiye Daimi Temsilciliği'nde Başkan Yardımcılığı yaptı. 1973 yılında Türkiye'ye döndükten sonra TC Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'ne getirildi. 1975 yılında bu görevinden kendi isteğiyle emekli oldu. Türkiye Öğretmenler Bankası ve Türkiye Emlâk Kredi Bankası'nda Maliye Danışmanı olarak çalışmaktadır. Erhan Bener 1963 yılında *Kedi ve Ölüm* adlı romanıyla Fransız-Türk Kültür Cemiyeti roman ödülünü, 1979 yılında *Hızır Doktor* adlı oyunuyla Muhsin Ertuğrul Ödülü'nü kazanmıştır.

Erhan Bener edebiyata şiirle girdi. Çeşitli dergilerde yayımlanan ilk gençlik denemelerini *Sesler* adlı kitabında topladıktan sonra şiiri bırakıp romana yöneldi. 1953 yılında yayımlanan *Acemiler* adlı kitabı genç bir yazarın ilgi çekici çalışması olarak karşılandı. Büyük ölçüde otobiyografik bir nitelik taşıyan bu roman, toplumsal yaşama uyum göstermeye çalışan üç gencin ilk deneyimlerini aktarıyordu. 1956'da yayımlanan *Gordium* ve 1961 yılının ürünü *Ara Kapı*

yaşamda hedeflediklerinin arkasında kalmış, değerleri sarsıntıya uğramış kahramanlarının hesaplaşmalarını, psikolojik çözümlemeler ve geriye dönüşlerle aktarıyordu. Erhan Bener önce Fransızcası yayımlanan, daha sonra 1967'de Türk okuruna sunulan *Baharla Gelen*'den sonra on yıl yazmaya ara verdi. 1977 yılında *Gordium* adlı romanını yeni baştan yazarak *Yalnızlar* adıyla yayımladı. Aynı yıl *Bürokratlar* adındaki memurluk dönemi anılarını yazdı. 1980 sonrasında bir evlatlığın çıkmazını anlatan *Elif'in Öyküsü*, bir politik kara güldürü olan *Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri* ve bireyin toplumsal çerçeve içindeki ruhsal sorunlarına eğilen *Oyuncu* ile yeniden ilgi çeken bir yazar oldu.

• **YAPITLAR:** *Sesler*, 1949 (şiir); *Acemiler*, 1953; *Gordium*, 1956; *Loş Ayna*, 1960; *Kedi ve Ölüm*, 1961; *Ara Kapı*, 1961; *Baharla Gelen*, 1967; *Bürokratlar*, 1977; *Yalnızlar*, 1977; *Elif'in Öyküsü*, 1979; *Oyuncu*, 1981; *Hızır Doktor*, 1981 (oyun); *Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri*, 1982; *Böcek*, 1982; *Bir Yaz Düşü*, 1983.

BENER, Vüs'at O.
(1922)

Türk öykü yazarı. Kişilerinin iç dünyasını yansıtma gücüyle öne çıkan, soyutlama tekniklerini başarıyla kullanan bir yazardır.

10 Mayıs 1922'de, Samsun'da doğdu. İlköğrenimini Lefkoşe, Amasya ve Erzincan'da, ortaöğretimini Erzincan, Bursa ve Sıvas'taki okullarda yaptı. Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra 1941 yılında Harp Okulu'ndan mezun oldu. Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki birliklerde görev yaptı. 1953 yılında istifa ederek ordudan ayrıldı. Aynı yıl girdiği Ankara Hukuk Fakültesi'ni 1957'de bitirip stajını tamamladı, avukat oldu. Bir yıl Ticaret Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra Karayolları Genel Müdürlüğü'ne girdi ve emekli olduğu 1978 yılına kadar burada çalıştı. 1979 yılından bu yana Türkiye Yol-İş Federasyonu Hukuk Danışmanlığı'nı sürdürmektedir.

Vüs'at O.Bener 1950 yılında ilk öyküsü "Dost"la *New York Herald Tribune* gazetesinin *Yeni İstanbul* gazetesiyle ortaklaşa düzenlediği öykü yarışmasında üçüncülük kazanarak edebiyata girdi. 1950-1957 yılları arasında yazdığı öyküleri *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*, *Varlık* ve *Yeditepe* dergilerinde yayımlandı. Bu öykülerin bir bölümü 1952 yılında *Dost*, bir bölümü de 1957 yılında *Yaşamasız* adlı kitaplarında toplandı. Vüs'at O.Bener, bu öykülerini yayımladığı yıllarda kişilerin iç dünyalarını psikolojik çözümlemelerle ele aldı, anlatımını daha çok simgelere ve soyutlamalara yaslayarak sürdürdü. 1960'lardan sonra uzun bir süre edebiyattan uzak kaldı. 1984'te ilk romanı *Buzul Çağının Virüsü* yayımlanınca yeniden ilgileri üzerine çekti.

• **YAPITLAR:** *Dost*, 1952; *Yaşamasız*, 1957; *Buzul Çağının Virüsü*, 1984 (roman).

BENEŞ, Edvard
(1884-1948)

Çek devlet adamı. Çekoslovakya'nın Avusturya egemenliğinden kurtulması için mücadele etmiş, devlet başkanlığı yapmıştır.

28 Mayıs 1884'te Güney Bohemya'da Kozlany'de doğdu. Bir çiftçi ailenin onuncu çocuğuydu. 3 Eylül 1948'de Sezimova-Usti'de öldü.

Prag Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görürken hocası olan Çek yurtseveri Tomas Masaryk'den etkilendi. Masaryk'in Avusturya egemenliğine son verme konusundaki çabalarını destekledi. 1908'de Fransa'da Dijon Üniversitesi'nden hukuk doktorası aldı. Ülkesine döndükten sonra Prag Ticaret Akademisi'nde ve Prag Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra İsviçre'ye giderek Avusturya'ya karşı kampanya yürüttü. Daha sonra Paris'e geçerek Masaryk ve Slovak önderlerinden Milan Stefanik ile birlikte bir propaganda örgütü kurdu. Bu örgüt 1918'de Çek geçici hükümetine dönüştü ve Müttefikler'ce tanındı. Beneş geçici hükümette dışişleri bakanı oldu. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yenilmesinden sonra bağımsız Çekoslavakya Cumhuriyeti kuruldu. Dışişleri bakanlığını sürdüren Beneş 1919'da Paris Barış Konferansı'na Çek delegasyonu başkanı olarak katıldı.

Beneş 1935'te devlet başkanı olana değin her hükümette dışişleri bakanı oldu, ayrıca 1921-1922 yıllarında başbakanlık yaptı. 1920'den sonra Milletler Cemiyeti'nde Çekoslavakya'yı temsil etti.

1923'te Cemiyet Konseyi'ne seçildi ve altı kez konseyin başkanlığını yaptı. 1924'te üyeler arası tartışmaların hakem yoluyla çözülmesini zorunlu kılan Cenevre Protokolü'nün hazırlanmasında etkili oldu.

Avusturya ve Almanya'nın birleştirilmesi doğrultusundaki planların Çekoslovakya'nın birliğini tehdit ettiği düşüncesiyle Doğu Avrupa'da dengeyi sağlayacak bir güç oluşturmak istedi. Romanya ve Yugoslavya ile yapılan görüşmeler sonucu 1921'de Küçük Antant'ın kurulmasını gerçekleştirdi. Beneş Fransa ile Küçük Antant ittifakının Doğu Avrupa'nın Almanya'ya karşı savunulmasında ve Çekoslovakya'nın siyasi ve iktisadi olarak güçlenmesinde önemli bir rol oynayacağını düşünüyordu.

Çek-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesine özen gösterdi. 1933'te Almanya Milletler Cemiyeti'nden ayrılınca Sovyetler Birliği'nin cemiyete kabul edilmesinde önemli katkısı oldu. 1935'te Sovyetler Birliği ile Çekoslavakya arasında ikili işbirliği antlaşmasını imzaladı. Aynı yıl Masaryk'in devlet başkanlığından çekilmesi üzerine onun yerini aldı. 1938'de Almanya, Sudet Bölgesi'ni isteyince müttefiklerin geri çekilmesi sonucu Çekoslovakya yalnız kaldı. 1938 Münih Konferansı'nda Sudet Bölgesi'nin Almanya'ya bırakılması kararı üzerine Beneş başkanlıktan istifa ederek ülke dışına çıktı.

Bir süre Chicago'da felsefe profesörlüğü yaptıktan sonra II. Dünya Savaşı başlayınca Paris'te Çek

Ulusal Komitesi'ni kurdu. Komite 1940'ta Londra'ya taşındı ve geçici hükümete dönüştürüldü. Beneş İngiltere tarafından tanınan hükümetin başkanlığını üstlendi. 1943'te Sovyetler Birliği'yle Dostluk, Karşılıklı Yardım ve Savaş Sonrası İşbirliği Paktı imzaladı. Savaş bittikten sonra ülkesine dönebilen tek sürgün hükümetinin başkanı olarak 1946'da devlet başkanı seçildi. Komünistlerin ağırlıkta olduğu bir hükümet kurdu. 1947'de iki darbe girişimi oldu. 1948'de yeni anayasayı onaylamayı reddetti ve başkanlıktan çekildi.

Yaşadığı dönemde uluslararası planda etkin bir siyaset adamı olarak tanınan ve Çekoslavakya'nın Avusturya egemenliğinden kurtularak bağımsız bir ülke olarak varlık göstermesinde önemli katkısı bulunan Beneş'in tamamlanmamış anıları ("Anılar: Münih'ten Yeni Savaşa ve Yeni Zafere") adıyla yayımlanmıştır.

- **YAPITLAR (İngilizce basımları):** *My War Memoirs*, 1928, ("Savaş Anılarım"); *Democracy Today and Tomorrow*, 1939, ("Demokrasinin Bugünü ve Yarını"); *Memoirs: From Munich to New War and New Victory*, (ö.s.), 1954, ("Anılar: Münih'ten Yeni Savaşa ve Yeni Zafere").

- **KAYNAKLAR:** P.Crabites, *Benes, Statesman of Central Europe* 1935; G.Iias, *Benes of Czechoslavakia*, 1940; C.Mackenzie, *Dr. Benes*, 1946.

- **BAKINIZ:** J. MASARYK, T.MASARYK.

BENEVOLO, Leonardo
(1923)

İtalyan mimarlık tarihçisi ve mimar. Mimarlığın biçimsel sorunları ile toplumsal işlevini ve siyasal bağlamını birlikte değerlendiren incelemeleriyle tanınmıştır.

Milano yakınlarındaki Novara'da doğdu. Roma Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nü bitirdikten sonra sırayla Roma, Floransa, Venedik, Palermo ve yeniden Roma üniversitelerinde mimarlık tarihi öğretmenliği yaptı. Öğretim üyeliğini bıraktıktan sonra Brescia'da mimar olarak çalıştı. 1960'tan başlayarak yazdığı kitaplarla bir mimarlık tarihi uzmanı olarak uluslararası düzeyde tanındı. Ele aldığı konular çoğunlukla modern dönem mimarlık tarihi ile kent tasarımı sorunları oldu. Uygulama alanında Giura Longo ve Melograni ile birlikte Bologna Fuarı'nın yeni merkezini yaptı, birçok okul yapısı gerçekleştirdi. Ayrıca kent düzenlemeleriyle ilgili çeşitli komisyonlarda yer aldı.

Benevolo, mimarlığın evrimini incelerken, çok yönlü bir değerlendirme yapmayı gözetmiştir. Bir yandan proje ve uygulama aşamalarının niteliklerinin ve biçimsel deneylerin yer ve zamana bağlı olarak nasıl değiştiğini ya da sürekli kaldığını ele almış, bir yandan da mimarlık etkinliğinin toplumla ilişkisi üstünde durmuştur. Benevolo'ya göre mimarlık-toplum ilişkisi 18. yy ortalarına değin fazla önemsenmemiştir. Ama Sanayi Devrimi'nden etkilenerek gelişen modern mimarlık, toplumdaki sınıfsal sınırlamaların ötesine geçmiş, kültür ve sanat ürünlerinin tüm insanlar ölçeğinde yayılmasını öngören bir niteliğe kavuşmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Storia dell' architettura moderna*, 1960, (Modern Mimarlığın Tarihi); *L'architettura delle città nell' Italia contemporanea*, 1969, ("Çağdaş İtalya'da Kent Mimarlığı"); *La storia dell' architettura de Rinascimento*, 1969, ("Rönesans Mimarlığı Tarihi"); *Roma da ieri a domani*, 1971, ("Dünden Yarına Roma"); *L'aventura della città*, 1973, ("Kentin Serüveni"); *Storia della città*, 1975, ("Kentin Tarihi").

BENGİ, Remzi
(1907-1978)

Türk yayımcı. Remzi Kitabevi'nin kurucusudur.

Antakya'da doğdu, 16 Ağustos 1978'de İstanbul'da öldü. Babasının ölümünden sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a göçtü. Davutpaşa Sultanisi'ni bitirdi. 1928'de Beyazıt'ta Ümit Kitabevi'ni açtı. 1929'da yayımcılığa başladı. İlk yayımladığı kitap, Ömer Seyfettin'in *Yüksek Ökçeler*'iydi. 1931'de kitabevini Ankara Caddesi'ne taşıyarak adını Remzi Kitabevi'ne çevirdi. Harf devriminin gerçekleştiği bu günlerde Remzi Kitabevi'nin yayımladığı ilk kitap, Hasan Âli Yücel'in Goethe'den çevirdiği *Bir Dehanın Romanı* oldu.

Remzi Kitabevi başlangıçta ağırlıkla Türk yazarların yapıtlarını basıyordu. 1937'de Mustafa Nihat Özön'ün yönetiminde "Dünya Muharrirlerinden Seçmeler" adı altında bir dizi yayımlamaya başladı. Bu dizinin amacı dünya klasiklerini Türkçe'ye kazandırmaktı. 1950'den sonra ders kitapları da yayımlamaya başladı. Daha sonra "Edebiyat Kütüphanesi", "Yeni Türk Yazarları", "Kültür Serisi" ve "Büyük Fikir Kitapları" dizilerini yayımladı. Bu dizilerde Türk ve Batı edebiyatı ile düşünce tarihine ilişkin yüzlerce kitap yayımladı.

BENGİSU, Naci
(1901-1978)

Türk göz hastalıkları hekimi. Türkiye'de göz cerrahisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

İstanbul'da doğdu. Vefa Lisesi'nde ortaöğrenimini bitirdikten sonra 1924'te İstanbul Tıp Fakültesi'nden diplomasını aldı. Aynı yıl Gülhane Tıp Akademisi'nin göz hastalıkları bölümünde staja başladı. İki yıl kadar çeşitli ilçelerde hükümet doktorluğu yaptıktan sonra 1927'de Gureba Hastanesi'ne asistan olarak alındı. 1931'de kuruluşunda görev aldığı Siirt Devlet Hastanesi'nin başhekimliğine atandı. 1934'e değin sürdürdüğü bu görevin yanı sıra aynı hastanenin göz hastalıkları kliniğinde de çalıştı.

1933'teki üniversite reformunda, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki göz hastalıkları kliniği-

nin başına Türkiye'de görevli Alman hekimlerden Prof. Igersheimer getirilmişti. 1935'te aynı bölümde Igersheimer'in asistanlığına getirilen Bengisu, 1937'de doçent, 1942'de profesör, 1952'de de ordinaryüs profesör oldu.

27 Mayıs 1960'ı izleyen günlerde, Milli Birlik Komitesi kararınca üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesi arasında bulunan Bengisu, 1963'te İstanbul Üniversitesi'ne döndü ve 1973'te göz hastalıkları kürsüsünden emekliye ayrıldı.

Türkiye'de 19. yy'ın sonlarında Askeri Tıbbıye'de ilk göz hastalıkları kliniğinin kurulmasıyla başlayan göz hekimliğinin o dönemdeki en önemli sorunu trahomdu. Özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında Güneydoğu illerinde giderek yaygınlaşan trahoma karşı 1925'lerde büyük bir savaş açılmıştı. Bengisu da hükümet doktorluğu yaptığı o yörede trahom savaşında etkin bir rol oynamıştı. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'ndeki görevi sırasında Hulusi Behçet'in incelediği, o güne değin tanımlanamamış bir hastalığın gözdeki belirtilerini araştırarak Behçet hastalığının tanımlanmasına yardımcı oldu. Bu tür çalışmalarının yanı sıra, Bengisu'nun göz hekimliğinde en çok emek verdiği konu keratoplasti, ağtabaka ayrılması gibi göz cerrahisi alanında olmuştur. Ağtabakanın (retina) yırtılarak damar tabakadan ayrılması (dekolman), yalnız cerrahi yoluyla tedavi edilebilen bir göz hastalığıydı, ancak Türkiye'de o güne değin uygulanamıyordu. Bu ameliyatın yapılabilirliğini kanıtlayarak ve öğrencilerini yüreklendirerek Türkiye'de ilk uygulamaları başlatan Bengisu, 1946'da bu çalışmaları nedeniyle, Kızılay'ın verdiği Sarar Ödülü'nü aldı. Saydam tabaka sertleşmesinde bu dokunun çıkarılarak yerine ölü gözünden alınmış sağlıklı dokunun aşılanmasının (keratoplasti) öncülüğünü de Türkiye'de gene Bengisu yapmıştır. 9 Eylül 1978'de İstanbul'da ölmüştür.

BAKINIZ: H. BEHÇET.

BEN GURİON, David
(1886-1973)

İsrailli devlet adamı. İsrail devletinin kurucularından ve ilk başbakanıdır.

16 Ekim 1886'da Polonya'nın Plonsk kentinde doğdu. 1 Aralık 1973'te İsrail'de Tel Aviv'de öldü. Asıl adı David Gruen'dir. Babası Victor Gruen Polonya'da "Siyon'un Âşıkları" adlı örgütte bir araya gelen Yahudi milliyetçilerinin yerel önderlerinden biriydi. David Gruen de (Ben Gurion) daha genç yaşlarında başlayarak Doğu Avrupa'daki Yahudiler arasında yayılmakta olan Siyonist düşüncelere büyük bir yakınlık duydu.

Siyonistler Filistin topraklarına dönüş propagandası yürütüyorlardı. O da İsrail ulusunu yeniden canlandırmanın Filistin'e göç etmekle sağlanabileceğine inandı. 1906'da 20 yaşında iken Filistin'e yerleşti. Filistin'de Yahudiler'in kurduğu kooperatiflerde, önce kıyı şeridinde, daha sonra Kuzey Filistin'de Calil'de (Galile) çalıştı. Gruen soyadını değiştirerek

bir İbrani adı olan Ben Gurion'u kullanmaya başladı. İlk yılları zorlu geçti. Açlık ve sıtma ile mücadele etti. Bir yandan da siyasi çalışmalarını aralıksız yürüttü.

Siyonist Sosyalist Partisi Hapoel Hatzair'in (Genç İşçi) 1907'de toplanan kongresinde partinin hedefinin Filistin topraklarında Yahudi halkının siyasi bağımsızlığını sağlamak olduğu ilkesinin kabulünde katkısı oldu.

Öğrenimini İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'nde yaptı. Ancak I.Dünya Savaşı patlak verdiğinde Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması için yaptığı çalışmalar nedeniyle Osmanlı yönetimince tutuklandı. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra sınırdışı edildi. 1915'te ABD'ye gitti. New York'ta Rus Yahudisi Pauline Munweis ile evlendi. ABD'de yaşadığı yıllarda Yahudiler arasında siyasi çalışmalarını sürdürdü. Amerikan Yahudileri'nden zengin dostlar edindi. I.Dünya Savaşı sonucunda Filistin İngiltere'nin denetimine girince İngilizler'e dayanılarak bağımsız bir Yahudi devleti kurulabileceğine ilişkin umutlar besledi. İngiltere hükümeti Yahudiler'e Filistin'de "ulusal bir yurt" vaadeden ünlü Balfour Bildirgesi'ni yayımladığında bu umutları iyice güçlendi. İngiliz ordusu içinde kurulan Yahudi Lejyonu'na katılarak Osmanlı güçlerine karşı savaşmak üzere Filistin'e doğru yola çıktı. Filistin'e ulaştığında Osmanlı orduları yenilmiş ve Filistin'de kesin İngiliz egemenliği kurulmuştu.

Filistin'e Yahudi göçü

Ben Gurion Yahudi devletinin çekirdeğini oluşturmak amacıyla Filistin'e Yahudi göçü kampanyaları yürüttü. Yahudi İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Histardut'un kurulmasında büyük rol oynadı. Ben Gurion, Histardut'un ilk genel sekreteri idi 1920'den 1930'a dek Histardut'u yönetti. 1930'da Siyonist İşçi Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Partinin başına geçti. 1935'te Dünya Siyonist Örgütü'nün en yüksek yönetim organına seçildi. Histardut ve Siyonist İşçi Partisi (MAPAI), 1948'de kurulan İsrail devletinin çekirdeği oldu.

1936'da Filistinli Araplar, Yahudi göçüne ve İngiliz manda yönetimine karşı ayaklandılar. Ayaklanma üç yıl sürdü. 1939'da yaklaşan dünya savaşının hesaplarını yapan İngiltere, Filistin'de daha dikkatli bir politika izleme gereği duyarak Araplar'la Yahudiler'e karşı daha dengeli davranmaya başladı. Bunun üzerine Ben Gurion da politika değiştirdi. Filistin'de

yaşayan Yahudi topluluğunu İngilizler'e karşı mücadele etmeye çağırdı. Yahudiler'in silahlı çeteler kurarak gerek İngilizler'e, gerekse Filistinli Araplar'a karşı mücadeleye girişmeleri Siyonizm tarihinde "savaşçı Siyonizm" dönemine geçilmesini simgeler.

İsrail Devleti'nin kuruluşu

1942'de ABD'de Amerikan Siyonistleri'nin bir toplantısını örgütledi. Bu tarihten başlayarak Siyonistler temel ittifaklarını değiştirdiler. İngiltere yerine ABD'ye dayanmaya başladılar.

II. Dünya Savaşı sonucunda İngiltere dünya egemenliğini yitirme dönemine girdi ve yerini ABD'ye bıraktı. Bu gelişme, Siyonistler'e yıllardan beri bekledikleri fırsatı verdi. ABD ve SSCB'nin desteğiyle Birleşmiş Milletler 29 Kasım 1947'de Filistin'de bir Arap ve bir de Yahudi devletinin kurulması yönündeki Filistin'in taksimi kararını kabul etti. Siyonistler devlet kurma hazırlıklarına giriştiler.

14 Mayıs 1948'de David Ben Gurion okuduğu Bağımsızlık Bildirgesi ile İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Başbakanlığa ve savunma bakanlığına getirildi. O tarihe değin çeşitli silahlı gruplar içinde faaliyet göstermiş olan Yahudi çeteleri tek bir çatı

İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Genişlemesi

Musa Peygamber tarafından Yahudiler'e vaadedilmiş olan Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurulmasını amaçlayan Siyonist Hareket 16.yy'dan beri varlığını sürdürmekteydi. 19.yy sonuna doğru Theodor Herzi'in öncülüğünde yeni bir kişilik kazanan Siyonizm, 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde toplanan I. Siyonist Kongresi'nden sonra örgütlü bir siyasi hareket durumuna geldi. 1903'te toplanan 6. Siyonist Kongresi'nde Yahudi Devleti için Filistin ve çevresindeki ülkelerden toprak sağlanması karara bağlandı.1917'de Balfour Bildirgesi'yle Filistin'de kurulacak Yahudi Devleti için İngiltere'nin açık desteği tüm dünyaya duyuruldu. Nisan 1920'de toplanan San. Remo Konferansı'nda I.Dünya Savaşı'nın galip devletleri, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Filistin'in İngiliz manda yönetimine verilmesini kabul ettiler. Filistin'de kurulan İngiliz manda yönetimi 1922'de Milletler Cemiyeti'nce de onaylandı ve 1923'te resmen yürürlüğe girdi. Manda yönetimiyle birlikte Filistin'e Yahudi göçü arttı, Yahudiler'in toprak sahibi olmaları kolaylaştırıldı. Yahudi şirketlerine ayrıcalıklar tanındı.

İngiliz manda yönetimine girmeden önce kesin olmayan istatistiklere göre Yahudiler Filistin nüfusunun % 10-11'ini oluşturuyorlar, toprağın da % 2,5 kadarına sahip bulunuyorlardı. 1933'te Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle izlenmeye başlanan Yahudi düşmanlığı sonucu Filistin'e Yahudi göçü büyük ölçüde arttı. Öte yandan Yahudi göçü bölgedeki Araplar'ı tedirgin etmeye başladı. 1929'da ve 1936-1939 arasında küçük ve büyük çaplı birçok Arap-Yahudi çatışması oldu. Arap hükümetlerinin ve Filistin halkının tepkisi İngiltere'yi Araplar'a karşı yakınlaşmaya zorladı.

1945'e gelindiğinde Yahudiler Filistin'de toprağın % 7'sine sahip bulunuyorlardı. Bölgede Arap-Yahudi geriliminin artması sonucu İngiltere konuyu Birleşmiş Milletler'e götürdü. 29 Kasım 1947'de, Filistin'de bir Yahudi ve bir Arap devletinin kurulması, Kudüs, Bethlehem ve çevresinin ise uluslararası yönetim altında corpus seperatum olması, yani Filistin'in üçe bölünmesi konusundaki karar benimsendi.

14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail Devleti ile Filistin'de nüfusun ancak üçte birini oluşturan ve toprakların da % 7'sine sahip olan Yahudiler'e,Filistin topraklarının % 56'sı verildi.Araplar Birleşmiş Milletler kararına karşı çıktılar. İsrail Devleti'nin kurulmasından bir gün sonra Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak birlikleri İsrail'e girdi. Uzun çatışmalar sonunda hem sayıca hem de teknik olarak geri olan Arap ordusu, 1949'da yenildi. Savaş sonunda Arap ülkeleriyle İsrail arasında yapılan antlaşmalarla, savaş sırasında ele geçirdiği topraklar İsrail'e bırakıldı. İsrail böylece Birleşmiş Milletler tarafından tanınan sınırları aşarak Filistin'in % 77'sini denetim altına almış oldu.

1950'de İngiliz, Fransız, ABD Üçlü Bildirisi yayınlanarak İsrail topraklarının güvenliği garanti altına alındı. 1956'da Mısır'la İsrail arasındaki savaş sonunda İsrail Gazze şeridini ve Sina Yarımadası'nı işgal etti. Ama ABD ve SSCB'nin ağırlığını koyması ve Birleşmiş Milletler baskısıyla buralardan geri çekilmek zorunda kaldı. Savaştan elde ettiği en önemli kazanç ise Tiran Boğazı'ndan geçiş hakkı elde etmek ve Eliat Limanı'nı genişleterek Kızıldeniz yoluyla ticaret yapabilme olanağını sağlamak oldu.

Haziran 1967'de İsrail'le Mısır ve Ürdün arasında yeni bir savaş patlak verdi. Savaş sonunda İsrail Mısır'dan Gazze'yi ve Sina Yarımadası'nın tümünü, Ürdün'den Batı Şeria bölgesi ile Kudüs'ün Arap kesimini ve İsrail-Suriye sınırındaki Golan tepelerini ele geçirdi.

Ekim 1973 savaşından sonra İsrail, Batı Şeria ve Kudüs'ü tümüyle ilhak etti. 1977'de Mısır ile İsrail arasında başlayan barış görüşmeleri, 1979'da ABD'de Camp David'de yapılan bir antlaşmayla sonuçlandı ve İsrail Sina'yı Mısır'a geri vermeyi kabul etti. Haziran 1982'de FKÖ'yü sindirmek amacıyla Lübnan'a giren İsrail birlikleri Beyrut'a dek tüm Güney Lübnan'ı denetimleri altına aldılar. FKÖ'nün Lübnan'ı terketmesinden sonra varılan bir anlaşmayla Evveli Irmağı'nın güneyine çekilen İsrail birlikleri, Kasım 1983'te sınır çizme çalışmalarına başlayarak, Güney Lübnan'ın bir bölümünü ilhak hazırlıklarına girişti.

altında örgütleyerek İsrail ordusunun temelini kurdu.

İlk Arap-İsrail savaşında İsrail ordusunu yönetti. Savaşı İsrail ordusunun kazanması üzerine yeni kurulan devletin sınırları Birleşmiş Milletler kararında öngörülen sınırların ötesine geçti. 1953'te İsrail İşçi Partisi içinde beliren görüş ayrılıkları sırasında siyasi hayattan bir-iki yıl için çekileceğini açıklayarak başbakanlıktan ve savunma bakanlığından istifa etti. Tüm temel politikalarda ayrı düştüğü Moşe Şaret başbakan oldu.

Ben Gurion Moşe Şaret'e karşı yürüttüğü mücadelede hükümetteki yandaşlarından yararlandı. Savunma bakanlığına getirilen Pinhas Lavon ile Savunma Bakanlığı Genel Müdürü Şimon Peres'in yanı sıra General Moşe Dayan en yakın izleyicileriydi. Şaret'i yıpratma politikası sonuç verdi, 1955'te yeniden savunma bakanı, bir yıl sonra da başbakan oldu. Başbakanlığı sırasında İsrail Araplar'a karşı sert ve saldırgan politikaya geri döndü.

Fransa ve İngiltere ile ittifak kurarak Mısır'a karşı savaşa girdi. 1956'daki ikinci Arap-İsrail savaşında İsrail birlikleri ani bir saldırıyla Sina Yarımadası'nı ele geçirdi. Sina'nın işgali ancak ABD ve SSCB'nin ortak girişimleriyle son buldu.

Haziran 1963'te kişisel nedenler ileri sürerek başbakanlıktan ayrıldı. İşçi Partisi içinde Ben Gurion yandaşlarıyla karşıtları arasındaki iç mücadele sürüyordu. Muhalifleri 1954'te Ben Gurion'un Savunma Bakanı Lavon ile birlikte sahte gerekçeler yaratarak Araplar'a saldırıya geçtiğini kanıtladılar.

Ben Gurion İsrail siyasi tarihinde "Lavon Olayı" olarak anılan bu skandal üzerine 1965'te İşçi Partisi'nden istifa etti ve bir grup yandaşıyla birlikte Rafi Partisi'ni kurdu. İsrail'in kendisinden sonraki başbakanı Levi Eşkol'a karşı etkisiz bir muhalefet yürüttükten sonra 1970'te İsrail Parlamentosu (Knesset) üyeliğinden de ayrıldı. Necef Çölü'nde Sde Bokker' deki çiftliğinde inzivada yaşamaya başladı. 1 Aralık 1973'te öldü.

Ben Gurion yaşamı boyunca *Tevrat*'tan ve Yahudiler için yol gösterici hükümler içeren Talmud'dan etkilenmiş ve Filistin'deki Yahudiler'in yaşamı ve *Tevrat*'a ilişkin araştırmalar yapmıştır. Bu konularda çeşitli dillerde, birçok kitap yazmıştır. Ancak düşünsel yönünden çok siyaset adamlığı ve eylemciliğiyle tanınır. Moşe Dayan, Şimon Peres ve Golda Meir gibi daha sonra uluslararası politikada ün yapan İsrail devlet ve siyaset adamlarının yetiştiricisi sayılır. Moşe Dayan onu tanımlarken, "Ben Gurionizm, birçok risk ve güçlük taşısa bile ileriye doğru korkusuzca atılmak, yaşamsal sorunlarda yoğunlaşmak, sıkılık, eylemcilik ve önderlik demektir" demiştir.

İsrail İşçi Partisi içinde ve İsrail devlet aygıtında birbirine koşut biçimde bir arada var olan iki siyasi akımdan birinin temsilcisidir. Ben Gurion Araplar'a karşı katı politikayı ifade eden "Şahin" tavrının, eylemciliğin ve Araplar'a görüşme yerine misillemeler ve saldırılarla boyun eğdirme politikasının simgesidir. Öteki siyasi akımın temsilcisi ise bir Orta Doğu Yahudisi olan Moşe Şaret'dir.

Ben Gurion'un katı tutumu sadece Araplar'a yönelik değildi. Birleşmiş Milletler ve çeşitli uluslararası kuruluşları da önemsememiş, onların kararlarını hiçe saymıştır. Birleşmiş Milletler'i kastederek söylediği "Asiller'in ne dediği değil, Yahudiler'in ne yapacağı önemlidir" sözü İsrail siyasi literatürüne girmiştir. Bu anlayışına uygun olarak Yahudiler'in çıkarı kimle ittifak yapmayı gerektirmişse o devlete yanaşmıştır. Yaşamının bir döneminde Yahudiler'i İngiltere'ye, bir sonraki dönemde İngiltere'ye karşı ABD'ye yanaştırmış, 1950'lerde Fransa ile yakınlaşmıştır.

• **KAYNAKLAR:** Bar-Zohar, *Ben-Gurion: The Armed Prophet*, 1967; Litvinoff, *Ben-Gurion of Israel*, 1954; Saint-John, *Ben-Gurion*, 1959.

• **BAKINIZ:** BALFOUR, BEGİN, BEN ZVİ, DAYAN, MEİR, PERES, WEIZMANN.

BENGÜ, Memet Fuat

Bak. MEMET FUAT

BENİ SADR, Abdü'l-Hasan (1933)

İranlı siyaset adamı. İran İslam Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır.

Batı İran'da Hamadan'da doğdu. Ayetullah Seyyid Nasrullah Beni Sadr'ın oğludur. Sorbonne ve Tahran üniversitelerinde iktisat eğitimi gördü.

1951-1953 arasında İran'da başbakanlık yapan Muhammed Musaddık'ın izlediği siyaseti destekledi. 1953'te Musaddık'ı devirerek sürgünde bulunan Muhammed Rıza Pehlevi'yi yeniden iktidara getiren askeri darbeden sonra Şah yönetimini devirmeyi amaçlayan yeraltı örgütüne katıldı. 1963'te Şah'ın başlattığı Ak Devrim'e karşı protesto eylemlerine katıldığı gerekçesiyle tutuklandı ve sürgüne yollandı. Onunla birlikte sürgüne gönderilenler arasında Ayetullah Humeyni de vardı. 1963-1979 arasında Paris'te yaşayan Beni Sadr, Sorbonne Üniversitesi'nde ders verdi. Ayetullah Humeyni ile yakın ilişki içinde bulundu.

1977'den sonra Şah'a karşı yurt içinde ve yurt dışında sürdürülen siyasi muhalefet yaygınlaştı. İran üzerindeki denetimini yavaş yavaş kaybeden Şah Pehlevi, Ocak 1979'un ilk günlerinde İran'dan kaçtı. 1 Şubat 1979'da Ayetullah Humeyni ve Beni Sadr sürgünden döndüler. Bir hafta sonra Devrim Konseyi ve ona bağlı olarak bir geçici hükümet oluşturuldu. Devrim Konseyi üyeliğine getirilen Beni Sadr, aynı zamanda hükümette de iktisadi ve mali işler bakanı oldu. 1979'da kısa bir süre dışişleri bakanlığını da üstlendi.

1 Nisan 1979'da yapılan bir referandum sonucu İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi. Ağustos 1979'da anayasa hazırlanması için kurucu meclis oluşturuldu. Kurucu Meclis'te yer alan Beni Sadr anayasa konusunda yeterince etkili olamadı. Aralık 1979'da anayasanın kabulünden sonra 25 Ocak 1980'de yapılan seçimlerle Beni Sadr cumhurbaşkanı seçildi. Yedi ay sonra genelkurmay başkanlığını da üstlendi.

Beni Sadr uzun tartışmalar sonunda mollaların ağır basmasıyla Ağustos 1980'de Muhammed Ali Recai'yi başbakan atamayı kabul etti. Beni Sadr ve Recai arasında İslam devriminin yönlendirilmesi konusunda derin görüş ayrılıkları vardı ve uyumlu çalışmaları olanaksızdı. Eylül 1980'de İran-Irak Savaşı başlayınca, Beni Sadr'ın genelkurmay başkanı olarak izlediği savaş stratejisi başta başbakan Recai olmak üzere dinci grupların eleştirilerine yol açtı. İran halkı ikiye ayrıldı. Beni Sadr'ı Halkın Mücahitleri adlı örgüt de destekliyordu. Karşı yanda ise ülkenin siyasi yapısına egemen olan mollalar ve Devrim Muhafızları vardı.

Beni Sadr Haziran 1981'de genelkurmay başkanlığından alındı ve cumhurbaşkanlığından düşürüldü. Bir süre İran içinde gizlenen Beni Sadr, Halkın Mücahitleri örgütünün başkanı Masud Recavi ile birlikte Fransa'ya gitti. Halen Fransa'da siyasi mülteci olarak yaşayan Beni Sadr, kendini İran'ın meşru cumhurbaşkanı saymakta ve İran yönetimine karşı muhalefeti sürdürmektedir.

• **BAKINIZ:** HUMEYNİ, MUSADDIK, M.R. PEHLEVİ.

BENJAMIN, Judah Philip
(1811-1884)

ABD'li hukukçu ve devlet adamı. ABD İç Savaşı sırasında Birleşik Güney Devletleri'nde bakanlık yapmıştır.

6 Ağustos 1811'de Batı Hint Adaları'nda St.Thomas'da İngiliz vatandaşı olarak doğdu, 6 Mayıs 1884'te Paris'de öldü.

Küçük yaşta ailesiyle birlikte ABD'ye yerleşen Benjamin, Yale College'da öğrenim gördü. New Orleans'da hukuk okuduktan sonra 1832'de Louisiana Barosu'na kabul edildi. Ticaret Hukuku'nda uzmanlaşarak bu alanda ünlü bir avukat oldu. 1842'de Louisiana Yasama Meclisi'ne girdi. 1852'de ve 1858'de iki kez ABD Senatosu'na seçilen Benjamin, Yahudi olduğunu açıkca ifade eden ilk senatördür. Senatoda Güney yanlısı hizibin önderi olarak sivrildi ve köleliğin sürdürülmesinden yana konuşmalarıyla tanındı.

1861'de aralarında Louisiana'nın yer aldığı altı Güney eyaleti ABD'den ayrılınca senatodan çekildi. Missisippi Eyaleti'nden Jefferson Davis'in başkanlığında kurulan bağımsız konfedere hükümette adalet bakanı oldu. Kısa bir süre sonra Davis tarafından savaş bakanlığına getirildi. Yanlış bir savaş stratejisi izlediği ve Güney'in Kuzey karşısında yenilgiler almasına yol açtığı gerekçesiyle Konfederasyon Kongresi'nce suçlandı ve savaş bakanlığından ayrıldı.

1862'de Davis tarafından dışişleri bakanlığına getirildi. Konfedere hükümetin yabancı ülkelerce tanınması konusundaki çabaları sonuçsuz kaldı.

İç savaşın sonuna doğru zenci kölelerin konfederasyon ordusunda savaşa sürülmeleri ve savaşa katılanların daha sonra serbest bırakılmaları doğrultusundaki öneri Güneyli beyazların tepkisine yol açtı. İç savaş, Güney'in yenilgisiyle sonuçlanınca İngiltere'ye kaçtı. 1866'da Baro'ya kabul edildi ve mesleki başarısıyla ün kazandı. 1872'de kralın dava vekili oldu. *Treatise on the Law of Sale of Personal Property* ("Özel Mülkiyetin Devri Hukuku Üzerine Tez") adlı kitabı, İngiltere ve ABD'de uzun yıllar kullanıldı.

• **YAPITLAR:** *Treatise on the Law of Sale of Personal Property*, 1868, ("Özel Mülkiyetin Devri Hukuku Üzerine Tez").

• **KAYNAKLAR:** D.Butler, *Judah P.Benjamin*, 1907; R.D. Meade, *Judah P.Benjamin: Confederate Statesman*, 1943.

• **BAKINIZ:** J. DAVIS.

BENJAMIN, Walter
(1892-1940)

Alman edebiyat eleştirmeni ve düşünür. Yeni bir estetik anlayışının oluşmasında öncülük etmiştir.

15 Temmuz 1892'de Berlin'de doğdu. Yahudi kökenli varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Babası sanat yapıtları alım satımıyla uğraşırdı. Benjamin lise yıllarında düşünür Gustav Wyneken'in etkisinde kaldı, Freiburg ve Berlin'deki öğrenimi sırasında gençlik hareketi içerisinde onun düşüncelerini yaymaya çalıştı. İlk edebiyat yazıları da Wyneken'in çıkarttığı *Der Anfang* (Başlangıç) adlı dergide yayımlandı. Üniversitede felsefe öğrenimini sürdürürken, "Freie Studentenschaft" (Özgür Öğrencilik) adlı öğrenci hareketi içinde yer aldı, 1914'te de hareketin Berlin kolu başkanlığını üstlendi. I.Dünya Savaşı'nın patlaması, savaş yanlısı tutumunu benimsemediği Wyneken'den kopmasına yol açtı.

1915'te Yahudi mistisizmini inceleyen Gershom Scholem ile tanıştı. Ömür boyu sürdüreceği bu

dostluk Benjamin'in düşüncesinin gelişimini önemli ölçüde etkiledi, Yahudi mistisizmi ve yaşayan Yahudi düşünce geleneğiyle ilgilenmesine yol açtı. 1917'de evlenerek İsviçre'ye yerleşti, Bern Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü. 1919'da "Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik" ("Alman Romantizmi'nde Sanat Eleştirisi Kavramı") başlıklı teziyle doktora derecesi aldı.

1920'de yeniden Berlin'e döndü. Bu sırada Goethe'nin *Wahlverwandtschaften* (Gönül bağları) adlı yapıtı üzerine yaptığı çalışma Alman edebiyat eleştirisinin ve Goethe incelemelerinin başyapıtlarından biri olarak nitelendirildi: "Goethes Wahlverwandtschaften". Bu denemesi Hugo von Hofmannsthal'ın yardımıyla 1924 ve 1925'te iki bölüm olarak *Neue Deutsche Beitraege* dergisinde yayımlandı. Hofmannsthal bundan sonra da Benjamin'in yazılarının yayımlanmasına yardımcı oldu. 1923-1925 arasında tamamladığı ve ancak 1928'de yayımlanabilecek olan *Ursprung des deutschen trauerspiels* ("Alman Tragedyası'nın Kökeni") adlı doçentlik tezi Frankfurt Üniversitesi'nde geri çevrildi. Bu onun akademik kariyer umudunu söndürdü.

Evliliğinin bozulması, birlikte dergi çıkartmayı tasarladığı Scholem'in iflası yüzünden sıkıntılı günler geçirdi. 1925'ten sonra *Frankfurter Zeitung* ve *Literarische Welt* adlı dergilerde kitap eleştirileri ve denemeler yazmaya başladı, geçimini yazarlık ve çevirmenlikle sağlamaya çalıştı.

Benjamin savaş sonrası yıllarda ağırlıklı olarak Marxizm'e yöneldi. Bu yönelişinde 1918'de Bern'de tanıştığı Ernst Bloch'un Marxizm'i umut ve ütopya ilkeleri temelinde kuramsallaştıran görüşleriyle, 1924'ten sonra okuduğu György Lukacs'ın *Geschichte und Klassenbewusstsein* ("Tarih ve Sınıf Bilinci") gibi ilk dönem yapıtları etkili oldu. 1923'te Frankfurt'ta tanıştığı Theodor W.Adorno ile olan ilişkisi de Benjamin'in düşüncesinin gelişimini önemli ölçüde etkiledi. 1924'te Kapri adasında tanıştığı Rus oyuncu ve rejisör Asja Lacis ise onun Marxist bir çevreyle ilişkiye girmesini sağladı. Lacis'in daveti üzerine 1926-1927 kışını Moskova'da geçiren Benjamin orada içlerinde Mayakovski'nin de bulunduğu birçok sanatçıyla tanıştı. 1929'da tanıştığı Bertolt Brecht ile ilişkisi ise Marxizm'e yönelişi kadar sanat kuramının gelişiminde de önemli bir rol oynadı.

Benjamin Almanya'da siyasal durumun iyice gerginleşmesi nedeniyle 1933'te Paris'e yerleşti. *Frankfurter Zeitung*'da edebiyat eleştirileri yayımlanmakla birlikte geçim sıkıntısı sürmekteydi. Frankfurt'tan New York'a taşınan Adorno ile Horkheimer'in yönetimindeki *Institut für Sozialforschung*'un (Sosyal Araştırma Enstitüsü) *Zeitschrift für Sozialforschung* adlı dergisine yazmaya başladı. Enstitü yöneticileri ile arasında tam bir görüş birliği yoktu, bu nedenle Adorno ile tartışmasına yol açan Baudelaire incelemesi *Zeitschrift*'te yayımlanamadı.

1939'da, Alman mültecilerinin Moskova'da yayımladığı *Das Wort* dergisinde çıkan bir yazısı bahane edilerek Alman yurttaşlığından çıkarıldı. Aynı yıl üç ay süreyle Nevers'de bir tecrit kampına gönderildi. Gestapo Paris'teki evini basıp kitaplarına, belge ve notlarına el koydu. Kendisi için en uygun çalışma ortamının Avrupa'da olduğunu, Amerika'da bu ortamı bulamayacağını düşünen Benjamin sonunda Fransa'da yaşaması iyice güçleşince Adorno ve Horkheimer'in yardımıyla ABD'ye göç etme girişiminde bulundu. 1940'ta kaçmak için Marsilya'ya gitti. Horkheimer'in ABD'ye giriş vizesini sağlamak üzere olduğu sırada, İspanya üzerinden Portekiz'e geçmeye çalışan bir grup Alman mültecisine katıldı. 26 Eylül 1940 gecesi İspanya-Fransa sınırının kapatılması üzerine bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Gestapo'ya teslim edilme olasılığı karşısında Benjamin o gece aşırı miktarda morfin alarak sınırda intihar etti. Brecht onun ölümünü "Hitler'in Alman edebiyatına verdiği ilk ciddi kayıp" olarak nitelendirdi.

Akademik çalışmaları

Adorno, Scholem, Brecht gibi döneminin önemli düşünür ve sanatçılarınca tanınan ve değer verilen bir yazar olmakla birlikte düşünceleri yaşamı süresince büyük yankılar uyandırmamıştır. Yapıtları ölümünden on beş yıl sonra Scholem'in de yardımıyla Adorno tarafından derlenerek *Schriften* ("Yazılar") adıyla yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra çağdaş estetik konuları onun yapıtları çerçevesinde tartışılmıştır.

1923-1925 yıllarında yazdığı ve 1928'de yayımlanan *Ursprung des deutschen Trauerspiels* adlı doçentlik tezi Alman barok tragedyası üzerine bir incelemeydi. Benjamin burada toplumdaki ortak değerlerin çözülmesiyle edebiyatta alegorinin gelişimi arasında bir bağ kurar. Barok tragedyasını, Romantizm'i ve modern sanatın gelişimini sanatın alegoriye yönelmesiyle açıklar. Onun geliştirdiği alegori kavramı Lukacs, Adorno ve Habermas gibi eleştirmenlerce modern sanatın değerlendirilmesinde anahtar kavram olarak nitelendirilmiştir.

Sanat kuramı

Geleneğin çözülmesiyle birlikte sanatın yeni biçim ve işlevler kazanması Benjamin'in daha sonraki yapıtlarının da başlıca sorunsalını oluşturmuştur. Marxsizm'e yöneldikten sonra 1936'da yazdığı "Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit" ("Tekniğin İmkânlarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı") adlı denemesi sinema ve fotoğraf sanatlarına ilişkin olarak teknolojinin yarattığı olanakların sanatın işlevinde yol açtığı değişikliği değerlendirir. Sanat yapıtının teknik olarak yeniden üretilebilir olması sanatın biricikliğini ortadan kaldıran bir koşuldur. Benjamin sanat yapıtının teknolojinin doğuşuyla birlikte yitip giden bu özelliğini "aura" sözüyle kavramsallaştırır. "Aura" modern sanatın alegorik yapısının yansıttığı parçalanmışlığın karşıtıdır, o geçmişte yatan gizemli bütünselliktir. Özgün ve ilk olanın ifadesi olan "aura"nın yokolması, kültürel mirasın geleneksel değerinin silinmesi ve gelenekle beslenen "tecrübe"nin çözülmesidir. Buna bağlı olarak da sanatın büyü ve ayinden kaynaklanan işlevi yok olmuştur.

Almanya'dan ayrılışı

Ancak Benjamin, "aura"nın kaybolmasını sanat yapıtının yeni ve politik bir işlev kazanmasının bir koşulu olarak değerlendirir. "Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit" da geleneğin çözülüşünü kolektif ve politik bir sanatın önkoşulu olarak umutla karşılar. "Aura"nın ve geleneksel biçimlerin gizemli ve biricik yapılarının, seyircide yoğunlaşma ve özdeşleşme tavrını doğurduğunu, teknik olanakların yarattığı yabancılaştırıcı işlevin ise seyirciyi eleştirel, etkin ve katılımcı bir konuma ittiğini düşünür. Bu anlamda, "tek" ve "asıl"a yönelik tasarlanmış bir sanat yapıtı ile (resim, müzik gibi) tekniğin gereği çoğaltmaya yönelik tasarlanmış bir

sanat yapıtı (fotoğraf, sinema gibi) arasında, kitlelerin sanatla ilişkisi açısından, önemli farklar vardır. Benjamin'in bu yazısındaki birçok görüşü Bertolt Brecht'in tiyatro ve sanat anlayışının etkilerini taşır. Brecht'in epik tiyatro kuramından hareket ederek 1937'de yazdığı, "Der Autor als Produzent" ("Üretici Olarak Yazar") adlı denemesinde yazar-sanat yapıtı-seyirci ilişkisi üzerinde durur. Brecht'in tiyatroda eylemi kesintiye uğratan epik yöntemini filmde kullanılan montaj tekniğinin bir uygulaması olarak değerlendirir. Bu yazısında da, seyircinin sanat yapıtı karşısındaki eleştirel tavrının teknoloji çağının yarattığı yeni olanaklarla geliştirilebileceğini vurgular.

Frankfurt Okulu ile ilişkisi

Gelenek yorumu

Benjamin'in silinen geçmiş ve yokolan gelenek karşısındaki tavrı oldukça karmaşıktır. Geleneksel kültür mirasının Almanya'da faşizm döneminde baskıcı bir nitelik kazanması, teknoloji, bilgilenme ve modernleşmeyi savunmasına yol açmıştır. Öte yandan Rus öykücüsü Nikolai Leskov üzerine bir incelemesinde ise geleneğin baskıcı olmayan öğeleri üzerinde durmuş, ortaklaşa sözlü kültürün iletişim kurma, tecrübe aktarma ve dinleyiciyle dolaysız ilişki kurma gibi yokolan yönlerini geçmiş özlemiyle dolu hüzünlü bir dille anlatmıştır. Sözlü kültürün parçası olan öykü anlatımı, Benjamin için, kaybolan bir toplumsal varoluş biçimini simgeler. Ancak hiçbir zaman kaybolan geleneği modern biçimlere karşı savunmamış, yenilikçi *(avant-garde)* edebiyat ilgilendiği başlıca konulardan biri olmuştur.

Benjamin'in geçmişe duyduğu ilgi, özellikle Brecht'in yoğun etkisinde olmadığı ilk döneminde, tarihsel koşulların tehdit ettiği bir bütünlüğü geleceğe yönelik olarak yeniden yakalayabilme isteğini yansıtır. Eleştirisinin amacı geçmişin dağılan parçalarını toparlamak, onun dolaysız olarak konuşabilmesini ve kendini yaşanan güne aktarabilmesini sağlamaktır. Benjamin geçmişi yalın görüntüsü ve bütünlüğü içinde yakalayabilmek ve adeta geçmişin hafızasını oluşturmak amacıyla tamamen alıntılardan oluşan bir deneme yazılabileceğini tasarlamış, birçok çalışmasında alıntıları toparlamak yoluyla bir eleştirel bütünlüğe varmaya çalışmıştır. 1925'lerden itibaren Alman Barok tragedyası ve Romantizm ile Goethe, Kafka, Proust, Gide ve Baudelaire gibi yazarlar üzerine yazdığı denemeleri bu tür eleştiri anlayışını yansıtır.

Benjamin Baudelaire'in *Tableaux parisiens*'ini ("Paris Tabloları") ve Franz Hessel ile birlikte Proust'un *À la recherche du temps perdu*'sünü (Yitik Zaman Ardında) Almanca'ya çevirmiştir. *Tableaux parisiens* çevirisine yazdığı önsöz Benjamin'in çeviri konusundaki özgün yaklaşımını içerir ve dil konusunda 1960'larda geliştirilen bazı yeni yaklaşımları önceler. Baudelaire ve Proust'a olan büyük ilgisi geçmiş, zaman, hatırlama ve hafıza olgularına duyduğu ilginin bir parçasıdır. Ölümünden sonra yayınlanan *Berliner Kindheit um Neunzehnhundert* ("1900'lerde Berlin Çocukluğu") ise Benjamin'in kendi geçmişine döndüğü bir yapıtıdır.

Benjamin Yahudi mistik ürünleri içinde en eskilerinden olan Kabbala'ya derin bir ilgi duymuş, Marxsizm'e yöneldikten sonra da teolojik bakış açısını önemsemiş, yapıtın anlamını yorumlarken metni kutsal sayan bir anlayışa yakın olmuştur. "Schicksal und Charakter" ("Kader ve Karakter") ve "Zur Kritik der Gewalt" ("Zorun Eleştirisi Üzerine") adlı ilk dönem yazılarından başlayarak geliştirdiği teolojik-felsefi anlayış tarih konusundaki görüşlerini özetlediği "tezler"inde de tarihsel materyalist görüşleriyle birleşmiş olarak ifadesini bulur. Geliştirmeye fırsat bulamamadığı bu tezlerin amacı, geçmişin ve tarihin, çağın yaşadığı köklü değişimin kavranmasıyla özümsenerek geleceğe aktarılmasıdır.

Benjamin —Adorno ve Löwenthal ile birlikte— Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Kuram adıyla tanınan hareketin estetik kuramcılarından biri olarak tanınır. Ancak gerek düşüncesinin gelişimi gerekse de sanat anlayışı açısından Okul'un öteki üyelerinden ayrılır. 1935'te Horkheimer'in ABD'deki Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'ne katılması için yaptığı çağrıya Avrupa'da kalmayı seçerek olumsuz cevap vermiştir. Paris kolunun araştırma üyesi olarak Enstitü'yle düzenli ilişkilerini sürdürmekle birlikte Adorno ve Horkheimer'le arasındaki görüş farklılıkları süregelmiştir. Teknoloji çağının sanattaki sonuçları üzerine görüşleri ve Brecht'e olan yakınlığı, Adorno ile arasındaki tartışmaların temelini oluşturmuştur. Adorno Benjamin'in teknolojik gelişmede sanatın politikleşmesi ve kolektifleşmesine doğru bir yöneliş gören iyimser yaklaşımını eleştirmiş, teknoloji çağının ürünü olan kitle sanatlarının ve popüler kültürün sanatı metalaştırdığını ve seyircinin varolan düzene uymasını sağladığını vurgulamıştır. Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri sanattaki kitleselleşmenin baskıcı sonuçlarına dikkati çekerek Benjamin'den önemli ölçüde ayrılmakla birlikte, alegori kuramı bağlamında onun kuramsal yaklaşımını temel almışlardır. Tüm yapıtlarının 1972'den başlayarak yayımlanmasıyla yaygın olarak tartışılmaya başlanan Benjamin, Frankfurt Okulu'nun ve Marxist kuramın sanat ve estetik anlayışının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

• **YAPITLAR:** *Gesammelte Schriften,* (ö.s), R.Tiedemann ve H. Schweppenhauser (der.), 1972-1977, ("Tüm Yazıları"); *Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik,* 1920, ("Alman Romantizmi'nde Sanat Eleştirisi Kavramı"); *Der Ursprung des deutschen Trauerspiels,* 1928, ("Alman Tragedyası'nın Kökeni"); *Einbahnstrasse,* 1928, ("Tek Yönlü Yol"); *Berliner Kindheit um Neunzehnhundert,* (ö.s), 1950, ("1900'lerde Berlin Çocukluğu"); *Schriften,* (ö.s), Theodor W.Adorno (der.) 2 cilt, 1955, ("Yazılar"); *Illuminationen,* (ö.s), 1961, ("Aydınlanmalar"); *Briefe,* (ö.s), T.W.Adorno ve G.Scholem (der.), 2 cilt, 1966, ("Mektuplar"); *Über Literatur,* (ö.s), 1969, ("Edebiyat Üzerine"); *Versuche über Brecht,* (ö.s), Tiedemann (der.), 1975, ("Brecht Üzerine Denemeler").

• **KAYNAKLAR:** A.Arato ve E.Gebhardt, "Esthetic Theory and Cultural Criticism," A.Arato ve E.Gebhardt (der.), *The Essential Frankfurt School Reader* içinde, 1978; H.Arendt, "Walter Benjamin: 1892-1940", W.Benjamin, *Illuminations* (der. H.Arendt) içinde, 1968; T. Eagleton, *Walter Benjamin or Towards a Revolutionary Criticism,* 1981; F.Jameson, *Marxism and Form,* 1971; M.Jay, *The Dialectical Imagination,* 1973; Ü.Oskay, "Walter Benjamin Üzerine" ve "Walter Benjamin'de Tarih, Kültür ve Fantazya", W.Benjamin, *Estetize Edilmiş Yaşam* (der. Ü.Oskay) içinde, 1982.

• **BAKINIZ:** ADORNO, BRECHT, HORKHEIMER, L.LÖWENTHAL, LUKACS.

BENK, Adnan
(1922)

Türk edebiyat eleştirmeni, çevirmen. Fransız edebiyatını tanıtan yazıları, çeşitli edebi konularda tartışmalara yol açan eleştirileriyle etkili olmuştur.

Paris'te doğdu.1941yılında Saint Josef Fransız Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenimini 1946'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. 1954 yılında aynı bölüme asistan olarak girdi. 1969 yılında Meydan Larousse Ansiklopedisi'nin sorumlu yöneticisi oldu. 1981 yılında üniversitedeki doçentlik görevinden emekliye ayrıldı. Halen *Çağdaş Eleştiri* dergisinin yönetmenliğini yapmaktadır.

Edebiyata üniversite öğrencisiyken yazdığı şiirlerle başladı. 1943-1944 yıllarında *İstanbul* ve 1952-1954 yıllarında *Küçük Dergi*'de eleştiri ve deneme yazılarıyla ün kazandı. Uzun yıllar *Dünya* gazetesinde tiyatro, edebiyat, resim ve sinema konularında eleştiriler, tanıtma yazıları yazdı. Özellikle Fransız edebiyatının eski-yeni değerlerini Türk okurlara tanıttı. 1962 yılında *Ataç* dergisinin "Çağdaş İnsancılık" özel sayısında Gaeton Picon'dan çevirdiği yazı dolayısı ile hakkında dava açıldı. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra beraat etti. Balzac, Valery, Sartre ve Salinger'in yapıtlarını dilimize çevirdi. Eski kültürleri konu alan belgesel filmlerin çekiminde bulundu.

BENLİYAN, Serupe
(1835-1900)

Osmanlı tiyatro oyuncusu. Türk tiyatrosunun ilk kuşak oyuncularındandır.

İstanbul'da, Beyoğlu'nda doğdu. Fakir bir Ermeni ailenin oğlu idi. Hiç eğitim görmedi. İlk gençlik günlerinden başlayarak çeşitli işlerde çalıştı. 1857'de Hasköy'de Mınakyan ve Acemyan'ın kurdukları tiyatroda amatör olarak sahneye çıktı. 1861'de Şark Tiyatrosu'nda profesyonel oldu. İzmir'deki Vaspuragan, Üsküdar'daki Aziziye, Beyoğlu'ndaki Naum tiyatrolarında oynadı. İyi bir oyuncu olabilmeyi çok istediğinden 25 yaşından sonra tiyatronun suflöründen Ermenice okuma yazma öğrendi, rollerini arkadaşlarına okutarak ezberlemekten kurtuldu. 1867'den 1877'ye değin Güllü Agop'un Gedikpaşa Osmanlı Tiyatrosu'nda çalıştı. Bu tiyatroda oynanmaya başlayan ilk operetlerde, bas sesiyle önemli roller üstlendi. Kendi adına kurduğu ve tümüyle operetler sahneleyen kumpanyasıyla 1878'de Edirne ve Adana'ya, 1879'da Selanik, Kavala, Limni ve Midilli'ye başarılı turneler düzenledi. 1884'te Mınakyan'ın yönetmenlik ve başaktörlük yaptığı bir tiyatro grubuyla Mısır'a gitti. Kahire'de bir yıl kaldı, büyük ün yaptı. Daha sonra burada kendi kurduğu tiyatro ile Hidiv Tevfik Paşa'nın korumasında oyunlar oynadı. Ancak Paşa'nın yaptığı para yardımının oyuncular arasında paylaşılmasından doğan bir tartışma sonucu tiyatro dağıldı. Benliyan yine o günlerde bir oyunda Paşa'yı eleştirmekte aşırı gittiği için saraydan uzaklaştırıldı, zor durumda kaldı. 1896'da bazı genç oyuncularla birlikte yeni bir tiyatro kurma denemesine giriştiyse de başarılı olamadı ve son günleri yoksulluk içinde geçti. İskenderiye'de bir otel odasında öldü.

Benliyan, Osmanlı tiyatrosunun yeni oluşmaya başladığı günlerde en önemli oyunculardan biriydi. En parlak dönemini Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'nda yaşadı. Bu tiyatronun belli başlı oyuncuları arasında yer aldı. Oyunlarda "tiran" ve "faziletli baba" rollerine çıkardı. Sesinin tanıdığı olanaklarla iyi bir operet oyuncusu olmayı da başarmıştı.

BENN, Gottfried
(1886-1956)

Alman (FAC) şair ve denemeci. Ekspresyonizm (Dışavurumculuk) akımının önde gelen temsilcilerindendir.

2 Mayıs 1886'da doğdu. Bir Protestan papazının oğlu olarak Kuzey Almanya'da kırsal çevrede yetişti. Babasının yönlendirmesiyle başladığı teoloji öğrenimini yarıda bırakarak Berlin'de askeri tıp öğrenimi gördü. Askeri birliklerde çalışmaya başladıysa da sağlığı bozulduğu için görevini bırakıp Berlin'in işçi mahallelerindeki hastanelerde ve Amerika'ya giden gemilerde görev aldı. I. Dünya Savaşı sırasında sağlık görevlisi olarak Belçika'nın işgaline katıldı. Savaş boyunca Brüksel'de hapishane ve genelevlerde doktorluk etti. Savaş sonrasında Berlin'de serbest olarak çalıştı. Önceleri umutla karşıladığı Nazi rejimiyle geçinemeyince, yeniden askeri doktorluğa döndü. 1938'den sonra Naziler yapıtlarına yayım yasağı koydu. Bu yayım yasağı, 1945'te Müttefikler'in gelmesinden sonra da Benn'in eskiden Nazi yanlısı bir tutum içinde bulunmuş olması nedeniyle, bir süre daha yürürlükte kaldı. 1948'den başlayarak şiirleri geniş ilgi gördü ve yapıtları tümüyle yayımlandı. 1951 yılında Darmstadt'daki Dil ve Şiir Akademisi'nin Büchner Ödülü'nü kazandı. 1 Temmuz 1956'da, 70 yaşında, Berlin'de öldü.

Tıp öğrenimini tamamlarken yazdığı bilimsel bir yazı ile Berlin Tıp Fakültesi'nin birincilik ödülünü de kazanan Benn, ilk şiirlerini 1912 yılında *Morg* adı altında yayımladı. Şiirlerinde görev yaptığı yoksul ortamları, mesleğinde karşılaştığı irkiltici görüntüleri yansıtmasıyla dikkati çekti. I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da egemen olan Ekspresyonist akımın Staedler, Heym, Lasker-Schüler gibi temsilcileriyle birlikte değerlendirildi. 1917'de şiirlerini toplu olarak *Fleisch* ("Et") başlığı altında yayımladı. 1932'de Prusya Sanatlar Akademisi'ne kabul edildi.

Sanatı toplumsal gelişme ve çatışmaların ötesinde ve yaşamı dışlayarak salt üslup kaygısıyla değerlendirmesi, kendisiyle ilgili eleştirilerin odak noktasını oluşturur. Benn, sanat yapıtlarının tarihsel olarak etkisiz ve pratik sonuçlara ulaşmayan nitelikte bulunduğunu savunmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Morg*, 1912; *Fleisch*, 1917, ("Et"); *Statische Gedichte*, 1948, ("Durağan Şiirler"); *Doppelleben*, 1950, ("İkili Yaşam").

BENNETT, Arnold
(1867-1931)

İngiliz romancı, öykücü, oyun yazarı. Avrupa gerçekçiliğinden etkilenerek yazdığı romanlarıyla tanınır.

Enoch Arnold Bennett 27 Mayıs 1867'de Staffordshire bölgesinde Hanley'de doğdu. Bir avukatın oğluydu. Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra önce babasının yanında, daha sonra da Londra'da avukat yardımcılığı yaptı. 1893'te, bir öyküsünün *Yellow Book* adlı dergide yayımlanmasıyla profesyonel yazarlığa başladı. 1893'ten itibaren *Woman* adlı haftalık kadın dergisinde güzellik ve aşk öğütleri dahil, para getirebilecek her konuda yazı yazdı. 1902-1912 yıllarında Paris'de yaşadı. Dönemin sanat merkezi olan bu şehirde taşralı kimliğinden uzaklaştı, İzlenimci resimleri, Diaghilev balesini ve Stravinski'nin müziğini izleme fırsatı buldu. Flaubert, Balzac ve Zola gibi gerçekçi Fransız romancılarını izledi. Turgenyev'le ve birçok Avrupalı sanatçı ile dostluk kurdu. 27 Mart 1931'de Londra'da öldü.

1898'de yayımlanan ilk romanı *A Man from the North*'dur ("Kuzeyden Gelen Adam"). Kuzey Staffordshire'ın beş çömlekçi kentinden oluşan sanayi bölgesini ele alan romanlarıyla üne kavuşmuştur. Taşra yaşamının ayrıntılı gözlemlerine dayanan bu bölgeci *(regionalist)* romanlar "Beş Kent" dizisi olarak tanınır ve ilki *Anna of the Five Towns*'dır (1902) ("Beş Kent'in Anna'sı"). *Clayhanger* (1910), *Hilda Lessways* (1911) ve *These Twain* (1916) romanlarından oluşan üçleme ise gerçekçi ve ayrıntılı bir belgeleme anlayışıyla gene "Beş Kent" teki toplumsal ilişkileri yansıtır.

1908'de yayımlanan başyapıtı *The Old Wives' Tale* ("Kocakarı Masalı") "Beş Kent"te yetişmiş iki kızkardeşin yaşamı etrafında taşra insanlarının günlük yaşantı ve alışkanlıklarını, küçük sevinç, tutku ve acılarını dokunaklı bir tonla anlatır. Bu yapıtıyla Bennett döneminin önde gelen İngiliz romancıları arasına girmiştir.

Romanlarında karakterleri ayrıntılarla zenginleştirir. Alt sınıf insanlarının kasvetli ve sıkıcı yaşamlarını yansıtarak Edward Dönemi İngilteresi'nin zenginlik ve bolluk görüntüsü altındaki gerçek yüzünü sergilemiş, Balzac ve Zola tarzına yaklaşan toplumsal gerçekçiliği İngiliz romanı ile Avrupa gerçekçiliği arasındaki bağı kurmuştur.

Oyun yazarı olarak da tanınan Bennett'in en başarılı oyunları *The Great Adventure* (1913) ("Büyük Serüven") ve Edward Knoblock ile birlikte yazdığı *Milestones*'dur (1912) ("Dönüm Noktaları").

• **YAPITLAR (başlıca): Roman:** *A Man from the North,* 1898, ("Kuzeyden Gelen Adam"); *The Grand Babylon Hotel,* 1902, ("Büyük Babil Oteli"); *Anna of the Five Towns,* 1902, ("Beş Kent'in Anna'sı"); *The Old Wives' Tale,* 1908, ("Kocakarı Masalı"); *Clayhanger,* 1910; *Hilda Lessways,* 1911; *These Twain,* 1916; *Riceyman Steps,* 1923, ("Riceyman Basamakları"). **Öykü:** *Tales of the Five Towns,* 1905, ("Beş Kent Masalları"); *The Grim Smile of the Five Towns,* 1907, ("Beş Kent'in Acı Gülüşü"); *The Matador of the Five Towns,* 1912, ("Beş Kent'in Matadoru"). **Oyun:** *Milestones* (Edward Knoblock ile), 1912, ("Dönüm Noktaları"); *The Great Adventure,* 1913, ("Büyük Serüven"). **Günlük:** *The Journals of Arnold Bennett,* 1932-1933, ("Arnold Bennett'in Günlükleri").

BENNETT, Jonathan
(1930)

Yeni Zelandalı felsefeci. Modern Çağ felsefesini analitik bir yaklaşımla incelemiş, güncel felsefe sorunlarının geçmişle bağlantısını araştırmıştır.

Yeni Zelanda'da doğdu, orada öğrenim gördü. 1952'de Oxford'da okumak için İngiltere'ye gitti. Öğrenimini bitirdikten sonra Cambridge Üniversitesi'nde 1968'e değin öğretim üyeliği yaptı. 1970'li yıllarda Kanada'da, 1979'dan bu yana da ABD'deki Syracuse Üniversitesi'nde görevliydi.

Bennett, Modern Çağ büyük düşünürlerini, özellikle çağdaş analitik felsefenin ilgilendiği sorunlar açısından ele almış, 16. ve 17. yy filozoflarını derinine incelemiştir. İncelemelerinde anlam sorununu temel alarak, bu sorun üzerinden, büyük sistemlerin bilgi kuramı ve varlıkbilim alanındaki tutumlarını değerlendirmiştir. Bu sistemleri günümüz filozoflarının ileri sürdükleri kuramlarla karşılaştırmıştır.

Felsefe tarihi yanı sıra iletişim ve anlam konularında da çalışmıştır. Bu alanda Grice'ın kuramını geliştirmeyi amaçlayan bir kitabı vardır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Rationality,* 1963, ("Ussallık"); *Kant's Analytic,* 1966, ("Kant'ın Analitiği"); *Locke, Berkeley, Hume: Central Themes,* 1971, ("Locke, Berkeley, Hume: Ana Temalar"); *Kant's Dialectic,* 1974, ("Kant'ın Dialektiği"); *Linguistic Behaviour,* 1976, ("Dilsel Davranış").

BENSE, Max
(1910)

Alman düşünür. Varoluşçuluğa dayanan akılcı bir öğretinin öncülüğünü yapmıştır.

Strasburg'da doğdu, orada öğrenim gördü. Önce doğa bilimleriyle ilgilendi. Bilimle felsefe arasında bağlantı kurmaya çalıştı. 1948'de Stuttgart Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak girdi. Burada felsefe, doğa felsefesi, bilim kuramı ve genel semiotik konuları üzerinde çalışmalar yaptı.

Ele aldığı konuları metafizik sorunlar üzerinde çalışan bir yazın adamı tutumuyla işleyen Bense, varoluşçulukla akılcılığı bağdaştırmaya çalışanların öncüsüdür. Ona göre varoluşçu felsefenin sorunlarına ancak akılcı bir anlayışla çözüm bulunabilir. Bu nedenle Hegel ile Kierkegaard'ı inceleyerek birinin usçuluğu ile ötekinin varoluşçuluğunu uzlaştırmak istedi. İnsanın kendi varlığını kendi oluşturması yolundaki varoluşçu düşünceye, bu işlemin us aracılı-

ğıyla yapılabileceği görüşünü ekledi. Böylelikle insanın kendi usu ile belirlendiğini ileri sürdü.

Öte yandan Berkeley ve Hume'un etkisiyle mantıksal deneyciliği de benimsedi. Deney verilerini duyumlarla sınırlayan bu görüşe göre fiziksel olayların mantık ilkelerine dayalı önermeler biçiminde kavranabileceğini savundu.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Anti-Klages*, 1937, ("Klages'e Karşı"); *Einleitung in die Philosophie*, 1942, ("Felsefeye Giriş"); *Hegel und Kierkegaard*, 1946, ("Hegel ve Kierkegaard"); *Über Leibniz*, 1946, ("Leibniz Üstüne"); *Philosophie der Gegenwart*, 1947, ("Çağdaş Felsefe"); *Philosophie als Forschung*, 1948, ("Araştırma Olarak Felsefe"); *Klassification des Logic*, 1948, ("Mantığın Sınıflandırılması"); *Moderne Naturphilosophie*, 1949, ("Çağdaş Doğa Felsefesi").

BENTHAM, Jeremy
(1748-1832)

İngiliz toplumsal reformcu, filozof. "Yararcılık" adı verilen ahlak kuramını ortaya atmıştır.

Londra'da Houndstich'te doğdu, gene orada öldü. Bir hukukçu olan babasının amacı Bentham'ın da bu alanda yetişmesi ve yargıçlıkta yükselerek İngiliz Aristokrasisine girmesiydi. Bu nedenle Bentham'ın iyi eğitilmesi için ne gerek varsa yapıldı. Üç yaşındayken tarih okuyordu. Ülkenin en seçkin okullarında, Londra'daki Westminster School'da ve Oxford'daki Queen's College'da öğrenim gördü. Babasının beklentilerinin tersine Bentham buralarda sürdürülen dinsel baskıdan, klasik eğitim düzeninden, kurallar ve kişilerin davranışlarından tiksindi. 1766'da Londra'da Lincoln's Inn'e hukuk okumaya gittiğinde İngiliz kurulu düzenini açıkça eleştirmeye başlamıştı. Ertesi yıl baroya yazılmasına karşın yaşamı boyunca uygulamalı hukukla ilgilenmedi. Buna karşılık yoğun bir biçimde izlediği davalar, mahkemeler ve her türlü hukuksal uygulama onu derin düşkırıklığına uğrattı. Bunun sonucu olarak kendini hukuk dizgesini içinde bulunduğu tutarsızlık, karmaşa ve dengesizliklerden kurtarmaya, açık, yalın, fakat hakça bir hukukun ilkelerini saptamaya adadı. Çevresinde birçok tilmiz topladı. Birçok önemli düşünür onun etkisinde kaldı. Baba-oğul Mill'ler, hukukçu John Austin bunlar arasındadır. "Felsefi köktenciler" adı da verilen reformcuların önderi olan Bentham'ın yazı yoluyla pek çok kurumu kınamış ve etkili biçimde eleştirmiş olmasına karşın oldukça utangaç bir kişiliği vardı. Evine kapanır, insan arasına çıkmaz, sözlü tartışmaya hiç girmezdi. Onu görmek için başka ülkelerden gelen ünlüler bile çoğu kez onunla görüşememişlerdir. Madame de Staël İngiltere'ye geldiğinde Bentham'a haber yollamış, "Onunla görüşmeden kimseyi görmem" demiş. Bentham'dan kendisine iletilen yanıt kesin olmuş: "Kimseyi göremeyeceği için üzgünüm". Belki de uzun bir yaşamın sağladığı bir sonuç olarak, Bentham düşüncelerinin somut uygulamasını görebilmiştir. Eğitim, hukuk, sağlık ve toplumsal güvence konularında savunduğu ilkelerin 19. yy başlarında bir bir yasalaştığına tanık olmuştur.

Bentham'ın amacı tutarlı ve hakça bir hukuk ve yasama dizgesi kurmaktı. Bunu karmaşıklıktan uzak ve sağlam ahlaki temellere oturtmak çabasındaydı. Bu çaba sonucu ortaya attığı ahlak sistemi onun en kalıcı yapıtı olmuştur. "Yararcılık" (Utilitarianism) adını alan bu ahlak kuramı, dağınık düşünler olarak, daha 18. yy'ın başlarında, değişik filozoflarca ileri sürülmüştü. Bentham'ın yaptığı, bu düşünleri birleştirerek somut bir formül önermek olmuştur. Onu etkileyen bilgeler arasında Helvetius, Locke, Hume ve Hartley sayılır. Francis Bacon'a hayrandı. Yararcılık konusunda ise Hutcheson ve Priestley'den esinlendiğini söylemiştir.

Yararcılık

Bentham yararcılığı nasıl hukuka temel olarak ortaya atmışsa, yararcılığa temel olarak da Hartley'den aldığı bir ruhbilim yaklaşımı olan bağlılaşımcı çağrışımcılığı (associationism) kullanmıştır. Genellikle bir arada algılanan tasarımlardan birinin tek başına algılanması ya da düşünülmesinin öbürünün düşüncesini çağrıştırdığını ileri süren bu görüşün kökeni Hume'dur. Hartley çağrışımcılığı kuram olarak geliştirmiştir. Bentham ise bu kuramı yararcılık bağlamında ele alınan zihinsel olguların belirlenimci bir açıklamasını verebilmek için benimser. İnsan davranışlarını açıklarken niyet (intention) ve nedenleri (motive) özenle ayırt etmelidir. İstek gibi nedenler davranışın insana getirdiği yükümlülüğe temel sayılamaz, çünkü bunlar hem çağrışımlarla belirlenmiş olarak çoğu kez kişinin istenci dışında uyanırlar, hem de eylemi ahlak ve hukuk açısıdan değerlendirmede geçerli olamazlar. Bu açıdan geçerli olan, niyetin içindeki eylemin sonuçlarının düşüncesidir. Eylemin değerlendirilmesi, ceza, hoşgörü ya da onaylanması, onun sonuçlarıyla ilgilidir. İyi sonuçları olan eylemler tutarlı olarak özendirilir, kötü sonuçlular da cezalandırılırsa, bunun koşullandırması sonucu kişilerin istekleri de iyi davranışa yönelecektir.

Ahlak sorunları ve çilecilik

Bentham hangi eylemin iyi diye görülebileceği, ahlak sorununu ele aldığında özellikle çileci ve sezgici yaklaşımları eleştirir. Birinci için tersine döndürülmüş hazcılık der, bütün amacın mutluluğu azaltmak olduğunu düşünür. Sezgiciliği ise ahlaka özgü yargıyı öznel ölçütlere bağlamakla suçlar. Bu iki yaklaşıma karşı ortaya attığı yarar ilkesidir. Bentham'a göre iyi olan mutluluk ve mutluluğu getiren eylemdir. Ancak, onunki bir mutluluk *(eudaemonia)* ahlakı değil de

hazcı (hedonist) bir ahlaktır. Çünkü mutluluk ve haz Bentham için özdeştir. Ona göre mutluluğu ancak haz ve acının önlenmesi sağlar. Yarar ilkesi "her eylemi, çıkarı söz konusu olan kişinin mutluluğunu artırdığı ya da azalttığı oranda destekler ya da yadsır". Bentham'ın yarardan anladığı "bir nesne aracılığıyla kazanç, mutluluk, iyilik gibi istenen durumların sağlanması ve kötülük, mutsuzluk gibi istenmeyen olayların önlenmesidir." Kişiler bu sonuçları kendileri için isterler, ona göre davranırlar. Oysa gerçek iyilik bir toplumda herkesin, bu olmazsa da, büyük çoğunluğun mutluluğudur. İşte yasa koyucunun görevi, bu karşıtlık içinde, kamusal ve bireysel yararlar arasında bir uyum kurmaktır. Bentham'a göre, örneğin, birinin hırsızlığa yeltenmemesi hem kamu yararınadır, hem de ceza hukukunun buna getirdiği yaptırımlardan ötürü kendi yararınadır. Hırsızlık yapmaması hem kamuyu hem de kendini acıdan kurtarır. Dolayısıyla ceza, kin, öç ya da karşılık vermek için değil, suçu önlemek için vardır. Cezanın gereğinden ağır olması hiçbir şeye yaramaz: Böyle ceza caydırıcı olamaz. Her suçun ceza görmesi verilen cezaların çok ağır olmasından daha caydırıcıdır.

İyiliğin ölçütü, çoğunluğun mutluluğu

Sezgisel ahlak

Sezgisel bir ahlak ölçütü üzerine kurulan cezalandırma tutarsız ve dengesiz olur. Yasa koyucu yalnız kendi açısından iğrenç bulduğu, oysa kimseye zararı dokunmayan davranışları çok ağır olarak cezalandırabilir. Bentham buna örnek olarak cinsel suçları gösterir. Buna karşılık, kamuda mutsuzluğa neden olan pek çok eylemin hiç ceza görmediği de olur. Oysa yarar ilkesine göre bir suçun cezası, suç olan eylemden zarar gören, mutsuz olan, insan sayısına göre verilecek, böylece nesnel ve hakça bir hukuk elde edilmiş olacaktır.

Gönenç devleti

Yasa koyucu açısından iyilik ölçütü en büyük çoğunluğun en büyük mutluluğudur. Bu mutluluğun ölçüsü ne olacaktır? Bentham haz ve acı biçimlerini belirleyerek bunlara değerler vermiş ve böylece bir "haz hesabı" *(hedonistic calculus)* önermiştir. Bu toplumbilimlerinde denenen ilk niceliksel yöntemlerden biridir. Bir kişinin yapabilme durumunda olduğu iki değişik davranış arasında seçime nasıl varılmalıdır? Yapılması gereken bu davranışların başkalarında yol açacağı çeşitli haz ve acıların bir dökümünü çıkarmak, sonra bunlara önceden saptanmış olan değerlerini vererek etkilenen kişi sayısıyla çarpmaktır. Sonunda artılar eksileri, yani hazlar acıları götürünce geri kalan değerler hangi davranışın yeğlenmesi gerektiğini gösterecektir. Çoğunluğun mutluluğu ilkesi neyle temellendirilir? Bu ilkenin doğruluğu kanıtlanabilir mi? Bentham'a göre bu ilke, kendi dışındaki tüm ahlak değerlendirmelerinin doğrulanmasına yarayan bir temel olduğundan, kendisi doğrulanamayan, kanıtlanamayan bir ilkedir. Tüm kanıtlama zincirlerinin gelip dayandıkları bir başlangıç noktası olacaktır. İşte bu ilke böyle bir başlangıçtır.

Yasalarda önerdiği reformların yanı sıra toplumsal ve ekonomik düzenlemelerin de gerektiğini ileri süren Bentham, Adam Smith'in öğretilerine her iyi yönetimin uymasını kaçınılmaz gördüğü, bolluk, güven ve eşitlik ilkelerini ekledi: Sonuç emeklilik ve hastalık ödenekleri, asgari ücret, iş güvencesi ve parasız eğitim kurumları ile donanmış olan "gönenç devleti" kavramıydı. Bentham'ın bu siyasal amaçlar

Yararcılık

*18. yy. deneyciliği ahlak bağlamında genellikle hazcılığı (hedonizm) benimsemiştir. Hazcılık ilk olarak Eski Yunan filozoflarınca ortaya atılmış bir ahlak kuramıdır. Demokritos, *Aristippos* ve Epikuros* Eski Çağ hazcı yaklaşımının büyük düşünürleridir. Bu yaklaşıma göre eylemlerimiz haz getirdikleri ölçüde iyi (doğru), acı doğurdukları ölçüde de kötüdürler (yanlıştırlar). Eylemin sonucu olarak doğan haz ya da acının kimde doğduğu bu bağlamda önem taşır. Hazcılığı bu açıdan iki değişik yoruma ayırabiliriz. Biri, eylemi iyi bir eylem yapanın, onun kişinin kendisinde doğurduğu haz olduğunu ileri süren yorum, öbürü de, başkalarında doğurduğu haz olduğunu savunandır. 17. yy deneyciliğinde bu ikinci tür özgeci (altruist) hazcılık daha yaygındır. Bentham da bu eğilimi benimsemiş ve bunu kuramlaştırarak bir ahlak ve hukuk dizgesi kurmuştur. "Yasa koyucunun amacı halkın mutluluğu olmalıdır. Yasamada onu yönlendiren ilke genel yarar olmalıdır." Hazcılığın bu biçimine "Yararcılık" denmiştir. Sonradan John Stuart Mill'ce* de benimsenen ve geliştirilen yararcılık bakımından ahlakta geçerli temel ölçüt "en çok sayıdaki kişinin en büyük mutluluğudur". Bir eylem bu amacı sağladığı ölçüde iyi ve doğrudur.*

"Doğa, insanı iki efendinin yönetimi altına koymuştur: haz ve acı. Bütün kararlarımızı, yaşamdaki yönelimlerimizi, bunlara göre saptarız. Acıyı önleyerek haz peşinden gitmek insanın tek amacıdır. Yarar ilkesi her şeyi bu iki nedene bağlar". Bentham'ın belirlemesine göre yarar ilkesi "haz hesabıyla" somut sonuçlar verir. Bu hesap, acı ve hazlara dayanarak eylemlerin değerini bulmayı içerir. Her bir haz ve acı, yoğunluğu, süresi, kesinliği, yalınlığı, gibi yönleri açısından (+) ve (−) olarak değerlendirebilir. Böyle bir nesnel değerlendirme sonunda, iki davranış, ilgili insanlar üzerinde yarattıkları haz ve acı ortalamasına göre karşılaştırılabilir, aralarında seçim yapılabilir. Bentham bu ilkelere göre yapılan hesabın yalnızca haz niceliğinin artırılması ya da eksiltilmesi ilkesine dayanacağını düşünmüştür. Mill ise haz nitelikleri arasında ayrım görmüş ve düşünsel hazların gövdesel hazlardan daha üstün olduklarını ileri sürerek, hesapta daha yüksek değer taşımaları gerektiğini savunmuştur. Bu noktadan bakıldığında, Mill, Demokritos ve Epikuros'un hazcılığına, Bentham ise Aristippos'unkine yakındır.

arasında kişisel özgürlüğü saymayışı ilginçtir. İnsan haklarının doğal haklar olarak gösterilmesini de kuşkuyla karşılamış, bunu eleştirmiştir. Onun için kişilerin özgürlüğünden çok güvenceleri önemliydi.

Bentham'ın ortaya attığı yararcılığı, ahlak alanında ondan etkilenen John Stuart Mill daha da geliştirmiştir. Köktencilik akımı ise Bentham'ın öncülüğünde geniş bir aydın kesimini, sonuçları açısından da, birçok ülke halkını etkilemiştir. İngiliz köktencilerinin bunu amaçlamamış olmalarına karşın sosyalizmin kimi temel doktrinlerini hazırlamış oldukları söylenir.

• YAPITLAR (başlıca): *A Fragment on Government*, 1776, ("Yönetim Üzerine Bir Bölüm"); *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1788, ("Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş"); *The Rationale of Punishment*, 1830,("Cezalandırmanın Ussal Temelleri");*Deontology or Science of Morility*, 1834,(ö.s.),("Ahlak Bilimi").

• KAYNAKLAR: J. Maccunn, *Six Radical Thinkers*, 1964; B. Russell, *A History of Western Philosophy*, 1946; L. Stephen, *The English Utilitarians*, 1968.

• BAKINIZ: D. HARTLEY, HELVETIUS, HUME, HUTCHESON, J. MILL, J.S. MILL.

BENTLEY, Eric
(1916)

İngiliz asıllı ABD'li tiyatro eleştirmeni ve yazar. Brecht'in yapıtlarının ve tiyatro kuramının ABD'de tanınmasında önemli rol oynamıştır.

İngiltere'de doğdu. Oxford ve Yale üniversitelerinde öğrenim gördükten sonra ABD'ye giderek yerleşti. 1940'larda *Harper's* ve 1950'lerde de *New Republic* dergilerinde tiyatro eleştirileri yazdı. 1954'te Columbia Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev aldı. Brecht'in, 1941'de ABD'ye gelişinden başlayarak yakın çalışma arkadaşı ve öğrencisi oldu. Onun birçok oyununu ve kuramsal yazısını İngilizce'ye çevirdi. Amerika'da ticari Broadway tiyatroculuğu dışında bir tiyatro anlayışı oluşturma yolunda yazılarıyla ve pratik çalışmalarıyla çaba harcadı. 1950'de *Mutter Courage und ihre Kinder* (Cesaret Ana ile Çocukları) oyununun Münih'te sahnelenişi sırasında Brecht'in yanında yönetmen yardımcılığı yaptı.

Bentley, Brecht ile aynı dünya görüşünü paylaşmamasına ve bunu da açıkça belirtmesine karşın, onun yapıtlarının ve tiyatro anlayışının İngilizce konuşulan ülkelerde hak ettiği ilgiyi görmesi için çalıştı. Bir tiyatro eleştirmeni olarak, özellikle *The Playwright as Thinker* ("Bir Düşünür Olarak Oyun Yazarı") kitabında dile getirdiği anlayış, büyük ölçüde Brecht'in izlerini taşır. Ancak Bentley 19. ve 20. yy'ların dramatik tiyatrosunun değerlendirilmesinde Brecht'in köktenci eleştirel tutumunu paylaşmaz, tersine, bir "büyük yazarlar" geleneği içinde Brecht' in bu tiyatro ile bağlarını ve sürekliliğini göstermeye çalışır.

• YAPITLAR (başlıca): *The Playwright as Thinker*, 1946, ("Bir Düşünür Olarak Oyun Yazarı"); *Bernard Shaw*, 1948; *In Search of Theater*, 1953, ("Tiyatro Arayışı").

• BAKINIZ: BRECHT.

BENTON, Thomas Hart
(1889-1975)

ABD'li ressam. Yerelcilik (Regionalism) doğrultusundaki Amerikan resminin önderlerindendir.

15 Nisan 1889'da Missouri Eyaleti'nin Neosho kasabasında doğdu. Siyasal alanda ün yapmış bir ailenin çocuğuydu. Aiesinin karşı koymasına karşın on yedi yaşında yerel bir gazetede resimleme işinde çalışmaya başladı. Chicago'da sanat eğitimi gördü. 1908-1911 arasında Paris'te resim çalıştı. I. Dünya Savaşı'nda donanmada görev aldı. Savaştan sonra Amerika'nın büyük bir bölümünü kapsayan gezilere çıkarak desenler yaptı, gerçekleştirmeyi düşündüğü resimler için belgeler topladı. 1930'da New School of Social Research, 1931'de Whitney Museum of American Art Library, 1933'te Indiana Üniversitesi ve Missouri State Capital için yaptığı ve Amerika'nın kırsal kesim yaşantısını konu alan büyük boyutlu duvar resimleri ile Amerikan sanat ortamının en etkin ve güçlü kişisi haline geldi. 1935'te çağdaş sanat akımlarına karşı çıkarak yerelcilik anlayışını savundu. II. Dünya Savaşı yıllarında savaşa karşı halkı uyarmayı amaçlayan bir dizi resim yaptı. 1950'lerde üslupsal kaygıların ağır basmaya başlaması ve soyut dışavurumcu resim anlayışının yaygınlık kazanmasıyla Benton sanat alanında gözden düştü. 19 Ocak 1975'te Kansas City'de öldü.

Benton, John Steuart Curry (1897-1946) ve Grant Wood (1892-1942) ile birlikte Amerikan resminde Yerelcilik akımını temsil eder. Bu akımın öteki ressamları gibi, sanatçının ancak bildiği çevrenin resmini yapması gerektiğine inanan Benton'un da başlıca teması Amerika'da kırsal kesim insanlarının yaşantıları, öyküleri ve gelenekleridir. Biçimsel anlayışı, İspanyol resim geleneğini,özellikle de El Greco' nun biçim anlayışını çağrıştırır. Çizgi ve hacimsel bir kıvraklığın enerji kazandırdığı mekân düzenlemesi, resminin temel yapısını oluşturur. Kitlesel biçimlerden ve yüzeysel doku etkilerinden kaçınır. Ancak son yapıtlarında dekoratif etki giderek azalmış, yerini daha kitlesel, sade ve basit bir biçimciliğe bırakmıştır.

• BAKINIZ: J. POLLOCK.

BENVENISTE, Emile
(1902-1976)

Fransız dilbilimci. Hint-Avrupa dil ailesi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

1902'de Halep'te doğdu, 1976'da öldü. Zamanının yetişmekte olan Fransız dilbilimcileri L. Tesnière

ve A. Martinet gibi, 1926'da kurulan ve Saussure'ün Yapısalcılık'ından yola çıkan "Prag Dilbilim Çevresi" nin toplantılarına katıldı ve etkinliklerini yakından izledi. Özellikle Hint-Avrupa dil ailesi içindeki dilleri inceledi, bu alanda çeşitli yapıtlar verdi. Uzun süre Collége de France'da karşılaştırmalı dilbilgisi profesörü olarak çalıştı.

İlk çalışmalarını Hint-Avrupa dillerindeki adlar üzerine yapmıştır. Bu dil ailesindeki adların oluşumlarını ve kökenlerini açıklayan *Origines de la formation des noms en indo-européen* ("Hint-Avrupa Dillerindeki Adların Biçimlenişinin Kökenleri") adlı kitabı 1935'te yayımlanmıştır. Gene benzer bir konuyu, Hint-Avrupa dillerinde bir tür meslek gösteren adları (Türkçe'deki şarkı-cı, fırın-cı, süt-çü gibi) ve eylem adlarını 1948'de basılan *Nom d'agent et nom d'action en indo-européen* ("Hint-Avrupa Dillerinde Meslek Gösteren Adlar ve Eylem Adları") adlı yapıtında ele almıştır. Hititçe üzerine araştırmalarıyla Hint-Avrupa dil ailesinin özelliklerini inceleyen çalışmalarını *Hittite et indo-européen* ("Hititçe ve Hint-Avrupa Dilleri") adlı yapıtında toplamıştır.

Benveniste'in genel dilbilim sorunlarını ele aldığı iki ciltlik *Problémes de Linguistique générale* ("Genel Dilbilim Sorunları") dilbilim ve yazın çevrelerinde büyük ilgi görmüştür. O zamana değin yaptığı dil çalışmaları sonucunde elde ettiği yaklaşımı bu yapıtında sergileyen Benveniste, sözceleme *(énonciation)* konusunda da özgün bir ayırım ortaya atar. Ona göre, sözce *(énoncée, utterance)* üretme edimi ya da sözcelemede, dil bireysel düzeyde bir söyleme *(discourse)* dönüştürülür. Söylem'den farklı bir sözceleme türü olan tarihsel anlatıda *(histoire)* ise dil, konuşan bireyden bağımsızlaşır.

Bunların dışında, *Problémes de Linguistique générale*'in özellikle dil ve toplumların yapısı, dillerde özel adlar ve zaman sistemleri (dizge) alanında getirdiği çözümlemeler epeyce etkili olmuştur. Benveniste'e göre dillerin yapısı ile toplumların yapısı özdeş değildir. Çünkü benzer yapılara sahip dillerin çok değişik toplumlarda kullanıldıkları görülür. Dillerde zaman olgusu ise iki ayrı biçimde ele alınmalıdır: Birincisi o andaki söylemin kendi zamanı; öteki ise geçmişteki bir olayın ya da anlatının zamanı. İşte bu ayırım ile, eylemlerdeki zaman takılarının kullanımı açıklığa kavuşacaktır. Yapıt ayrıca, yazınsal metinlerin dilbilimsel çözümlemelerine de ışık tutmaktadır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Origines de la formation des noms en indo-européen,* 1935, ("Hint-Avrupa Dillerindeki Adların Biçimlenişinin Kökenleri"); *Noms d'agent et noms d'actions en indo-européen,* 1948, ("Hint-Avrupa Dillerinde Meslek Gösteren Adlar ve Eylem Adları"); *Hittite et indo-européen,* 1962, ("Hititçe ve Hint-Avrupa Dilleri"); *Problémes de linguistique générale,* 1966-1974, 2 cilt, ("Genel Dilbilim Sorunları"); *Le Vocabulaire des institutions indo-européen,*1969-1970, 2 cilt, ("Hint-Avrupa Dillerinin Sözcük Haznesi").

- **KAYNAKLAR:** C. Belsey, *Critical Practice,* 1982; J. Culler, *Structuralist Poetics,* 1975; D. Ducrot, *I. Todorov, Encyclopedic Dictionary of the Sciences of Language,* 1979; A. Fasthage, *Poetry as Discourse,* 1983; R. Macksey, E. Donato (der.), *The Structuralist Controversy,* 1982; T. Yücel, *Yapısalcılık,* 1982.

- **BAKINIZ:** JAKOBSON, LACAN, TODOROV.

BENZ, Ernst
(1907)

Alman düşünür. Tanrıbilim ile felsefe arasında sorunların oluşumundan kaynaklanan bir bağlantının bulunduğu görüşünü savunmuştur.

Friedrichshafen yakınlarında Bodensee'de doğdu. Orada öğrenim gördükten sonra Marburg Üniversitesi'nde okudu. Bir süre Kirchen ve Marburg üniversitelerinde felsefe okuttu. Bütün çalışmalarını tanrıbilim ve felsefe konuları üzerinde yoğunlaştırdı. Ele aldığı sorunların felsefe tarihi boyunca gelişimini, onlarla ilgili çözümleri inceledi. Bu nedenle Stoa felsefesinin üzerinde durduğu ölüm sorunu ile Batı felsefesinde istençle ilgili metafizik sorunlarının gelişimini konu edinen geniş kapsamlı incelemelere koyuldu.

Çalışmalarını tanrıbilim konuları üzerinde yoğunlaştıran Benz genellikle Hıristiyanlık'ın içerdiği insan sorununu işledi. Bir süre Buddhacılık'la ilgilendi. Bu akımın insan ve ölümle ilgili düşüncelerini, bu düşüncelerin Batı felsefesiyle olan bağlantılarını araştırdı. Ayrıca Nietzsche'nin Hıristiyanlık tarihine ilişkin görüşlerini, Schelling'i, Nihilizm'i (Hiççilik) inceledi. Bunların felsefe ve tanrıbilimle olan ilişkilerini araştırdı. Adem-Havva ve insanın kökeni konusunda ileri sürülen görüşlerden yola çıkarak insanın tarihini konu edinen çalışmaları yanı sıra yeni dinlerle de ilgilendi. Kabalacılık, Rus Kilisesi ve Hıristiyanlık'ın Batı toplumundaki gelişimi üzerinde durdu.

Benz'in değişik konulara yönelik çalışmalarının ereği insanla ilgili sorunları sergilemek, bu sorunlara getirilen çözümlerin kaynaklarını araştırmak, insanı konu edinen düşüncenin tarihini aydınlatmaktır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Das Todesproblem in der Stoischen Philosophie,* 1929, ("Stoa Felsefesinde Ölüm Sorunu"); *M. Victorinus und die Entwicklung der Abendll Willensmetaphysik,* 1932, ("Victorinus ve Batı'da İstenç Metafiziğinin Gelişimi"); *Der Vollkommene Mensch nach J. Boehme,* 1937, ("Böhme'de Yetkin İnsan"); *Schelling, Werden und Wirken Seines Denkes,* 1955, ("Schelling, Düşüncesinin Oluşumu ve Etkisi"); *Adam, der Mythus vom Urmenschen,* 1955, ("Adem, İnsanın Atasıyla İlgili Söylence"); *Die Christliche Kabbala,* 1958, ("Hıristiyan Kabalası"); *Der Übermensch,* 1961, ("İnsanın Atası"); *Neue Religionen,* 1971, ("Yeni Dinler").

BENZ, Karl Friedrich
(1844-1929)

Alman mühendis ve sanayici. Çağdaş binek arabasının ilk ticari örneklerini geliştirmiştir.

25 Kasım 1844'te Karlsruhe'de doğdu. Babası öldüğünde Karl Friedrich henüz iki yaşındaydı. 1853'te öğrenime başladığı Karlsruhe'deki lise, doğa bilimlerine büyük önem veren deneyci bir okuldu. Başarılı öğrencilik yıllarında, evinde kurduğu deney

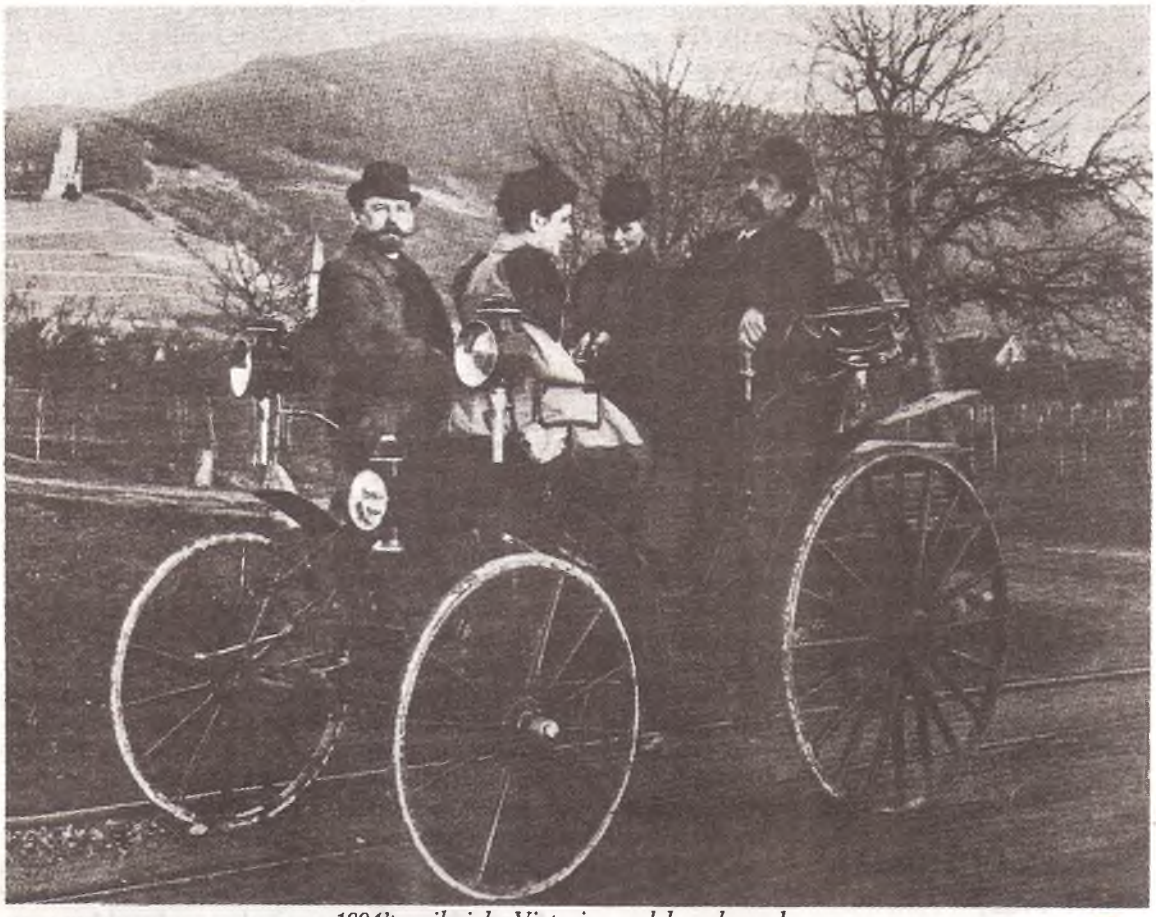

1894'te ailesiyle Victoria model arabasında

odasında çalışmayı da sürdürdü. 1860'ta Karlsruhe Politeknik Okulu'na girdi ve dört yıl makine yapımı üzerine çalıştıktan sonra Karlsruhe Makineciler Birliği'nde lokomotif yapımının esaslarını öğrendi. Birkaç yıl sonra Mannheim'a giderek Schweitzer fabrikasında taşıt, Pforzheim'da da köprü yapımı üzerinde çalıştı. 1871'de Mannheim'a geri döndüğünde deneyimlerini kendi işinde değerlendirmek amacıyla küçük bir dökümhane ve atölye kurdu. Benzin motorları üzerine çalışarak 1880'de ilk motorunu, 1885'te ise ilk benzin motorlu otomobilini yaptı ve kısa sürede seri üretime geçti. 1903'te firmadaki etkin görevinden ayrıldı ve Ladenburg'a yerleşti. 4 Nisan 1929'da bu kentte öldüğünde otomobil sanayiinin öncüsü olarak uluslararası ün kazanmıştı.

Daimler ile birlikte benzinle çalışan otomobilin öncülerinden sayılan Benz'den önce, kendiliğinden hareket edebilen bir binek arabası üzerine çeşitli çalışmalar olmuştu. Kavramsal düzeyde Homer'e uzanan bir geçmişi olan böyle bir araç 15. yy'dan başlayarak değişik uygulamalara konu olmuştur. Yine de yaygın olarak benimsenen bir görüş, modern anlamda otomobile benzer ilk aracın Cugnot tarafından gerçekleştirildiğidir. Bu Fransız mucidi, 1769'da yaptığı buharla çalışan üç tekerlekli bir taşıtla kısa süreler için saatte yaklaşık 3 km hıza ulaşabilmişti. Çok yetersiz bu girişimden sonraki bir yüzyılı aşkın sürede gerçekleştirilen teknolojik gelişmelerin sonunda, Benz'in öncü çalışmalarının katkısıyla benzin motorlu bir araç geliştirilmiş, modern otomobilciliğin temeli atılmıştır.

Benz'in öğrencilik yıllarında otomobil günün en önemli teknolojik yenilikleri arasındaydı. Lise yıllarında olgunlaştırdığı "raysız ve atsız bir tren" yapma düşünü Mannheim'daki atölyesinde gerçekleştirmeye çalıştı. Buhar motorunun bu iş için elverişsiz olduğunu gördüğünden çalışmalarını benzin motorları üzerinde yoğunlaştırdı. 1877'de bir beygir gücünde (BG) 2-zamanlı bir benzin motoru yaptı. İlk dönemin parasal sıkıntılarını atlattıktan sonra bu motorların seri üretimine geçti. Bir yandan da 4 BG'den daha gelişmiş modeller üzerinde çalışıyordu. Ortaklarının kendisini büyük ölçüde kısıtlamaları üzerine gene Mannheim'da Benz und Cie. benzin motorları firmasını kurdu. Yeni motorun ilk üretimi 1884'te gerçekleşti. Artık "raysız ve atsız tren" yapmanın en büyük engelini aşmıştı. Üç tekerlekli, 4-zamanlı, tek vitesli ve benzin motorlu ilk otomobili 1885'te çalıştırdı. 1886'da da bu buluşu için Alman, Fransız, İngiliz ve ABD patentlerini aldı.

Benz 1888'de daha gelişmiş "Modell 3"üyle Münih'te bir teknoloji sergisine katıldı ve büyük ödülü kazandı. 1889'da Paris Dünya Sergisi'nde gösterilen otomobili kamuoyu ve basında büyük ilgi görmedi. Benz bu durumu, üç tekerlekli arabasının o günün yol koşullarında yeterli rahatlık ve güvenceyi

sağlayamamasına bağladı. Ateşleme ve soğutma sistemiyle karbüratörü geliştirdikten sonra ilk dört tekerlekli otomobilini 1890'da piyasaya sürdü. Sürekli geliştirilen Benz modelleri kısa sürede uluslararası bir başarı kazandı. 1897-1900 arasında satışları 4.000'e ulaştı. 1900'de Avrupa'nın en büyük otomobil üreticisi durumundaydı. 1910'larda ise hız rekoru kıran yarış otomobilinden kamyona dek çok farklı motorlu araç türleri geliştirmişti. 1926'da Daimler Motoren Gesellschaft ile birleşerek Daimler-Benz A.G.'nin ortağı oldu. Daimler ve Benz bu tarihe kadar birbirlerinden bağımsız olarak otomobil yapımıyla ilgilenmişler, birbirlerine rakip olmuşlardı. Yeni şirket daha büyük bir hızla gelişerek günümüzün en büyük uluslararası taşıt üreticileri arasında yer aldı.

Benz'in otomobilcilik tarihindeki önemi, kendisinden önce bir düş durumunda olan otomobili en yaygın tüketim araçlarından biri durumuna getiren teknolojik yenilikleri gerçekleştirmesidir.

• YAPITLAR: *Lebensfahrt eines deutschen Erfinders*, 1925, ("Bir Alman Mucidin Yaşamöyküsü").

• KAYNAKLAR: M. L. Broecker, "Karl Benz", *Neue Deutsche Biographie*, 1955; J.C. Nixon, *The Invention of the Automobile*, 1936; P. Siebertz, *Karl Benz*, 1950.

• BAKINIZ: CHRYSLER, CITROEN, CUGNOT, DAIMLER, DIESEL, H. FORD, N.A. OTTO, RENAULT.

BEN ZVİ, İsaak
(1884-1963)

İsrailli devlet adamı. Filistin'de bir İsrail devleti kurulması için çalışmış, 1952-1963 arasında devlet başkanlığı yapmıştır.

1884'te Rusya'da Poltava'da doğdu, 1963'te Kudüs'te öldü. Kiev'de öğrenim gördükten sonra eğitimini İstanbul Darülfünunu'nda tamamladı. 1907'de Filistin'e yerleşti. Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi devleti kurulması için yürütülen mücadeleye katıldı. Yahudi İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Histardut) yöneticileri arasına girdi. Histardut içinde örgütlenme 1930'da Yahudi İşçi Partisi'nin (Mapai) kurulmasına yol açtı. Ben Zvi, Ben Gurion'un başkanlığını yaptığı bu partide aktif görevler aldı.

1937'de İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına yardım edeceğini açıklaması üzerine Ben Gurion ile birlikte Yahudi Lejyonu'nu kurdu ve Filistin topraklarının savunulmasında İngilizler'e yardımcı olmayı amaçladı.

Birleşmiş Milletler'in 1947'de Filistin topraklarında bir Arap ve bir Yahudi devleti kurulması doğrultusundaki kararından sonra 14 Mayıs 1948'de bağımsız İsrail devletinin kurulduğu ilan edildi ve geçici bir hükümet kuruldu. 1949'da yapılan seçimlerden sonra yeni oluşturulan mecliste (Knesset) İşçi Partisi çoğunluğu elde etti. Ben Zvi meclise seçildi. Dünya Siyonist Örgütü başkanı Haim Weizmann devlet başkanı, Ben Gurion da başbakan oldu. Ben Zvi 8 Aralık 1952'de Weizmann'ın yerine devlet başkanı seçildi. 1957 ve 1962'de yapılan seçimlerde de ikinci ve üçüncü kez devlet başkanı oldu.

Ben Zvi'nin devlet başkanlığı yaptığı dönemin büyük bölümünde Ben Gurion başbakan ve savunma bakanı olarak çalıştı. İsrail bu dönemde Araplar'a karşı saldırgan bir politika izledi. Ben Zvi, devlet başkanlığı sırasında Kuzeyli Yahudiler (Aşkenazin) ve Güneyli Yahudiler'i (Şefardim) birleştirmek için çaba gösterdi.

• BAKINIZ: BEN GURİON, WEIZMANN.

BÉOTHY, Étienne
(1897-1961)

Macar asıllı Fransız heykelci. Konstrüktivist (yapımcı) anlayışla soyut heykeller yapmıştır.

1897'de Macaristan'da Haves'te doğdu. Mimarlık öğrenimi yaptı. Moholy-Nagy ile tanıştıktan sonra heykele yöneldi ve 1920-1924 arasında Budapeşte Güzel Sanatlar Akademisi'nde heykel öğrenimi gördü. 1925'te Paris'e yerleşti. Özellikle ağaç heykeller üzerinde çalıştı. 1929'dan sonra konstrüktivist anlayışa yöneldi. 1932'de Abstraction-Création (Soyutlama-Yaratma) grubunun kurucu üyesi oldu. 1946'da geometrik-soyut üsluptaki yapıtlarının sergilendiği Salon des Réalités Nouvelles'in (Yeni Gerçeklikler Salonu) kuruculuğunu ve başkan yardımcılığını yaptı. 1951'de de sanatı toplumsal ve kolektif bir anlayışla ele alan Grup Espace'a girdi. 1961'de Fransa'da Noutrouge'da öldü.

Béothy sanatın matematiksel temelleriyle ilgilenmiştir. Sarmal ve parabol biçimlerini temel alan soyut heykeller, geometrik soyutlamalar, büyük boyutlu figürler yapmıştır. Görüşlerini 1939'da yayımladığı *La Serie d'Or* ("Altın Dizi") adlı kitabında toplamıştır.

• YAPITLAR (başlıca): **Heykel:** *Le Baiser*, 1926, (Öpüş); *l'Homme*, 1927, (Erkek); *La Maternité*, 1929, (Annelik). **Kitap:** *La Serie d'Or*, 1939, ("Altın Dizi").

BERCHTOLD, Leopold von
(1863-1942)

Avusturyalı devlet adamı. Dışişleri bakanı olduğu sırada Sırbistan'a gönderdiği ültimatom I. Dünya Savaşı'nın başlamasının resmi nedeni olmuştur.

Kont Leopold von Berchtold, 18 Nisan 1863'te Viyana'da doğdu, 21 Kasım 1942'de Viyana'da öldü. Moravia ve Macaristan'ın zengin toprak sahiplerindendi. Bir süre hukuk okuduktan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dışişleri bakanlığın-

da çalışmaya başladı. 1893'te Macaristan'ın önde gelen soylularından birinin kızı olan Ferdinandine Karolyi ile evlenerek Avusturya- Macaristan'ın en varlıklı kişilerinden biri oldu.

Paris, Londra ve St. Petersburg (Petrograd, bugünkü Leningrad) elçiliklerinde çeşitli görevler aldıktan sora, 1906'da Rusya Büyükelçiliği'ne atandı. Mart 1911'e değin bu görevde kalan Berchtold, Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Balkanlar'da egemenlik sağlamak için giriştikleri mücadeleyi yakından izledi. 1911'de dışişleri bakanı olduğunda Rusya'nın Balkanlar'da yayılma isteğine karşı bir siyaset izlemeye çalıştı.

1912-1913 Balkan savaşları sırasında uzlaşmacılıkla saldırganlık arasında gidip gelen tutarsız bir siyeset izleyen Berchtold, savaşın bitiminde Rusya' nın ayrılma isteminde bulunan Güney Slavları desteklemesine karşı, saldırgan bir tutum almaya başladı. Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi üzerine Sırbistan'a sert bir ültimatom göndermesi, I. Dünya Savaşı'nın başlamasının görünürdeki nedeni oldu. Başlayan savaşta eski bağlaşıkları olan Almanya ve İtalya'dan yardım isteyen Berchtold, İtalya'nın tarafsız kalmasına karşılık Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan toprak istemesi üzerine, 13 Ocak 1915'te istifa etti.

İstifasından sonra bir süre yüksek bir memurluğa getirilen Berchtold, Habsburg Hanedanı'nın yıkılışından ve İmparatorluk'un parçalanmasından sonra, Viyana'da malikânelerinin geliri ile yaşadı.

BERDYAYEV, Nikolay
(1874-1948)

Rus idealist ve mistik düşünür. Hıristiyan dünya görüşünü ve tarihin dinsel metafizik anlam taşıdığını savunmuştur.

Nikolay Aleksandroviç Berdyayev Ukrayna'da Kiev kentinde doğdu, Paris'te öldü. Öğrencilik yıllarında revizyonizme eğilim gösterdi. Çarlık döneminde görüşleri nedeniyle izlendi ve bir ara sürgüne gönderildi (1900). Felsefe dergileri yayımladı, felsefe dernekleri kurdu. Bu çerçevede önce Kantçı düşünceler taşıyan Berdyayev 1905'ten sonra açık ve uzlaşmaz bir mistisizme bağlandı. 1917 devriminden sonra yeni düzene ve Marxizm'e karşı çıkarak 1922'de ülkesinden ayrıldı. Bir süre Berlin'de bulundu. 1924'te Paris'e yerleşti.

Berdyayev felsefi etkinliğinin ilk döneminde ortaya koyduğu çeşitli ürünlerinde ve dergilerde yazdığı bir dizi yazıda Kantçı bir konumdan yola çıkarak idealist görüşleri savundu. Bu görüşler özellikle toplum felsefesi alanında yazdığı *Subyektivizm i individualizm vı obşçestvennoy filosofii* adlı çalışmasında toplanmıştır. Mistisizm döneminin görüşleri ise, felsefe, toplum yaşamı ve edebiyatla ilgili denemelerinin yer aldığı *Sub specie aeternitatis. Opıtı filosofskiye, sotsialnıye i literaturnıye* adlı kitabında yansır.

Berdyayev Rusya'da Tanrı'yı arayış anlamına gelen "bogoiskatelstvo" akımının öncülerindendir. Onun bu akım çerçevesinde Petersburg'da kurduğu bir din-felsefe derneği o dönemin çeşitli akımları arasında tutucu düşüncenin odağı durumuna gelmişti.

Berdyayev Batı'ya geçtikten sonra Berlin'de göçmen yurttaşlarını bir din-felsefe akademisinde bir araya getirdi. Burada tümüyle dinsel bir kapanış, karanlığa dönüş eğilimi egemendi. Bu dönemde yazdığı *Filosofiya neraventsva, Novoye srednevekovye* adlı yapıtlarında Berdyayev sosyalizme, sosyalist dünya görüşüne karşı düşüncelerini dile getirmiştir.

Paris'e yerleştikten sonra *Put* adlı dergiyi kurdu. Aynı zamanda edebiyat eleştirmeni olan düşünür, buradaki etkinlikleri boyunca, dinsel bir varoluşçuluk (egzistansiyalizm) denebilecek obskürantizmin tanınmış önderlerinden biri durumuna geldi. Tarihin dinsel-metafizik bir anlamı olduğunu ve Hıristiyan dünya görüşünün doğruluğunu kanıtladığını öne sürdü. Berdyayev Sovyetler Birliği dışında etkinlik gösteren Rus düşünürlerinin Batı'da en çok tutulanlarından biri olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Subyektivizm i İndividualizm vı Obşçestvennoy filosofii*, 1901, ("Toplum Felsefesinde Öznelcilik ve Bireycilik"); *Sub specie aeternitatis, opiti filosofskiye sotsialnıye i literaturnıye*, 1907, ("Öncesiz ve Sonrasız bir Bakış Altında Felsefesel, Toplumsal ve Yazınsal Denemeler"); *Filosofiya ve neraventsva*, 1923, ("Eşitsizlik Felsefesi"); *Novoye sradnovekovye*, 1924, ("Yeni Ortaçağ").

• **KAYNAKLAR:** Bolşaya, *Sovyetskaya Entsiklopediya;* V.İ. Lenin, *Soçineniya*, 13,16,28 (Toplu Yapıtlar).

BEREKETOĞLU, Vecih Hasan
(1895-1975)

Türk ressam. Önemli bir dönemi vurgulayan Galatasaray sergilerinin Türk Empresyonistleri diye adlandırılan ressamlarındandır.

Rodos'ta doğdu. İlköğrenimini Mısır'da, ortaöğrenimini Rodos'ta yaptı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra 1916-1920 arasında Halil Paşa'dan resim dersleri aldı. Daha sonra gittiği Paris'te 1922'de bir süre Jullian Akademisi'nde çalıştı. Yurda dönünce Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne girdi. Cemiyet "Güzel Sanatlar Birliği"ne dönüşünce (1968'e değin) başkanlığını yaptı. 1932'de halkevi çalışmalarına katıldı ve Halkevleri Güzel Sanatlar Bölümü başkanlığında bulundu. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürlüğü'ne atandı. Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray ve Ankara sergilerine, ayrıca Devlet Resim ve Heykel sergilerine, Atina, Moskova, Bükreş ve Nice' de düzenlenen karma sergilere katıldı.

Bereketoğlu'nun ilk çalışmalarında konularını seçişi, fırça vuruşları ve renkleriyle Hikmet Onat'ın etkisi altında kaldığı görülür. Daha sonraları, natürmort ve manzaralarında ondan epeyce ayrılan bir tatlılığa ve çekiciliğe varmıştır. Kurbağalıdere, Boğaziçi ve Salacak'tan yaptığı manzaralarda sandalları, kıyıyı, durgun suları temiz ve duru renklerle tuvale

aktarmıştır. 1914 döneminin ressamlarına doğruluğu pek kesin olmayan bir terimle Empresyonistler denilmektedir. Oysa bu ressamlar izlenimci resmin kurallarını bütünüyle yerine getirmiş değillerdi. Onların uyguladığı biraz da akademikleşmiş bir İzlenimcilik'ti. Bereketoğlu da bu anlamda bir açıkhava ressamı, bir İzlenimci'dir. İstanbul'un doğası, ona eski resimlerde görülen koyu renk uyumu yerine, ışıklı renklerle çalışma olanağı vermiştir.

• YAPITLAR (başlıca): *Kurbağalıdere*, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Çankaya'da Akşam*, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Yıldızlar*, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Salacak'ta Sabah*, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Karlar Altında Salacak*.

BERENGER, Pierre
(999-1088)

Fransız tanrıbilimci. Şaraplı ekmek gizeminin Tanrı'nın gövdesi ve kanına yansıdığı görüşünü yadsımıştır.

Tours'da doğdu, St. Cosme Adası'nda öldü. Zengin bir aileden gelen Berenger eğitimini Chartres'de Fulbertus'un yanında bitirdi. Tours'a döndüğünde Katedral özel kurul üyeliğine ve St. Martin Okulu'nun başkanlığına seçildi (1029). 1040'ta Angers başpapazlık görevine getirildi.

Kolay kolay etki altında kalmayan ve düşüncenin bağımsızlığını savunan Berenger egemen inançlara aykırı savlar ileri sürmeye başladı. Din törenlerinde verilen ekmek ile şarap tözünün İsa'nın gerçek eti ve kanından yapıldığını savunan görüşü yadsıdı. Bu konuda daha çok Corbie keşişi Ratramnus'un düşüncelerine eğilim duydu. Ona göre İsa'nın eti ve kanında bulunduğu ileri sürülen ekmek ve şarap öğeleri birer kavram olmaktan öteye geçemezdi.

Berenger'in Ratramnus'un görüşlerini benimsemesi, inancından kuşku duyulmasına yol açınca 1050-1079 arasında birkaç kez tutuklandı. Her kovuşturmaya uğradığında düşüncesinin değiştiğini söyleyerek serbest bırakılmasını sağlamış, sonra yine görüşlerini yaymayı sürdürmüştü.

1088'den sonra susarak St. Cosme Adası'na çekildi ve yaşamının son günlerini içine kapanarak geçirdi. Berenger din sorunlarına dialektik yöntemi uygulayarak çağdaşlarına bu alanda öncülük etti.

Töz dönüşümü (trans substantiation) kuramını us ilkelerine aykırı bulunca ekmek ile şarap gizemini Tanrı gizeminin görünür bir yansıması diye savundu. Ona göre ekmek ve şarap İsa'nın kanı ve etiyle ilgili değildi. Gerçeği değiştirme olanağı yoktu. Kutsal evrende gerçek "Tanrı" ise, dünyada da "akıl"dır. Hiç bir olağanüstü olay, başarı ve egemenlik doğruyu yanlış, yanlışı doğru yapamazdı. Berenger din ve felsefe sorunlarının çözülüşünde us ilkelerine dayanan bir yöntem uygulamakla kendinden sonra gelenlere ışık tutmuş, özellikle Abaelardus üzerinde etkili olmuştur.

• YAPITLAR (başlıca): *De Sacra Coenna*, ("Kutsal Birlik Üstüne").

• KAYNAKLAR: J.J. Ampere, *Histoire Litteraire de France Avant le XLLe siecle*.

• BAKINIZ: ABAELARDUS.

BERENSON, Bernhard
(1865-1959)

ABD'li sanat tarihçisi ve eleştirmen. Resmin değerlendirilmesinde, yapıtın dokunma duyusunu harekete geçirme gücünü ölçüt almıştır.

26 Haziran 1865'te Litvanya'daki Vilnius kentinde doğdu. Yahudi bir ailedendi. Küçük yaşta ABD'ye göç etti. Boston'da yaşadı ve Harvard Üniversitesi'nde William James'in yanında öğrenim gördü. 1887'de mezun oldu. Avrupa'ya giderek bir süre Oxford, Berlin ve Paris üniversitelerindeki dersleri izledi.

İlk kitabı *The Venetian Painters of the Renaissance* ("Venedikli Rönesans Ressamları") 1894'te yayımlandı. Geniş bir bilgi birikimini, ince ve ayrıntılı gözlemleri açık bir dille aktaran kitap ilgiyle karşılandı.

1920'de Floransa'ya yerleşti, yaşamının büyük bölümünü İtalya'da geçirdi. Bir estetikçi olarak görüşleri kısa zamanda yayıldı. Pek çok sanat koleksiyoncusuna ve müzelere danışmanlık yaptı. Kapsamlı bir araştırma olan en tanınmış yapıtı *The Italian Painters of the Renaissance*'ı ("İtalyan Rönesans Ressamları") 1930'da yazdı.

II. Dünya Savaşı yıllarını Toskana'da gözetim altında geçirdi. Bu dönemi 1952'de yayımlanan *Rumour and Reflection, 1941-1944* adlı anılar kitabında anlattı. 6 Ekim 1959'da İtalya'daki Settignano'da öldü. "I Tatti" adlı villasını içindeki sanat koleksiyonu ve geniş kitaplığıyla birlikte Harvard Üniversitesi'ne bıraktı. Bu yapı bugün İtalyan Rönesans Kültürü Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Berenson'ın sanat yapıtlarını değerlendirme kuramı, psikolojik bir yaklaşıma, özellikle de insanın algılama sürecine ilişkin bir görüşe dayanır. Buna göre üç boyutluluk duygusu yalnızca görme yetisiyle edinilemez, çocukluktan başlayarak dokunma duyusuyla ve kas hareketlerinin algılanmasıyla kazanılır. Görme yoluyla gerçekliğin kavranması için, göze yansıyan görüntülere "dokunsal değerler"in de eklenmesi gerekmektedir. İnsan bunu algılama sürecinde sürekli olarak ve bilincine varmadan yapmaktadır. Berenson aynı sorunun, gerçekliğin bir izlenimini sadece iki boyut üzerinde oluşturmaya çalışan resimde de söz konusu olduğu düşüncesindedir. Ressam, üçüncü boyut duygusunu sağlamak için izleyicinin dokunma duyusunu uyarmak zorundadır. Bu yüzden de resimden alınan görüntünün insandaki dokunsal değerleri harekete geçirmesini bilinçli olarak sağlaması gerekir.

Berenson'a göre resim sanatının en önemli özelliği, insanın dokunsal değerler bilincini uyarmasıdır. Bu kavramı ilk kez 1896'da yazdığı *The Florentine Painters of the Renaissance*'da ("Floransalı Rönesans Ressamları") ileri sürmüş ve vurgulamıştır. Resmin bu

özelliği sayesinde izleyici, figürlere dokunabileceği ve onların hareketini el ve parmaklarıyla duyumsayabileceği yanılsamasına kapılır. Bu da ona figürün, temsil ettiği nesneye en azından eşdeğer bir gerçekliği olduğu duygusunu verir, kalıcı bir etki sağlar. Bu nitelikleriyle sanat yapıtı izleyicinin doğrudan ilişkiye girebildiği, zaman ve ortamdan bağımsız bir değer taşımaktadır.

Berenson'ın bu savı pek çok eleştirmeni ve sanat kuruluşunu etkilemiştir. Floransa resmini dokunsal değerler açısından ele alan kitabı, Rönesans sanatı üzerine temel bir yapıt olarak kabul edilir. Bununla birlikte, Berenson'ın yaklaşımına temel aldığı psikolojik kuramlar, büyük ölçüde eleştirilmiş ve geçerliliklerini yitirmiş bulunmaktadır. Ayrıca dokunsal değerlerin resmin değerlendirilmesinde başlıca ölçüt sayılması, benimsenmesi güç bir yaklaşımdır. Ancak böyle bir yaklaşımın, üç boyutluluk duygusunu ya da dokunsal değerleri öne çıkarma eğilimi olmayan ve resmin daha başka niteliklerine ağırlık veren bazı Antik resimleri ve modern akımları kapsayamayacağı belirtilmelidir. Berenson'ın araştırma ve yorumları önemini korusa da, dokunsal değerleri evrensel bir ölçüt sayması artık çok geçerli kabul edilmemektedir.

• YAPITLAR (başlıca): *The Venetian Painters of the Renaissance*, 1894, ("Venedikli Rönesans Ressamları"); *The Florentine Painters of the Renaissance*, 1896, ("Floransalı Rönesans Ressamları") *The Italian Painters of the Renaissance*, 1930, ("İtalyan Rönesans Ressamları"); *The Drawings of the Florentine Painters*, 1938, ("Floransalı Ressamların Çizimleri"); *Sassetta*, 1946; *Aesthetics and History in the Visual Arts*, 1948, ("Görsel Sanatlarda Estetik ve Tarih"); *Rumour and Reflection, 1941-1944*, 1952.

• BAKINIZ: GIOTTO DI BONDONE, W. JAMES.

BEREZİN, İlya Nikolayeviç

Bak. BERYOZIN, İlya Nikolayeviç

BERFE, Süreyya
(1943)

Türk şair. İkinci Yeni şiir akımından uzaklaşıp halkçı değerlere yönelişte ilk atılımı yapanlardan biri olmuştur.

İstanbul'da doğdu. Çanakkale Lisesi'ni 1960 yılında bitirdikten sonra bir süre İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ve Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde okudu. Askerliğini yedeksubay öğretmen olarak yaptıktan sonra çeşitli yayınevlerinde çalıştı. Halen reklam yazarlığı yapıyor. 1966 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu Kültür Yarışması'nda "Kasaba" adlı şiiriyle birincilik kazandı.

Süreyya Berfe'nin ilk şiiri 1963 yılında *Düzlem* dergisinde yayımlandı. Süreyya Kanıpak imzasıyla yazdığı ilk dönem şiirlerinde İkinci Yeni etkisi taşıyan soyut çağrışımlara dayanan bir tutum içindeydi. 1969 yılında yayımladığı *Gün Ola...* adlı kitabındaysa bu tutumunu bir ölçüde değiştirdiği, yedeksubay öğretmenliği döneminde karşılaştığı köy gerçeği ve dönemin politik hareketliliği çevresinde halkçı bir anlayışa ulaştığı görüldü. 1971 sonrasında kentli aydınları alaya alan ve yerleşik dünya görüşü öğelerini eleştiren şiirler yazdı.

• YAPITLAR (başlıca): *Gün Ola...* 1969; *Savrulan*, 1971; *Hayat ile Şiir*, 1980.

BERG, Alban
(1885-1935)

Avusturyalı besteci. Çağdaş klasik müziğin en önemli bestecilerinden ve on iki ton tekniğinin ilk uygulayıcılarındandır.

9 Şubat 1885'te, Viyana'da doğdu. Müziğe hayran bir orta sınıf Viyana ailesindendi. Henüz on beş yaşına geldiğinde, birçok şarkı ve düet bestelemişti; bunlardan yetmiş kadarı ölümünden sonra bestecinin elyazmaları arasında bulundu. Bu besteler klasik bir biçimde bestelenmişti. Ama daha sonraki bestelerinde müziği ilk verimlerine göre önemli değişiklikler gösterdi. Bu değişimin temel nedeni Berg'in daha on dokuz yaşında iken 20. yüzyıl müziğinin radikal bestecisi Schönberg ile karşılaşmasıydı. Berg, Schönberg ile 1904'te tanıştı ve uzun yıllar süren bir öğretmen öğrenci ilişkisi zamanla dostluğa dönüştü. 1915-1918 yılları arasında askerliğini yaparken, ünlü operası *Wozzeck*'i bestelemeye başladı ve operayı 1921'de tamamladı. Yapıt 1925'te sahnelendi ve büyük bir başarı kazandı. 1934'te ikinci operası olan *Lulu*'yu, birkaç eksiği dışında, bitirdi. 1935'te keman konçertosunu besteledi ancak aynı yıl 24 Aralık'ta kan zehirlenmesinden öldü. Müzik tarihinin en önemli buluşlarından olan on iki ton tekniğinin Schönberg ve Webern'in yanı sıra ilk uygulayıcılarındandı.

Bir besteci olarak yaşamında en önemli olay, Schönberg ile karşılaşmasıdır. Schönberg ve öğrencileri o sırada müzik besteleme tekniğinde çok önemli değişiklikleri içeren on iki ton tekniğini geliştiştirmekteydiler. Onlarla beraber çalışmaya başlayan besteci müziksel anlamda yeni bir dönüşüm sürecine girdi. Bu dönemden sonra bestelediği yapıtlarında bir acemiliğin izine rastlanmaması dikkat çekicidir. Daha sonra yazılarında, yapıtlarındaki bu niteliği Schönberg'in öğrencisi olmasıyla açıklamıştır. En önemli yapıtlarından olan, *Üç Orkestra Parçası*'nı, *Kammerkonzert*'i ve son operası *Lulu*'yu, Schönberg'e adamıştır.

Berg, 1914'te oyun yazarı Georg Büchner'in *Woyzeck* adlı tiyatro yapıtını izlemiş ve çok beğenmişti. Büchner de yapıtının opera olarak bestelenmesini istediğinden, besteci çalışmaya koyulup operayı 1921'de tamamladı. O zamanlar ünlü bir besteci olmayan Berg, operasını bütünüyle oynatamadı, sadece üç bölümün sahnelenmesine razı oldu. Bu bölümler 1924'te Frankfurt'ta sahnelendi ve büyük bir başarı kazandı. Operanın tümü ise 1925'te Erich Kleiber yönetimindeki Berlin Devlet Operası'nca

sahnelendi. Bir anda ünlenen opera 1926 yılına değin 29 ayrı kentte 166 kez seslendirildi. *Wozzeck*, Gustav Mahler'in dul eşi ve Berg'in en yakın dostlarından olan Alma Mahler'e adanmıştır. "Atonal" bir teknik ile bestelenmesine karşın, müziksel yapı olarak klasik opera mimarisi (serim-düğüm-sonuç) izlenmiştir. *Wozzeck*'ten sonra Berg oda müziğine dönmüş ve piyano, keman ve on üç nefesli saz için ünlü *Kammerkonzert*'i bestelemiştir. Bunun yanı sıra yeni bir opera için bir libretto (opera metni) aramaya başladı ve 1928'de Frank Wedekind'in *Lulu*'sunu buldu. 1934'te *Lulu*'nun volkal bölümleri bestelenmiş, ama bu sırada sanatçının sağlığı bozulduğu için operanın orkestrasyonu bitmemişti. Gene de operadan beş ayrı parçayı bir süit biçiminde birleştirdi. Süit 1934'te ilk olarak Berlin'de yorumlandı; hemen sonra Viyana'da da çalındı ve bu seslendiriliş, Berg'in *Lulu*'yu ilk ve son dinleyişi oldu. Yaşamının son yıllarını *Lulu*'nun bitirilmesine adadıysa da bunu gerçekleştiremedi. Yakın dostu Alma Mahler'in on sekiz yaşındaki kızının ölümü onu çok sarsmış, ayrıca o sıralarda kemancı Louis Krasner ondan bir keman konçertosu bestelemesini istemişti. Konçertoyu çok kısa bir sürede, 1935'te tamamladı. Yapıtının yorumlanmasını dinleyemeden aynı yıl öldü. Konçerto Krasner tarafından 1936 Barcelona Festivali'nde yorumlandı ve büyük başarı kazandı. Gene eksik biçimde *Lulu* operası Robert Denzler'in yönetiminde 1937'de ilk kez Zürih'te sahnelendi.

Alban Berg'in, bir besteci olarak önemi, kendisinden önceki müzikten de yararlanarak, çağdaş besteleme tekniklerini, çok başarılı bir biçimde, özgün müziğinde birleştirebilmesidir. Döneminde bazı eleştirmenlerce "kuralsız, karmaşık ve atonal" bir besteci olarak eleştirilmesine karşın yapıtları ile yeni bir biçim ve kural anlayışını geliştirerek müziğin gelişimine katkıda bulunmuştur. Öte yandan dinleyici açısından güç sayılabilecek bir besteleme tekniğini uygulamakla birlikte dramatik çıkışları ve karşıtlıkları ustaca kullanmasından ötürü benzeri bestecilere oranla daha rahat izlenebilmiştir. Biçim ve teknik açısından kusursuz ve orkestrasyon olarak yetkin yapıtlarıyla, benimsediği tarzın önemli temsilcilerinden biri olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca): Opera:** *Wozzeck*, 1921, *Lulu*, tamamlanmadı, ilk sahneleniş 1937. **Orkestra Müziği:** *Üç Orkestra Parçası*, 1914; *Keman Konçertosu*, 1935. **Vokal Müzik:** Soprano ve Orkestra için *Der Wein* Konser Aryası, 1929. **Oda Müziği:** *Yaylılar Dörtlüsü*, 1910; *Kammerkonzert*, 1923-1925; *Lirik Süit*, 1925, 1926. **Piyano Sonatları:** *Şarkılar*.

• **KAYNAKLAR:** H. F. Redlich, *Alban Berg: The Man and His Music*, 1957; W. Reich, *The Life and Work of Alban Berg*, 1965.

• **BAKINIZ:** SCHÖNBERG, WEBERN.

BERGBOHM, Karl Magnus
(1849-1927)

Alman hukuk felsefecisi. Devletler hukukunda pozitivist görüşün savunucularındandır.

18 Eylül 1849'da Riga'da doğdu. 12 Kasım 1927'de Bonn'da öldü. İsveç kökenli bir ailenin çocuğuydu. Babası tüccardı. 1874'te Dorpat Üniversitesi'ni bitirdi. 1875-1876 arasında Berlin ve Leipzig üniversitelerinde hukuk öğrenimi gördü. 1876'da Dorpat Üniversitesi'den devletler hukuku alanında doktora aldı. 1877'de doçent oldu ve devletler hukuku, kilise hukuku ve hukuk felsefesi dallarında ders verdi. 1893'te Marburg Üniversitesi'nde profesör oldu. 1885-1897 arasında Devletler Hukuku Enstitüsü üyeliği yaptı.

Bergbohm, 1877'de yayımlanan *Staatsvertraege und-Gesetze als Quellen des Völkerrechts* ("Devletler Hukukunun Kaynakları Açısından Antlaşmalar ve Yasalar") başlıklı tezinde devletler hukukunun dayanağının devletin tek taraflı iradesi olduğunu ileri sürmüştür. Bergbohm'un bu savı daha sonra Jellinek tarafından geliştirilerek "devletin diğer devletlerle ilişkilerinde kendisini ancak kendi iradesiyle bağlayabileceği" biçiminde ortaya konmuştur. Bergbohm bu bağlamda "kendi kendini sınırlama" (auto-limitation) kuramını ortaya atan pozitivist hukukçulara öncülük etmiştir.

Bergbohm'a göre devletler hukukunun kaynakları devletler arasındaki antlaşmalar ve genel hukuk ilkeleridir. Bergbohm antlaşmaların devletler hukuku kaynağı sayılabilmesi için genel ve soyut hukuk kuralları koyması gerektiğini savunmuş, yalnızca iki devlet arasında akdedilmiş antlaşmaların, bu iki devleti bağlamakla birlikte, devletler hukuku kaynağı sayılamayacağını ileri sürmüştür. Böylece "kanun antlaşmalar" *(Vereinbarungen)* ve akit antlaşmalar *(Vertraege)* arasında bir ayrım yapmıştır.

Bergbohm devletler hukukunun kodifikasyonunu ütopik bir çaba olarak değerlendirmiş ve çalışmalarını antlaşmalar üzerine yoğunlaştırarak "silahlı tarafsızlık" doktrinini geliştirmiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Die bewaffnete Neutralitaet, 1780-1783*, 1884, ("1780-1783 Arasında Silahlı Tarafsızlık"); *Staatsvertraege und Gesetze als Quellen des Völkerrechts*, 1877, ("Devletler Hukukunun Kaynakları Açısından Antlaşmalar ve Hukuk İlkeleri"); *Das Naturrecht der Gegenwart*, 1892, ("Günümüzde Doğal Hukuk").

• **BAKINIZ:** JELLINEK.

BERGER, Hans
(1873-1941)

Alman psikiyatri bilgini. İnsan beyninin biyoelektrik etkinliğini kaydetmeyi başararak, elektroansefalografinin temelini atmıştır.

21 Mayıs 1873'te Bavyera'da Coburg yakınındaki Neuses'te doğdu. Doktor bir baba ile özellikle

"ruh ve beden ilişkisi" konusunda okumaya meraklı bir annenin oğluydu. Ailesinin verdiği "Johannes" adını yetişkin yaşa geldiğinde "Hans" olarak değiştiren Berger, Coburg Lisesi'ni bitirdikten sonra astronomi öğrenimi yapmayı tasarlıyordu. Ancak askerliği sırasında yaşadığı ilginç bir olay Berger'in gelecekle ilgili tasarılarını değiştererek bilimsel yaşamına yeni bir yön verdi: Ordu birliğinde ata binerken büyük bir kaza atlatmış, aynı gece babasından sağlığını soran bir telgraf almıştı, çünkü kız kardeşi belirli hiçbir neden yokken Berger'in tehlikede olduğu duygusuna kapılıp aileyi telaşlandırmıştı. Bu olay üzerine Berger astronomiden vazgeçip psikiyatriye yöneldi ve 1892'de Jena Üniversitesi'nde öğrenime başladı. O yıllarda Freud'un "rüya yorumları" yalnız bilim çevrelerinde değil halk arasında da geniş bir ilgi uyandırmıştı.

1897'de Jena Üniversitesi'nden doktorasını alarak, 1900'de aynı üniversitenin psikiyatri kliniğinde çalışmaya başlayan Berger, 1906'da profesörlüğe, 1919'da psikiyatri bölümü başkanlığına, 1927'de rektörlüğe getirildi ve 1935'te "Emeritus profesör" sanı aldı. Hitler döneminin ve II. Dünya Savaşı'nın tüm acılarına tanık olan Berger, 1 Haziran 1941'de Thüringen'deki Bad Blankenburg'ta bir melankoli nöbeti sonucunda intihar etti.

Çalışmalarında psikiyatri olgularının nesnel temelini araştırmaya ağırlık veren Berger, beyinde kan dolaşımı, ruhsal durumların bedensel göstergeleri ve beyin ısısı konusunda değerli incelemeler yapmıştır. Bununla birlikte nöropsikiyatride Berger'in adı insan beyninin biyoelektrik etkinliğini kaydetmek amacıyla geliştirdiği yöntemle birlikte anılır.

Canlılardaki elektrik potansiyelinin (biyoelektrik) araştırılmasına 18. yy'da başlanmıştı. O çağda İngiliz hekim John Walsh (1725-1795) ile Galvani, hareket (motor) sinirlerinden kaslara giden elektrik uyarılarının varlığını kanıtlayarak ilk adımı atmışlar, 1875'te de A. Richard Caton (1842-1926) adlı bir İngiliz beyin cerrahı kafatasını açarak hayvan beyninin biyoelektrik etkinliğini kaydetmeyi başarmıştı.

Berger beyin kabuğunun elektrik etkinliğinin (beyin dalgalarının) kafatasını açmadan saçlı deri üzerinden de kaydedilebileceğini ve insanın bilinç durumunu yansıtacağını varsaydığı bu etkinliğin, düşüncenin beyne aktarılmasında fiziksel bir araç olarak kullanılabileceğini umuyordu. Duyarlık düzeyi çok düşük elektrikli araçlarla yaptığı bir dizi başarısız deneyden sonra, 6 Temmuz 1924'te oğlu Klaus'un kafasına yerleştirdiği metal elektrotlardan sinyal almayı başardı. Bu ilk olumlu sonucu ve bunu izleyen gözlemlerini 1929'da yayımlayan Berger, denek gözlerini açtığında elektroansefalografideki (EEG) ritmin hemen değiştiğini, aritmetik problemi çözme gibi düşünsel eylemlerin de aynı değişikliğe yol açtığını saptadı. Bu gözlemler ileride nörolojinin en önemli araştırma ve tanı yöntemlerinden biri durumuna gelecek olan EEG'nin temelini oluşturan bulgulardı. Ne var ki o yıllarda Berger'in buluşu fazla ciddiye alınmadığı gibi, bazı çevrelerde alay konusu bile edildi. Özellikle Freudcu anlayışın egemen olduğu psikiyatri çevreleri, Berger'i dar görüşlülükle suçluyorlardı. Ancak birkaç yıl sonra bu çalışmanın yankıları Almanya'nın sınırlarını aşınca konu birden önem kazandı. 1937'de Paris'te toplanan Psikoloji Kongresi'nde sinir sisteminin elektrik etkinliği konusunda Adrian ile Berger'in birlikte sundukları bildiri büyük bir heyecanla karşılanmış ve Berger, döneminin en büyük psikiyatri uzmanlarından biri olarak alkışlanmıştı.

Meslek yaşamına Freud'un yükseliş döneminde başlayan Berger, kaçınılmaz bir biçimde Freud'dan etkilenmesine karşın, psikofizyoloji gibi yeni bir bilim dalının öncüsü sayılır. Onun gerçekleştirdiği EEG yöntemi, bir yandan nörofizyoloji araştırmalarına büyük bir ivme kazandırırken, öte yandan klinik nörolojinin en küçük birimlerine kadar giren, vazgeçilmez bir tanı aracı olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Hirn und Seele,* 1919, ("Beyin ve Ruh"); *Über die Lokalisation im Gross hirn,* 1927, ("Beyinde Lokalizasyon Üzerine"); "Über das Elektrenkephalogramm des Menschen," *Archiv für Psychiatrie,* 87, 1929, ("İnsanda Elektroansefalografi Üzerine").

• **KAYNAKLAR:** C. Blakemore, *Mechanics of the Mind,* 1976; W. Haymaker, *The Founders of Neurology,* 1935.

• **BAKINIZ:** ADRIAN, EINTHOVEN, ERLANGER, S. FREUD, GALVANI, GASSER, PENFIELD.

BERGER, John
(1926)

İngiliz sanat eleştirmeni, belgesel kitaplar yazarı, romancı. Yerleşik sanat kuramlarına eleştirel yaklaşımıyla 20. yy'ın önemli eleştirmenlerinden biri olmuştur.

Londra'da doğdu. Central School of Art ve Chelsea School of Art'ta okudu. Ressam ve resim öğretmeni olarak hayata atıldı. Önceleri *Tribune* dergisine, sonraları çeşitli yayın organlarına sanat eleştirileri yazmaya başladı. *New Statesman* dergisinin sanat eleştirmeni oldu. *Observer, Sunday Times, Daily Worker, Labour Monthly, Marxism Today*'de Avrupa ve Amerika'nın daha yüzlerce dergi ve gazetesinde yazdı. Son dönemlerde *New Society* dergisinin sürekli yazarları arasındadır. John Berger *G* adlı romanıyla 1972 Booker Ödülü'nü, *Jonah Who Will Be 25 in the Year 2000* ("2000 Yılında 25 Yaşında Olacak Olan Jonah") adlı film için yazdığı senaryoyla da Uluslararası Eleştirmenler Ödülü'nü kazanmıştır.

John Berger *New Statesman* dergisinde yayımladığı yazılarda ağırlıklı olarak sanat yapıtlarının, özellikle de resim sanatının çağdaş toplumlarda algılanma biçimi üzerinde durdu. Kapitalist toplum koşullarında ister istemez bir meta haline gelen bu ürünlerin alıcıya ulaşması sürecinde ortaya çıkan karmaşık ilişkileri inceleyerek yerleşik sanat tarihi kuramlarını sarsıcı görüşler geliştirdi. 1965 yılında yayımladığı *Success and Failure of Picasso* ("Picasso: Başarısı ve Başarısızlığı") adlı incelemesinde söz konusu genel yaklaşımından hareketle, Picasso'nun sanatının sosyo-ekonomik temellerini irdeleyerek, ünlü sanatçının kapitalist toplum koşullarından nasıl etkilendiği-

ni, sistemin etkisinin resimlerine nasıl yansıdığını ortaya koydu. Berger'e göre köklü bir resim geleneği olan İspanya'nın ortaya çıkardığı bu büyük yetenek, zamanla 20. yy'ın sanatını belirleyen koşulların etkisiyle sistemin çarklarından biri haline gelmişti.

Berger benzeri bir çalışmayı *Art and Revolution* (Sanat ve Devrim) adlı kitabında gerçekleştirdi. Sovyet heykeltraşı Ernst Neizvestny'nin yaşamı ve yapıtlarını ele alan bu inceleme, aynı zamanda SSCB'de sanatçının yeri ve rolü üzerinde ayrıntılı çözümlemeler de içeriyordu. Kitap, resmi sanat kurumlarının denetiminden uzak çalışmayı seçen bir sanatçının sanatını resmi yönlendirmelerden uzak ve bağımsız tutma savaşımını bu ülkede sanatın gelişimi, görsel sanatların durumu, işlevi, devrimci sanat gibi konularla iç içe aktarıyordu.

Eleştiri dalındaki etkinliklerinin yanı sıra John Berger fotoğrafçı Jean Mohr'la birlikte, fotoğraf ve yazının bir arada, bilimsel ve sanatsal yaklaşımların iç içe kullanıldığı, adına "belgesel anlatı" denebilecek türde kitaplar da yazdı. Bunlar arasında bir kasaba doktorunun yaşam ve savaşımını yansıtan *A Fortunate Man* ("Talihli Bir Adam") ile Avrupa'daki yabancı işçilerin durumunu yansıtan *A Seventh Man*'i (Yedinci Adam) sayabiliriz. Berger'ın ilgi duyduğu bir başka alan da köylülerin yaşamı ve köylülüğün yok olması olgusudur. *The Pig Earth* köylü öykülerinden oluşan bir yapıttır.

Çok yönlü kişiliğini yazdığı roman, öykü, film senaryoları ile de pekiştiren John Berger, çevirilen kitaplarıyla Türkiye'de de büyük bir ilgi gördü. 1980 yılında yayımladığı *About Looking* ("Bakmak Hakkında") adlı kitabında Şeker Ahmet Paşa'nın bir resmini uluslararası resim ustaları arasında değerlendirdi.

- **YAPITLAR (başlıca): Sanat eleştirisi:** *Permanent Red*, 1960, ("Sürekli Kırmızı"); *Success and Failure of Picasso*, 1965, ("Picasso: Başarı ve Başarısızlığı"); *Art and Revolution*, 1969, (Sanat ve Devrim), *Ways of Seeing*, 1972, (Görme Biçimleri); *About Looking*, 1980, ("Bakmak Hakkında"); *Another Way of Saying*, 1982, ("Söylemenin Başka Biçimi"). **Belgesel:** *A Fortunate Man* (J. Mohr ile), 1967, ("Talihli Adam"); *A Seventh Man* (J. Mohr ile), 1975, (Yedinci Adam). **Roman:** *A Painter of Our Time*, 1958, ("Günümüzün Ressamı"); *The Foot of Clive*, 1962; *Corker's Freedom*, 1964; *G* 1972. **Öykü:** *Pig Earth*, 1979.

BERGIUS, Friedrich
(1884-1949)

Alman sanayici ve kimyacı. Kömürü hidrojenleyerek petrol elde etme yöntemini geliştirmiştir.

11 Ekim 1884'te bugün Polonya'da Wroclaw olan Breslau yakınlarındaki Goldschmieden'de doğdu. Babasının kimyasal madde üreten küçük bir fabrikada müdür olması küçük yaşta bu konuya ilgi duymasına neden oldu. Leipzig, Berlin ve Karlsruhe'de kimya öğrenimi gördü. 1911'de Hannover Üniversitesi'nde fiziksel ve sınai kimya dalında öğretim üyesi oldu. 1914'te Essen'deki Goldschmidt A.G.'nin laboratuvarında yönetici olarak çalışmaya başladı. Araştırmalarından dolayı 1931'de Nobel Kimya Ödülü'nü Karl Bosch ile paylaştı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İspanya ve Arjantin'den aldığı davet üzerine bu ülkelere giderek teknik danışman olarak çalıştı. 30 Mart 1949'da Buenos Aires'te öldü.

Nernst ve Haber'in öğrencisi olan Bergius yüksek basınç ve sıcaklıktaki kimyasal tepkimelere ilişkin ilk deneylerine üniversitede başladı. Çalışmalarını daha sonra bazı sanayicilerin desteğiyle sürdürdü. 1912 yılında ilk patentini aldığı, sonraki 12 yılda geliştirdiği, kendi adıyla anılan bir süreçle kömürden petrol ürünleri elde etmeyi başardı. Bergius'un yöntemiyle toz halindeki kömürün yağla karıştırılıp, yüksek basınç ve sıcaklıkta bir katalistin eşliğinde hidrojenlenmesiyle yüksek kalitede petrol ürünleri elde edilir. II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın sentetik petrol üretiminin yaklaşık % 75'ini sağlamış olmasına karşın maliyetinin yüksek oluşu, Bergius yönteminin normal koşullarda kullanılmasını engellemiştir. Yine de Bergius'un bu alandaki araştırmaları olası bir petrol krizine karşı kömürden petrol üretme çabalarının temelini oluşturmuştur.

Bergius'un fenol ve etilen glikol üretimi konularındaki çalışmalarının yanı sıra, 1917'de Willstätter ve Hägglund ile başlattığı selülozdan besin maddeleri üretme projesi önemlidir. Hidroklorik asit kullanarak odun talaşından şeker ve şekerden de çeşitli besin maddelerinin üretimini inceleyen araştırmaları, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın besin sorununun çözülmesine katkıda bulunmuştur.

- **YAPITLAR:** *Die Anwendung hoher Drucke bei chemischen Vorgängen und eine Nachbildung des Entstehungsprozesses der Steinkohle*, 1913, ("Kimyasal Tepkimelerde Yüksek Basınç Uygulamaları ve Taşkömürün Oluşum Süreçlerinin Benzeştirimi").
- **KAYNAKLAR:** E. Farber, *Nobel Prizewinners in Chemistry*, 1953.
- **BAKINIZ:** K. BOSCH, WILLSTÄTTER.

BERGMAN, Hjalmar
(1883-1931)

İsveçli oyun ve roman yazarı. Komik ve fantastik öğeler taşıyan romanlarıyla 1910-1930 arasında İsveç yazınının önemli adlarından biri olmuştur.

19 Kasım 1883'te İsveç'in Örebro kentinde doğdu. Babası zengin bir bankerdi. Oğlunun duygulu yaratılışını dikkate almayan otoriter bir eğitim uyguladı. Bu nedenle Bergman sürekli sinir bunalımları geçiren hastalıklı bir çocuk olarak büyüdü. 1900'de girdiği Upsala Üniversitesi'nden, bir yıl kadar tarih ve felsefe okudukdan sonra ayrıldı; başta İtalya olmak üzere tüm Avrupa ülkelerini gezdi, bu arada Türkiye'ye de geldi. 1908'de ünlü tiyatro adamı August Lindberg'in kızı ile evlendi; evliliği ruhsal sağlığını olumlu biçimde etkiledi. Bir süre Floransa'da, bir süre de Roma'da yaşadı, daha sonra İsveç'le çeşitli Avrupa kentleri arasında dolaştı durdu, hiçbir yere tam olarak yerleşmedi. 1 Ocak 1931'de Berlin'de öldü.

Karısının aile çevresi dolayısı ile önceleri tiyatroyla ilgilendi. Ibsen etkisindeki ilk oyunları başarı kazanamayınca komediye yöneldi. 1925'te yazdığı *Swedenhielms* ("Swedenhielm Ailesi") adlı oyunu ile çok büyük bir ün kazandı. Nobel Ödülü'ne aday yaşlı bir sanatçının ailesiyle ilişkilerini, mizah dolu bir dille aktaran bu oyun genellikle İsveç yazınının en büyük komedisi kabul edilir.

Bergman 1910'dan sonra fantastik ve grotesk öğeler taşıyan romanlar yazdı, dramatik kurgu ve diyalog düzenlemedeki ustalığını bunlarda da gösterdi. Çocukluk ve ilk gençliğinin İsveç kasabalarındaki izlenimlerini olağanüstü belleğinin de yardımıyla Fransız gerçekçiliğinin gözlem gücüne yaklaşan bir üslupla yansıttı. *Amours* adlı romanında sevginin içerdiği cinsellik öğesini Freud'un görüşlerine yakın bir bakış açısıyla irdeledi.

Bergman'ın olağan mekân ve çevrelerde, olağanüstü ve inanılması güç olaylar içeren romanları, sıradan okurlar tarafından kolay kabul görmemiştir, ama insanın zayıflıklarını mizahla bezeli bir anlayışlılıkla sergilemesi ve coşkulu anlatımı, onu çağdaş İsveç yazınının önemli kişilerinden biri yapmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca): Oyun:** *Maria, Jesu moder,* 1905, ("Mesih'in Annesi Meryem"); *Det underbara leendet,* 1907; *Herr Sleeman kommer,* 1917, ("Bay Sleeman Geliyor"); *Swedenhielms,* 1925; ("Swedenhielm Ailesi"). **Roman:** *Amours,* 1910; *Farmor och Var Herre,* 1921, ("Büyükanne ve Efendimiz"); *Chefen fru Ingeborg,* 1924, ("Bayan Müdür Ingeborg").

BERGMAN, Ingmar
(1918)

İsveçli sinema ve tiyatro yönetmeni. İskandinav sinemasının en önemli temsilcilerindendir.

Ernst Ingmar Bergman, 14 Temmuz 1918'de, İsveç'in Uppsala kentinde Protestan bir rahibin oğlu olarak dünyaya geldi. Çocukluğundan beri sahne ve sinema ile ilgiliydi. On iki yaşında kendisine armağan edilen oyuncuyla başlayan bu tutku, üniversitede yönettiği öğrenci oyunları ve amatör tiyatro çalışmalarıyla sürdü. 1944'de Hälsingborg Şehir Tiyatrosu'nda çalışmaya başladı. Göteborg Şehir Tiyatrosu'na geçtiğinde tiyatro yönetmeni olarak ünü perçinlenmiş bulunuyordu. İsveç sinemasına yeni yetenekler kazandırmak isteyen Svensk Filmindustri için senaryo editörlüğü yaparken ilk yönetmen yardımcılığı denemesine girişti.

İlk film çalışmaları

1944'te Alf Sjöberg'in *Hets* ("Cinnet") filmindeki yardımcılığından sonra 1945'te, senaryosunu da yazdığı *Kris* ("Kriz") adlı ilk filmini yönetti. Yönetmen, bir taşra melodramı olan bu filmi "ne pahasına olursa olsun bir film çekmek için" kabul ettiğini söyler. Bir yıl sonra *Det Regnar på vår kärlek* ("Aşkımızın Üzerine Yağmurlar Yağıyor") adlı filmi çekti. Bir Norveç sahne oyununun uyarlaması olan film yoğun kara film (gangster, dedektif ve korku filmleri) etkileri taşıyordu. Bergman 1947'de ünlü ve deneyimli bir yönetmen olan Gustaf Molander için bir film senaryosu yazdı: *Kvinna utan ansikte* ("Yüzü Olmayan Kadın"). Bu çalışmadan yararlanarak da bir sonraki filmini yaptı. *Skepp till Indialand* ("Hindistan'a Bir Gemi") gene bir oyun uyarlamasıydı. Bergman senaryoda daha sonra sık sık ele alacağı iki izleği, baba kompleksi ile otorite sorununu vurguladı. Ayrıca gene ilk kez bu filmde ayrı iki anlatının kesişip örtüşmesi tekniğini kullandı. 1947'de *Musik i Mörker* ("Karanlıkta Müzik") ve daha sonra *Hamnstad*'ı ("Uğranılacak Liman") çekti. *Hamnstad,* Bergman'ın öteki filmlerinde görülmeyen belgeci bir anlayışla çekilmiş bölümler içeriyor ve İtalyan Yeni-Gerçekçilik'inden izler taşıyordu. Bu sıralarda, kendi oluşturduğu konulara oyuncuları alıştırması ve rollerini benimsetmesi başarılı yönü olarak dikkat çekmeye başlamıştı. 1949 tarihli *Fängelse* ("Hapishane") çoğu iç mekânlarda geçen bir filmdir. Bergman'ın ana izleklerinden olan kötülük ve şeytan, ilk olarak burada ortaya çıkar. Bir fahişeyle onu intihara sürükleyen nedenleri konu alan film karamsar, nihilist bir eğilimi yansıtıyordu.

Üslubunun bağımsızlaşması

Bergman aynı yıl *Törst*'ü ("Susuzluk") çekti. Kadın kahramanlarının psikolojik çıkmazlarını ve yalnızlıklarını inceleyen ilk tipik Bergman filmlerinden biri budur. Aynı yıl çevirdiği *Till Glädje* ("Sevinç") ise Bergman'ın kır ve doğa görünümlerine ağırlık vererek ansızın yön değiştirdiği bir filmdi. Yönetmenin "yaz filmleri" dediği bu dizi 1950'deki *Sommarlek* ("Yaz Oyunu") ile sürdü. Bergman, bu filmin kendisi için büyük önem taşıdığını, kendini ilk kez bu filmde tümüyle bağımsız hissettiğini ve üslubunu bulduğunu belirtmiştir. Senaryosunu kendi öykülerinden birinden esinlenerek yazdığı bu aşk filminde sarsıcı bir doğal dekor kullanıyordu.

Bergman'ın eleştirmenlerce önemsenen ilk filmlerinden biri 1952 tarihli *Kvinnors Väntan*'dır ("Bekleyen Kadınlar"). Filmde bu kez güldürü kalıpları içinde kadınların duygusal ilişkileri ele alınır. Güldürünün en başarılı biçimde kullanıldığı asansör sahnesi Bergman'ın giderek artan teknik becerisinin de bir örneğiydi. "Yaz filmleri"nin sonuncusu, 1953 yapımı *Sommaren med Monika* ("Monika'yla Geçen Yaz"),

bir gençlik aşkını konu edinir. Bu filmde yoğun ve mutlu bir erotizmin etkilerini, yaz ışığının parlak renklerini görmek mümkündür. Olumlu eleştiriler alan film ticari başarı da kazandı.

► *Tiyatro yönetmenliği*

Bu aydınlık ve iyimser filmi, Bergman'a özgü karamsarlığın en çarpıcı örneklerinden biri olan *Gycklarnas Afton* ("Talaş ve Yaldız") izledi. Film bir grup sirk oyuncusu arasındaki gerilimleri konu ediniyordu. Sirk sahibi Albert, cinsel açıdan soğuk karısı, kıskanç metresi Anne, Anne'nin peşindeki oyuncu Fans arasındaki cinsel savaş görsel bir çarpıcılıkla ele alınıyordu. Bu oyuncuların toplumsal konumlarından kaynaklanan aşağılanmışlık duygusuyla örtüşen cinsel yetersizlikleri neredeyse dışavurumcu bir anlatıma kavuşuyordu. İlk gösterilişinde inanılmayacak kadar kötü eleştiriler alan film bugün Bergman sinemasının kilometre taşlarından biri sayılır.

Bergman bu sırada Malmö Şehir Tiyatrosu yönetmenliğine de getirildi. Özellikle tiyatroda, oyuncularıyla kurduğu yoğun ilişkilerle seçkinleşmiş bir yönetmendi. Burada on yılı aşkın bir süre Strindberg, Molière, Goethe ve Ibsen gibi yazarların oyunlarını sahneledi. Yavaş yavaş kendi oyuncu grubunu kuruyordu. Bu dönemde iki önemli film çekti: *Kvinnodröm* ("Sonbahara Yolculuk") ve *Nära Livet* ("Hayatın Eşiğinde"). Özellikle ikincisi, bir doğum kliniğindeki

İsveç Sineması

Küçük nüfusuna oranla Avrupa sinemasının en önemli etkinlik alanlarından biri olan İsveç'in sinema sanayi 1912 yılında Charles Magnusson tarafından Svenska Biografteatern, daha sonra Svensk Filmindustri adıyla kuruldu. Her ülke gibi sinema seyretmeye Lumiere ve Edison* gösterileri ile başlamış olan İsveç'te yerli yapım bu tarihten sonra artmaya başladı. Magnusson yerli yetenekleri bulup çıkarmada ustaydı. Aynı yıl bulduğu iki yönetmen adayı, Victor Sjöström* ve Mauritz Stiller* erken dönem İsveç sinemasına en büyük etkiyi yapacak sinema sanatçılarıydı. Sjöström sosyal konulu filmleriyle, Stiller ise güldürüler ve gösterişli yapımlarla dikkat çektiler.*

İsveç'in I. Dünya Savaşı'nda tarafsız ülke olarak kalması film endüstrisinin gelişmesine yol açmıştı. Savaştan hemen sonraki dönemin gösterişli yapımlarıyla İsveç sineması altın devrini yaşadı. Ne var ki savaştan sonra Amerikan sinemasının dünya piyasasını ele geçirmesiyle bu dönem sona erdi ve daha ticari yapımlara yönelindi. İsveç sinemasına kendi karakterini veren Ibsen, Lagerlöf* gibi yazarların eserlerinden yapılan uyarlamalardan vazgeçildi. Ama bu da bir yarar sağlamadı. 1920'lerle 1930'larda büyük bir bunalım yaşandı. Bu, bir ölçüde, Hollywood'un İsveç sinemasının yeteneklerini kendine çekmesinin bir sonucuydu. 1923'te Sjöström, 1925'te Stiller ve daha sonraları Amerikan sinemasının en büyük yıldızı olacak Greta Garbo* Amerika'ya gittiler. Geride kalan Per Lindberg, Gustaf ve Olaf Molander gibi yönetmenler küçük çapta birtakım denemelere giriştiler. Sıradan melodramlar, güldürüler, operetler arasında tek uluslararası başarıyı sağlayan Intermezzo (1936) da sadece yıldızı Ingrid Bergman'ın* Hollywood'a gitmesine yaradı.*

İsveç'in II. Dünya Savaşı sırasındaki tarafsızlığı bir kez daha film sanayiini canlandırmaya yaradı. Sjöström'ün dönerek Svensk Filmindustri'ye danışman olması, bir önceki dönemde önemli bir film çevirdikten sonra tiyatroya dönen Alf Sjöberg'i sinemaya kazandırdı. Genç Ingmar Bergman'ın senaryosunu yazdığı 1944 tarihli Hets ("Cinnet") İsveç sinemasında yoğun psikolojik çözümlemeler, cinsellik ve tutkulu insan ilişkilerine dayalı yeni bir dönemin habercisi sayılır. Ingmar Bergman ise bu dönemin en güçlü adı oldu ve adı neredeyse İsveç sinemasıyla özdeşleşti.

İsveç küçük film endüstrisine karşın yabancı sinemalardan çok etkilenmeyen bir sinema olarak gelişti. Yabancı filmler yalnızca altyazıyla gösteriliyor, bu yüzden de seyirciye yerli yapımlar kadar yakın gelmiyordu. Ama öte yandan yerli yapımcılar seyirci kitlesinin küçüklüğü yüzünden sıkıntı çekiyordu. Büyüyemeyen bir sanayi olarak kalmak zorunda olan İsveç sineması 1950'lerde konan yüksek eğlence vergisi yüzünden ayrıca sarsıntıya uğradı. Bütün bu sorunlara rağmen Bergman'ın, Sjöberg'in, Arne Mattsson'un ve Arne Sucksdorff'un filmleri çevrilebildi.

1960'larda bu kötü durumdan kurtulmak üzere eğlence vergisinin kaldırılması için baskı yapıldı, 1963'te kurulan İsveç Film Enstitüsü yeni projeleri ödüllendirmeye yöneldi. Bu dönemde ve 1970'lerde psikolojik konulardan çok toplumsal ağırlıklı konulara yönelindi, bu arada cinselliğe ilişkin konuların büyük bir açıklıkla tartışıldığı görüldü. Bo Widerberg, Vilgot Sjöman, Jörn Donner, eski oyuncu Mai Zetterling, Jan Troell, Jonas Cronell, Lars Magnus Lindgren gibi sinemacılar ortaya çıktı. Bazı iddialı yapımlar dışında İsveç sineması hep küçük bütçeli yapımlara yöneldi. Her sinemada olduğu gibi İsveç sinemasında da nitelik ve kasa gelirinin ters orantılı işlemesi kuralı geçerlidir, bu nedenle TV ile sinema arasında işbirliği kurulması İsveç sinemacılarını bir ölçüde rahatlattı.

İsveç sinemasını 1970'lerde olumsuz yönde etkileyen olaylar arasında, 1975 yılındaki grev ve Bergman'ın 1976'da İsveç'i terketmesi sayılabilir. Bu geçici düşüşler İsveç Film Enstitüsü'nün duruma hâkim olması ve film yapımına geçmesiyle atlatıldı.

kadınların öykülerini anlatırken gene tipik Bergman konularını gündeme getiriyordu.

Bu dönemin başyapıtı ise İsveç sinemasının en başarılı duygusal güldürülerinden biri sayılan *Sommarnattens Leende*'dir ("Bir Yaz Gecesi Gülümseyişleri"). Marivaux ve Molière gibi yazarların entrikalı güldürülerini hatırlatan konu 1901'de bir kır evinde geçer. Film görünürdeki entrikaların ardında ince bir şiir, yoğun bir hatırlama süreci ve sanat-gerçeklik ilişkisi üzerine gözlemlerle yüklüdür. Bergman'ın en sık gösterilen filmlerinden biridir.

Bergman'a dünya çapında başarı getiren film 1957 tarihli *Det Sjunde Inseglet* (Yedinci Mühür) oldu. Yönetmenin *Trämalung* ("Duvar Resmi") adlı kendi oyunundan uyarladığı senaryo, şövalye Antonius Blok'un serüvenlerini konu edinir. Blok, yamağı Jöns'le birlikte katıldığı Haçlı seferinden döndüğünde ülkesini vebayla yerle bir olmuş bulur. Orta Çağ'ın tüm görünümleri arasında Tanrı'yı arayıp dururken karşılaştığı tek şey Ölüm olacaktır. Blok sonuçta kendisini ve tüm insanlığı ortaya koyarak Ölüm'le bir satranç oyunu oynar. *Yedinci Mühür*, Orta Çağ'da geçen konusuna rağmen çağdaş bir karamsarlığın anlatımıdır.

Yönetmen bu filmden sonra *Smultronstället*'de ("Yaban Çiçekleri") çağdaş bir konuyu işledi. Film, başroldeki eski kuşak yönetmeni Victor Sjöström'ün unutulmaz oyunuyla, yaşlılık, yalnızlık ve hatırlama gibi Bergman konuları üzerine yapılmış bir başyapıt oldu. Başarılarla geçen bir meslek yaşamının sonunda kendisine verilecek onur belgesini almak üzere geliniyle bir araba yolculuğuna çıkan Profesör Borg yolculuğu sırasında yaşamının önemli anlarını yeniden yaşar. Film şimdiki zamanla geçmiş, düş ve gerçek arasında gidip gelir. Bu Bergman'ın filmdeki yumuşak ve lirik kamera çalışmasıyla da bütünleşir. Profesör Borg, bir önceki filmindeki şövalye Blok'un Tanrı'yı arayışından pek de farklı olmayan bir biçimde, insanın kendi kişiliğinde giriştiği bir arayışın anlatımıdır. 1960'ta yönetmen gene Orta Çağ'la ilgili bir film çekti. *Jungfrukällen* ("Bakir Kaynak"), korkunç bir cinayetin ve bunun karşılığında alınan öcün öyküsüydü. Bergman filmde Tanrı'yı acımasız ve suskun bir güç olarak sunuyordu.

Bu dönemde Bergman'ın filmlerindeki görsel unsur giderek önem kazanmaya başladı. Yönetmen, görüntü yönetmenleri Gunnar Fischer ve özellikle Sven Nykvist'in yardımıyla eşyanın plastiğini, doğa görünümlerinin simgesel değerini daha yoğun bir görsel zenginlikle ele almaya başladı. Bu arada Jung'un rüya çözümlemesiyle ilgilenen Bergman'ın bu ilgisi, 1960'larda gerçekleştirdiği üçlemede belirgindir. 1961'deki *Såsom i en spegel* ("Bir Aynanın İçinden, Karanlıkça") bir ailenin bireyleri arasındaki ilişki ve kopuşları konu edinir. Baba, erkek kardeş, kız kardeş, onun kocası arasındaki gerilimler bir yönüyle cinsel, öteki yönüyle de dinsel ve entelektüeldir. Sanatçının sorumluluğu, toplum ve aydın, dış çevreden yalıtılma sorunları gene Bergman'a özgü karanlık bir sinema evreni içinde tartışılır. 1963'teki *Nattvardgästerna* ("Kış Işığı") ise tanrısal olan sevgiyi ararken giderek insani olandan uzaklaşan kişileri konu edinir. Kendi ifadesine göre, yönetmen filmin çekimi sırasında Tanrı'yı "insana yönelik bir sevgi"

"Utanç" filminden

Tanrı-insan yaşam-ölüm temaları

olarak gören anlayıştan kuşku duymaya başlamış, bu da filmin yönünü değiştirmiştir. Filmde Tanrı arayışının kaçınılmazlığı ile boşunalığı, acılı bir karşıtlık olarak ele alınır. Üçlünün son filmi, yine 1963'teki *Tystnaden* (Sessizlik) Bergman'ın en çok gürültü koparan filmi ve dönemin cinsel tedirginliklerini en iyi yansıtan Avrupa filmlerinden biri oldu. İki kız kardeş ve kız kardeşlerden birinin küçük oğlu arasındaki ilişki, suçlu kadın cinselliklerinin olduğu kadar buna koşut gelişen çocuk masumiyetinin de anlatımıydı. Film ciddi tepkilerle karşılandı. Ama bu büyük ticari başarıya ulaşmasına da engel olmadı.

Kadın cinselliğinin araştırılması

Bergman'ın kadın cinselliğinin ruhsal dinamiklerini araştırması 1966 tarihli *Persona*'da ("Maske") aynı mekân içine kapatılmış kadınlara yöneldi. Filmde psikosomatik bir olay sonucu dili tutulan ünlü oyuncu Elisabet Vogler (Liv Ullman) hemşire Alma (Bibi Andersson) ile bir sayfiye evine kapanır. İki kadın birbirlerine muhtaç olmanın getirdiği zorunluluk sonucu histeriden cinsel yakınlaşmaya kadar türlü evrelerden geçerler. Kimi noktalarda, iki kadının yüzü birbirinden ayırt edilemez olur ve film ilişkinin yıkımsal niteliğini yanan film karesiyle simgeleyerek biter. Liv Ullman ve Bibi Andersson bu filmdeki olağanüstü oyunlarıyla Bergman'ın başarısını bütünlemişlerdir.

Simgesel anlatım

Aynı yıl çektiği *Vargtimmen* ("Kurdun Saati") yönetmenin o zamana kadar az çok örtük ve dolaylı bir biçimde ele aldığı bir sorunu, toplumla çelişkiye düşen sanatçı sorununu işliyordu. Kesikli bir anlatı yapısı kuran filmde ressam Johan Borg, Gotik korku öykülerine anıştırmada bulunan bir "iblis" sanrısı ile bunalır. Borg'un peşini bırakmayan "iblis" bir anlamda kaybedilen Tanrı'yla ulaşılamayan toplum arasındaki karabasanlı karşıtlığın anlatımıdır. Bunu izleyen *Skammen*'de ("Utanç") haber filmlerini andıran görüntüleriyle bilinmeyen bir totaliter devlette aydının yerini gündeme getirir. Sorun gene yaratıcı bireyle toplum arasındaki uzlaşmazlıktır.

1969 yapımı *En Passion* ("Bir Tutku") film tekniği ve anlatım açısından yenilikler getiriyordu. Bergman burada rengi soldurulmuş film ve oyuncuların dosdoğru kameraya bakmalarıyla sağlanan bir oyun tekniği kullandı. Eleştirmenler bu film hakkında çelişen görüşler öne sürdüler. Genel kanı, Bergman'ın yenilikçi bir film anlayışına öykünerek ana izleklerini

baltaladığı yolundaydı. 1970 yapımı *The Touch* (Temas) ise yönetmenin ilk Amerikan yapımıydı. İsveçli bir çiftle onların hayatına giren Amerikalı bir doktorun öyküsü gene tipik bir Bergman konusuydu. Artık Bergman ve dünyası bir ölçüde önceden kestirilebilir olmuştu.

1972 yapımı *Viskingar och Rop* ("Çığlıklar ve Fısıltılar") Bergman'ın dönem filmlerinden biridir. Biri ölmekte olan üç kız kardeş arasındaki ilişkinin anlatımıyla, yönetmen bir kere daha kadınlar arasındaki gerilimli ilişkilere döner. Veremden ölmekte olan ablanın (Harriet Andersson) başını bekleyen iki kız kardeş *Sessizlik*'deki karşıtlığın bir çeşitlemesidir. Cinselliğini dolu dizgin yaşayan kız kardeş (Liv Ullman) ile suçlu cinselliğini sado-erotik yollardan doyuran kız kardeş (Ingrid Thulin) üçüncü kız kardeşle simgelenen ölümde birleşirler. Film, bütün karamsarlığına karşın son bir geriye dönüşte üç kız kardeşin mutlu gençlik günlerini çağrıştırarak biter. Bergman bu filmde Kuzey'in ressamlarından, özellikle de Gustav Munch'dan yararlandı. Zengin renkler, sahneler arasındaki gösterişli geçişler, kadın oyuncuların olağanüstü başarısı filme geç dönem Bergman filmleri arasında özel bir yer kazandırdı.

Kadın erkek ilişkilerinin psikolojik boyutta ele alınması

Bir sonraki Bergman filmi 1974'te gerçekleşti, *Scener ur ett aektenskap* ("Bir Evlilikten Sahneler") önce İsveç Televizyonu için altı bölümlük bir dizi olarak hazırlandı. Sonra bu televizyon dizisinden kurgulanan sinema filmi gösterime girdi ve büyük ilgi gördü. On yıllık evlilikten sonra evlilikleriyle hesaplaşmaya karar veren varlıklı bir burjuva çiftini anlatırken, yönetmen yeniden kadın-erkek ilişkilerine dönüyordu. Psikanalist yöntemden yararlanan ve kendi evliliğinden izler taşıyan film az çok belgeci bir anlatım benimsiyordu. Bunu, 1975'te Mozart'ın *Die Zauberflöte* (Sihirli Flüt) operasının uyarlaması izledi. Eleştirmenlerce çok başarılı bir uyarlama olarak nitelenen film Bergman için bir tür değişikliği sayıldı. Oysa yönetmen yeniden evlilik ve kadın-erkek ilişkileri konularına dönecekti. 1977 yapımı *Face to Face* (Yüz Yüze) kadın psikiyatrist Jenny Isaksson'un kendi evliliği ve cinsel bunalımlarıyla yüzleşmesini anlatır. Kimi eleştirmenler filmi ustaca bulmakla birlikte Bergman'ın kendisinırlarını zorladığı kanısına vardılar.

Yönetmenin son dönem filmleri nitelik ve düzey açısından farklılık gösterdi. 1978'de gerçekleştirilen Alman-İsveç ortak yapımı *The Serpent's Egg* ("Yılan Yumurtası") abartılı bir II. Dünya Savaşı filmi, Ingrid Bergman'la Liv Ullman'ın bir ana-kız uzlaşmazlığını canlandırdığı 1980 tarihli *Sonate d'automne* ("Sonbahar Sonatı") bir başyapıt sayıldı. Bergman'ın bu filmden sonra iki önemli çalışması daha oldu; *Aus dem leben der Marionetten* ("Kuklaların Hayatından") adlı Alman yapımı ve bir dönem filmi olan *Fanny and Alexander*. Yönetmen bu filmden sonra sinemayı bıraktığını açıkladı.

Bergman yaratıcı Avrupa sinemasının en önemli adlarından biridir. Din, psikanaliz, cinsellik konularını, aydın ve toplum çelişkisini çağdaş Avrupalı aydının bilincini yansıtan ve çoğu kez de sarsan bir yoğunlukla ele aldı. İsveç'te 1960'lara doğru egemen olmaya başlayan yeni sinema akımları Bergman'ın aşırılıklarıyla karamsarlığını haklı olarak eleştirdilerse de, bu Bergman sinemasının en iyi örneklerini gözden uzak tutmak anlamına gelmez. Ingmar Bergman, bugün kendi konularını kabul ettirmiş ve kurduğu oyuncu grubuyla (Von Sydow, Thulin, Andersson, Ullman vb.) dünya sinemasına unutulmaz çağdaş insan yüzleri bırakmış bir sinemacı olarak kabul edilmektedir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Kris*, 1945, ("Kriz"); *Det Regnar på vår kärlek*, 1946, ("Aşkımızın Üzerine Yağmurlar Yağıyor"); *Skeep till Indialand*, 1947, ("Hindistan'a Bir Gemi"); *Törst*, 1949, ("Susuzluk"); *Till Gladje*, 1949, ("Sevinç"); *Sommarlek*, 1950, ("Yaz Oyunu"); *Kvinnors Väntan*, 1952, ("Bekleyen Kadınlar"); *Sommaren med Monika*, 1953, ("Monika'yla Geçen Yaz"); *Gycklarnas Afton*, 1953, ("Talaş ve Yaldız"); *Nära Livet*, 1954, ("Hayatın Eşiğinde"); *Sommarnattens Leende*, 1955, ("Bir Yaz Gecesi Gülümseyişleri"); *Det Sjunde Inseglet*, 1957, (Yedinci Mühür); *Smultronstallet*, 1957, ("Yaban Çiçekleri"); *Jungfrukällen*, 1960, ("Bakir Kaynak"); *Såsom i en spegel*, 1961, ("Bir Aynanın İçinden, Karanlıkça"); *Nattvardgästerna*, 1963, ("Kış Işığı"); *Tystnaden*, 1963, (Sessizlik); *Persona*, 1966, ("Maske"); *Vargtimmen*, 1966, ("Kurdun Saati"); *Skammen*, 1968, ("Utanç"); *En Passion*, 1969, ("Bir Tutku"); *The Touch*, 1970, (Temas); *Viskingar och Rop*, 1972, ("Çığlıklar ve Fısıltılar); *Scener ur ett aektenskap*, 1974, ("Bir Evlilikten Sahneler"); *Die Zauberflöte*, 1975, (Sihirli Flüt); *Face to Face*, 1977, (Yüz Yüze); *The Serpent's Egg*, 1978, ("Yılan Yumurtası"); *Sonate d'automne*, 1980, ("Sonbahar Sonatı"); *Aus dem Leben der Marionetten*, 1981, ("Kuklaların Hayatından"); *Fanny and Alexander*, 1982.

- **KAYNAKLAR:** P. Cowie, *Screen Series: Sweden II*, 1970; P. Harcourt, *Six European Directors*, 1974; Secker ve Warburg, *Bergman on Bergman*, 1973; B. Steene, *Ingmar Bergman*, 1968; J.R. Taylor, *Cinema Eye, Cinema Ear*, 1964; R. Wood, *Ingmar Bergman*. 1970.

BERGMAN, Ingrid
(1915-1982)

İsveç asıllı ABD'li sinema oyuncusu. Canlandırdığı kadın tipleri kadar özel hayatındaki bağımsız davranışlarıyla da ilgi çekmiştir.

29 Ağustos 1915'te doğdu. Daha bebekken anne ve babası ölen Bergman akrabalarınca büyütüldü. 1933 yılında Stockholm'de Kraliyet Tiyatro Okulu'na girdi ve bir yıl içinde filmlerde başrol oynamaya başladı. Özellikle Gustaf Molander'in yönettiği 1936 tarihli *Intermezzo* ile parladı. David O. Selznick tarafından Hollywood'a çağrılarak bu filmdeki rolünü orada da canlandırdı. Broadway'de *Liliom* gibi oyunlarda oynadı. Doğal güzelliği, sevimliliği ve canlılığı ile kısa zamanda çok tutulan bir yıldız oldu. Tehlike altındaki genç kadınları *(Notorius*, 1946), kahraman kadınları *(For Whom The Bell Tolls*, 1943; *Joan of Arc*, 1948) ve geçmişi şüpheli güzel kadınları *(Casablanca*, 1943; *Saratoga Trunk*, 1945) birbirine eşit bir başarıyla canlandırdı. *Gaslight* (Işıklar Sönerken) ile ilk Oscar'ını aldı. Alfred Hitchcook'un gözde oyuncularından biri oldu.

1949'da İsveçli kocasını bırakarak hayranı olduğu İtalyan yönetmen Roberto Rosselini'yle duygusal ilişki kurması büyük bir skandala yol açtı. ABD senatosuna kadar yansıyan olay Bergman'ın abartılı bir biçimde lanetlenmesine neden oldu. Bu olay

üzerine uzun süre Avrupa'da çalışmak zorunda kalan oyuncu, Rosselini ile *Stromboli, Europa'51* ve *Viaggio in Italia* gibi sonradan çok önemsenecek filmler çevirdi. 1956'da Paris'te Jean Renoir için *Elena et les Hommes* (Elena ve Erkekler) filmini çevirirken Amerikan yapımı *Anastasia* için teklif alarak Hollywood'a döndü. Bu filmdeki rolü ile ikinci defa Oscar Ödülü'nü alırken kendisinden seyirci önünde özür dilendi. Bundan sonra Avrupa ve Amerika'da çeşitli filmlerde başroller oynayan Ingrid Bergman, Broadway'de de O'Neil ve Noel Coward gibi yazarların oyunlarında sahneye çıktı. 1974 tarihli *Murder on the Orient Express*'deki mürebbiye rolüyle üçüncü Oscar'ını da alan oyuncu 1978'de yaşlılık döneminin en önemli filmini, Ingmar Bergman'ın *Autumn Sonata*'sını çevirdi. Ingird Bergman uzun yıllar savaştığı kanserden kurtulamayarak 1982 Eylülü'nde öldü.

Ingrid Bergman iyi bir oyuncu olmasının yanı sıra yıldız kavramının sinemadaki en önemli temsilcilerinden biridir. Kendine özgü çekiciliğiyle rollerin belirlemelerini aşmış, onları kendine maletmeyi başarmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca filmleri):** *Intermezzo*, 1936; *Die Vier Gesellen*, 1938; *Adam Had Four Sons*, 1940; *Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, 1941; *For Whom The Bell Tolls*, 1943, (Çanlar Kimin İçin Çalıyor); *Casablanca*, 1943; *Gaslight*, 1944, (Işıklar Sönerken); *Saratoga Trunk*, 1945; *Spellbound*, 1945, (Öldüren Hatıralar); *Notorious*, 1946; (Aşktan da Üstün); *The Bells of St. Mary's*, 1946; *Joan of Arc*, 1948; *Arch of Triumph*, 1948; *Under Capricorn*, 1949; *Stromboli*, 1949; *Europa'51*, 1952; *Viaggio in Italia*, 1953; *Angst-La Paura*, 1954; *Elena et les Hommes*, 1956, (Elena ve Erkekler); *Anastasia*, 1956; *Indiscreet*, 1958; *Aimez-Vous Brahms?*, 1961, (Brahms'ı Sever misiniz?); *The Visit*, 1964; *Cactus Flower*, 1969; *Murder on the Orient Express*, 1974; *A Matter of Time*, 1976; *Autumn Sonata*, 1978; *Golda*, 1981.

BERGMAN, Torbern Olof
(1735-1784)

İsveçli kimyacı ve doğabilimci. Kimyasal çözümleme alanında önemli çalışmalar yapmış ve kimyasal ilgi kavramını ortaya atmıştır.

20 Mart 1735'te Vaestmanland'daki Katrineberg'de doğdu. Uppsala Üniversitesi'nde önce babasının isteğiyle tanrıbilim ve hukuk, sonra doğabilimleri okudu ve Linnaeus'un öğrencisi oldu. 1761'de aynı üniversitenin matematik kürsüsünde doçent, 1767'de de kimya profesörü olarak ders verdi. 1765'te Royal Society'nin, 1782'de Fransız Bilimler Akademisi ve İsveç Akademisi'nin üyeliğine seçilen Bergman, sağlığının bozulması nedeniyle 1780'de üniversitedeki görevinden ayrıldı ve 8 Temmuz 1784'te Medevi'de veremden öldü.

İlk çalışmalarını fizik ve doğabilimleri alanında yapan, kutup ışıklarını, sıcaklık değişimiyle ortaya çıkan elektriklenme (piroelektrik) olayını ve kristallerin ağsı yapısını inceleyen Bergman, kimyayı hemen hemen kendi çabasıyla öğrenmişti ve flojiston kuramının en ateşli savunucularından biriydi. Bütün yanıcı maddelerde var olduğunu düşündüğü yanıcı özün hidrojen olduğunu sanıyordu. Sonradan Lavoisier'nin araştırmalarıyla yanlışlığı kanıtlanan bu görüşe olan inancı, Bergman'ın kimyaya yine de önemli katkılarda bulunmasını engellememiştir.

Özellikle kimyasal çözümleme alanında yeni yöntemler geliştiren Bergman, tartı yoluyla (gravimetrik) nicel çözümlemenin öncülerindendir. Bileşikteki katılma oranı (dozu) belirlenecek elementi tuz halinde çökerterek ve kuruyan çökeltiyi çok hassas bir teraziyle tartarak pek çok mineral bileşiminin nicel çözümlenmesini yaptı. Bu yöntemlerle şapın ve laktik asitin yapısını inceleyen, 1775'te saf nikeli elde eden ve 1782'de tungsteni yalıtan Bergman, Linnaeus'un öğrencisi olarak minerallerin sınıflandırılmasına ayrı bir önem vermiş ve mineralleri görünür özelliklerinden çok kimyasal özelliklerine göre sınıflandırmıştır.

Bergman'ın kimyaya en önemli katkısı ise, "kimyasal ilgi" kavramını geliştirmesi ve elementleri aralarındaki ilginin derecesine göre sınıflandıran bir tablo hazırlamış olmasıdır. Daha önceki yıllarda Boerhaave'nin de ilgilendiği bu konuyu 1775'te araştırmaya başlayan Bergman, bazı element ve bileşiklerin koşullar ne olursa olsun birbirleriyle birleşme eğiliminde olduğunu gözlemleyerek, bir maddenin ikinci bir maddeyle hızla tepkimeye girdiği halde üçüncü bir maddeye karşı aynı ilgiyi göstermemesinin nedenlerini araştırdı. Sonunda maddeler arasında belli bir "kimyasal ya da seçici ilgi"nin söz konusu olduğunu düşündü. Böylelikle yaklaşık 59 maddeyi birbirlerine duydukları kimyasal ilgiye göre sınıflandırdı. Örneğin bazların bir asite, asitlerin de bir baza ilgi derecesine dayanarak sınıflandırmasını yaptı. 19. yy'ın başlarına kadar geçerliliğini koruyan bu tablo, maddenin fiziksel özelliklerinden çok kimyasal özelliklerine ağırlık vermekle önceki sınıflandırmalardan değişik bir yaklaşım getirmiş ve daha sonraki sınıflandırma çalışmalarını büyük ölçüde etkilemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Disquisitio de Attractionibus Electivis*, 1775, ("Seçici İlgi Üzerine Bir İnceleme"); *De Analysi Aguarum*, 1778, ("Suyun Çözümlenmesi Üzerine").

• **KAYNAKLAR:** G. Garlid ve J. Nordström, *Torbern Bergman's Foreign Correspondance*, I. 1965; B. Mostrom, *Torbern Bergman*, 1957.

• **BAKINIZ:** BERZELIUS, BOERHAAVE, LAVOISIER, LINNAEUS, G.E. STAHL.

BERGSON, Henri
(1859-1941)

Fransız filozof. Sezgicilik'in kurucusudur. İnsan yaşamının başlangıçta yönlendirici bir atılımla sürekli gelişme süreci içinde olduğu görüşünü savunmuştur.

Paris'te doğdu, gene orada öldü. Yahudi kökenli Polonyalı bir baba ile İrlandalı bir annenin oğludur. Dokuz yaşına dek Londra'da kaldıktan sonra Paris'e döndü. Ortaöğrenimini Condorcet Lisesi'nde, sonra 1878'de École Normale Supérieure'de, yükseköğrenimini Yüksek Öğretmen Okulu'nda gördü. Öğreni-

mini bitirince 1881'de felsefe öğretmeni olarak görevlendirildi.

Ben ve bellek

Önce Angère, daha sonra Clermont liselerinde felsefe okuttu. 1889'da *L'Essai Sur Les Donnèes Immèdiates de la Conscience* adlı yapıtıyla Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe doktoru sanını kazandı. Oldukça başarılı bir çalışma sayılan bu yapıtından sonra Rollin Koleji'nde felsefe öğretmenliğine, daha sonra Dördüncü Henri Lisesi'ne atandı. Öğretmenlik görevini sürdürürken, bir yandan da felsefe çalışmalarını hızlandırdı. 1896'da *Matière et Memoire* adlı yapıtını yayımladı. Bir süre Yüksek Öğretmen Okulu'nda "konferansçı" olarak çalıştı (1898-1900). Sonra Collège de France'a felsefe profesörü olarak atandı. 1900'de *Le Rie* adını verdiği yapıtı yayımlandı. Bir süre sustu.

Değişme ve gelişme

1907'de en büyük yapıtı sayılan ve kendisine büyük ün sağlayan *l'Evolution Créatrice*'i yayımladı. Fransa dışında da ününün yayılmasına yol açan bu yapıtın yayımından sonra uzun bir süre gene sustu. 1924'te Akademi üyeliğine seçildi. 1928'de Nobel Ödülü'nü aldı. 1932'de *Les deux Sources de la Morale et de la Religion* yayımlandı. Yapıtlarında deneycilik, usçuluk ve görecilik akımlarına karşı eleştiriye dayalı savlar ileri sürdü.

Bergson bu çalışmalarının yanı sıra değişik felsefe dergilerinde araştırmalar, incelemeler yayımladı. Einstein'ın zamanla ilgili kuramı konusunda, kendi görüşlerini, özellikle "süre" sorununu içeren bir çalışma yaptı. Bu çalışmasında, Einstein'ın "zaman" kavramı ile, kendisinin "süre" kavramının bağlantılı olduğu görüşünü savundu.

Sezgisel eleştiri

Bergson felsefeye kendinden önce gelen ve yaşadığı dönemde özellikle pek yaygın olan Darwincilik, Lamarckçılık ve Entelektüalizm gibi akımları eleştirmekle girdi. Ona göre yaşamı birtakım değişmelerle, dönüşümlerle açıklama olanağı yoktur. Bu nedenle

Süre bir oluştur

Darwin'in, Lamarck'ın gelişim kuramları insanı anlamaya, açıklamaya yetmez. Onlar gibi, insanı yalnız özdek ya da tin olarak gören öğretiler de soruna çözüm getirecek güçte değildir. İnsanı anlamak başka varlıklardan yola çıkmakla değil, onun özünü, kişiliğini, benliğini kuran öğeleri bulmakla bağlantılıdır. İnsan, eski felsefenin ileri sürdüğü gibi, yalnız gövde-tin birliğinin kurduğu bir "bütün" değildir, onun bugüne değin işlenmemiş öğeleri, üzerinde durulmamış yönleri vardır. Bu alanların sınırları içine girebilmek için bütün önyargılardan sıyrılmak, yeni bir yöntemle işe koyulmak gerekir.

Zaman kavramı

Bergson'un düşünce evreninde odak sorun "zaman" kavramıdır. O, zaman kavramına başlangıçta kendi çağına dek gelen bütün filozofların, konuyla ilgili açıklamalarını eleştirmekle yaklaşmıştır. Ona göre eski felsefenin anladığı zaman, bilimin ölçülebilen bir uzay (mekân) olarak nitelediği olgudur. Böyle bir görüş zaman kavramının içerdiği sorunu çözmeye yetmez. Zaman insan bilincinin bir oluşumu ve yaratıcı gelişimidir. Bu nedenle insan bilincinin dışında değil, gelişim süreci içindedir. İnsan bilinci ise belleğin oluşturduğu ayrı bir varlıktır. Belleğin kökeni de geçmişin şimdiki sürede uzamasıdır. Bellek bu özelliği yüzünden, durağan değildir, geçmişten bugüne doğru uzayan kesintisiz bir akıştır. Nitekim insanın "bilinçli varlığının özünü, geçmişin şimdiki sürede uzaması demek olan bellek kurar, geçmişin geriye dönmesi söz konusu değildir. Deney bunu, doğrudan doğruya, göstermektedir."

İnsan tin-gövde ikilisinin değil, "ben"in biçimlendirdiği bir varlıktır. "Ben" ise insan bilincinin bir "kabuk bölümü" us, anlayış gücü, mantık, bilim gibi katları oluşturur. Bu bölümün biçimlenmesinde başlıca etken, içinde yaşanan toplumun genel geçerlik taşıyan koşullarına uymaktır. Bu kabuk bölümün çalışması "nedensellik ilkesi"ne bağlıdır. Bilincin içini oluşturan öz ise "temel ben" (moi fondamental) denen varlıktır. "Temel ben" sürekli bir devinim, atılım içindedir. Onun için durağanlık, belirlenim söz konusu değildir. "Ben"in oluşmasında bilinç değişmelerinin etkisi büyüktür. Sürekli bir akış niteliği taşıyan bilinç değişmelerinin aralıklı olarak kavranması "ben" kavramının doğmasını sağlar.

Değişme bir gelişme süreci özelliği taşır, bu bakımdan kesintisiz bir ilerlemedir. İlerleme ise canlı varlık için söz konusudur. Bergson "değişme" kavramından kendine özgü bir anlam çıkararak önceki bilgelerden ayrılır. Ona göre değişme bir durumdan başka bir duruma geçmek değil, yeni bir tür ortaya koymak için yaratıcı bir atılımda bulunmaktır, bu da yaşamın özü gereğidir. Nitekim "değişmenin yeni bir türün doğmasına olanak sağlayacak aşamaya ulaşabilmesi için genel bir duruma dönüşmesi, her canlı varlıkta yavaş, ancak sürekli olarak ortaya çıkması gereklidir." Bu süreklilik yaratıcı eylemin gerçekleşmesi için başlıca koşuldur. Yaratıcı eylem, değişmenin verimli bir durum kazanmasına, belli bir olgunluğa varmasına bağlıdır. Değişmenin başka bir özelliği de bir "çaba" olmasıdır. "Canlı varlığın, içinde yaşamak gereğinde kaldığı çevreye uyabilmek için tükettiği bir çabanın ürünüdür."

Değişmenin canlı varlıklarda bir gelişme olduğu açıktır. Canlı varlığın hangi türü olursa olsun, cansızlar gibi bir kurala bağlı olması özü gereğidir. Bütün canlı varlıklar da gelişme süreci içinde, "fiziksel, kimyasal yasalara bağlıdır". Bu nedenle "herhangi bir canlıya kendiliğinden uygulanabilecek, genel geçerlik taşıyan, bir biyoloji yasası yoktur." Varlık türleri, kendi oluş ortamlarında, özel yasalara bağlı gibi görünürlerse de doğru değildir, doğru olan değişme ile gelişmedir. Bir canlının gelişmesi, oğulcuğun

(embryon) gelişmesi gibi sürenin kesintisiz olmasını, geçmişin şimdi de sürüp gitmesini, sonunda "organik bir belleğin ortaya çıkmasını gerektirir." Bütün değişmeler, gelişmeler bir süre içinde gerçekleşir. Süre içinde gerçekleşen gelişme yaratıcı bir atılımdır. Bergson bu yaratıcı atılıma "élan vital" demektedir. Yaratıcı nitelik taşıyan yaşam atılımı ile sürekli bir gelişimi, kesintisiz bir evrimi sağlayan "oluş" birbirini gerektiren iki süreçtir. Birinin bulunmadığı yerde öteki de yoktur. Öte yandan yaşam atılımı da, evrimi gerçekleştiren oluş da süreye bağlıdır.

Süre bir akıştır, kesintisiz bir ilerlemedir, geçmişin gittikçe büyüyen, geleceğe doğru uzayan açılımıdır. Bu uzama sürecinde, geçmiş kendi kendini korur, saklar. Geçmişin kendi kendini koruması, belli bir yerde durma, kesintiye uğrama anlamına gelmez. Burada sürenin bitmeyen bir akış oluşu söz konusudur. Akış bir uzayıştır, sonu ve sınırı olmayan, yalnız kendi kendisiyle tanımlanabilen bir uzayıştır. Öte yandan, süre bölünemeyen bir devinim, ölçülemeyen bir atılımdır, bir oluştur. Süre için "vardır" denemez, yalnız "olmaktadır" denebilir. "Vardır" demek, belli bir anlamda sınırlandırmadır, nesneyi bir "yere" koymaktır. Oysa süre belli bir yerde değildir, bitmeyen "oluş"tur.

İnsan araç yapan bir varlıktır (homo faber), onu başarıya ulaştıran yetileri arasında anlayış gücünün (zekâ) önemli bir yeri vardır. Bu kavrayıcı yeti uzamla ilgili özdeğe karşılıktır. Adına anlak (zekâ) da denen bu anlayan, kavrayan yetinin özünü "yapma", bir işi başarma, eylemde bulunma oluşturur. Anlağın başlıca görevi de gövdeyi, bulunduğu çevreye uydurmak, gövde ile dış nesneler arasındaki ilişkileri kavramak, özdeği düşünmektir. Bergson *l'Évolution Créatrice* adlı yapıtında anlağı tanımlarken, onun gerçek yerinin devinmeyen, cansız, katı nesneler arasında olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre anlak "katı nesneler arasında bırakıldığı sürece kendini evinde duyar". Bu devinmeyen cansız, katı nesneler bütün başarıların, çalışmaların, çalışma araçlarının, kavramların dayanağıdır. Bütün kavramlar, bu katı nesnelerle ilgili tasarımların yeniden yoğrulup düzenlenmesinden doğmuştur. "İnsan anlağının geometride başarıya ulaşmasının nedeni de" bu katı nesnelerle ilgili tasarımlardır. Mantık denen bilimin kökeni de bu nesnelerdir. Anlak, yapısı gereği, ne yaşamı, ne de süreyi bir bütünlük içinde kavrayabilir. Ancak, bir dizgeyi yasaya uydurabilir, onu yeniden kurabilir. Anlağın ayırt etme yetisi vardır.

İnsan araç yapan bir varlıktır

Bergson anlayış gücünün gerçeği kavramadaki yetersizliğini kendi düşünce düzeni içinde başka bir yetiyle gidermeye çalışmıştır. Onun "sezgi" adını verdiği bu yeti yapısı gereği kişinin içevreniyle

Gerçeğe götüren sezgi

Sezgicilik

Felsefe tarihinde bilginin kaynağı ve gerçeğin kavranması konusunda ortaya atılan sorunlar, birer dizge niteliği kazanmış, değişik düşünme yöntemlerine bağlanan çığırların doğmasına yolaçmıştır. Bilginin duyularla sağlanan bir veri olduğunu ileri süren çığırlar, genellikle maddecilik, deneycilik ve onlara bağlanan öğretilerdir. Bilginin duyularla değil de yalnız düşünme yeteneğiyle oluştuğunu ortaya atan akımlar da İdealizm adı altında toplanmıştır. Bu düşünce akımlarının bilgi konusunda ileri sürdükleri yöntemlerin iki temel kaynağı vardır. Biri içinde yaşanan ve duyularla algılanan doğa, öteki insandaki üretici ve yaratıcı nitelik taşıdığı söylenen us ve kavrayış yeteneği. Birincide ağırlık doğaya, ikincide düşünme yeteneğine verilmiştir. İki düşünme biçiminden de birçok öğreti doğmuştur. Bergson'un geliştirdiği sezgicilik (intuitio) üçüncü bir yöntem niteliği taşır. Bu yöntem daha önce matematikle ilgili sorunların çözümünde kullanılmış, us kurallarından bağımsız bir kavrayış yeteneği diye nitelenmiştir. Bilim tarihinde, bir içedoğuşun ilk örneği olarak Arkhimedes'in buluşu gösterilir. Suya batırılan bir nesnenin, yerini değiştirdiği suyun ağırlığınca kendi ağırlığından yitirdiği ve nesnenin neden batmadan suyun yüzünde kaldığı sorununu çözen olay deneyden kaynaklanan bir sezgi sonucu aydınlanmıştır. Bu olay "bilimsel sezgi" diye nitelenmiştir. Düşünme yeteneğini belli bir konu üzerinde yoğunlaştıran düşünürün, deneyle elde edemediği sonucu beklenmedik bir süre içinde içedoğuşla aydınlığa kavuşturacak veriyi kazanması sezgidir.

Bergson'un sezgiciliği bilimsel bir nitelik taşır, özellikle ruhbilimle bağlantılıdır. Düşünülen bir sorunun çözümünü kolaylaştıran veriyi elde etmeye dayanır. Daha önceki çağlarda, özellikle tanrıbilim alanında "sezgi" tanrısal bir uyarı, tanrısal bir ışık olarak nitelenmiştir. Augustinus'tan Aquino'lu Thomas'a değin gelen Hıristiyan tanrıbilimcilerinde, inanla bağlaşımlı sezgi gerçeğin kavranmasından önemliydi. İslamtasavvuffunda, özellikle Yeni-Platonculuk'tan kaynaklanan öğretilerde, gerçeğin kavranması içedoğuş niteliği taşıyan sezgiyle sağlanabilirdi.

Gazzali'de sezgi Tanrı'nın insana bilgi ve bilgelik verdiği bir yetenektir. Şahabeddin Sühreverdi'ye göre sezgi tanrısal gerçekleri kavramak için bir duyuştur, içedoğuştur. Böyle bir yeteneği sağlamak için, kişinin bütün gönlüyle Tanrı'ya, üstün gerçeğe yönelmesi, bütün geçici eğilimlerden, tutkulardan sıyrılması, içinde Tanrı'dan başka bir varlık bırakmaması gerekir. Yeni-Platonculuk'tan esinlenen tarikatlarda sezgi Tanrı'ya ulaşmanın, kendi özünde Tanrı'yı görmenin tek koşuludur. Onlara göre sezgi usun, kavrayış gücünün bütün yetkilerini aşar, en kısa süre içinde en kesin gerçeğe varmayı sağlar. "Ermişlik" denen aşamaya ancak sezgiyle ulaşılır.

ilgilidir. Sezgi (intuition-intuitus) içten olanı, özde bulunanı görme anlamındadır. Araç yapan insanın (homo faber) başlıca özelliği anlakla donatılmış olmasıydı. Bilen kişinin (homo sapiens) en önemli özelliği de kendisinde sezgi denen yetinin bulunmasıdır. Anlak dışa dönüktür, sezgi ise içe yöneliktir. Anlağın kavrayamadığı "süre"yi sezgiyle bilme olanağı vardır. "Homo sapiens" in bir yetisi olan sezgi özdeğe dayalı yaşamın denetimi altında değildir. Sezgi insanın yöneldiği nesne boyuna devinen, sürekli bir akış içinde olan, diriliği bulunan, süreç niteliği taşıyandır. Sezginin en önemli başarısı süreyi kavramasıdır. İnsanın gerçeği bilmesi sezginin gücüne bağlıdır. Sezginin bir yeti olarak ortaya çıkması kolay değildir. Kişide kendi içevrenine dönmeyi, kendi "temel ben"inin varlık alanına girmeyi sağlayan bir çabayı gerektirir. Bu çaba doğal eğilimlerin akışına karşıt bir girişimdir. Bu girişim ise güçlü bir içedönüş eylemidir.

Yaratı ve sanat

Özgürlük ve yaşam atılımı

Sezgi bilgi kuramıyla bağlantılıdır, bilginin kazanılmasında başlıca kaynaktır. Bergson'un felsefesinde sezgiye dayanan yöntemin uygulandığı en önemli alan bilgi sorununun ortaya çıktığı yerdir. Ona göre bilgi kuramı belli bir ölçüde ruhbilimin ilgi ortamına girer. Bu ortamda bellek kavramıyla karşı karşıya gelinir. Bergson belleği yapısı ve niteliği bakımından, işlevi yönünden ikiye ayırmıştır. Birincisi gövdeye bağlı, sürekli yinelenmelerden oluşan, kendiliğinden sürüp giden bir işleve dayanır. İkincisi ise anıların imgeleriyle ilişkilidir, "salt bellek"tir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bilgiyi sağlayan yetinin yaşamdan ayrılması olanaksızdır. "Salt bellek"i de bu yaşam bağlantısı içinde görmek gerekir. yaşamla olan bağlantı "yaşam kuramı" ile "bilgi kuramı" arasında içten bir ilişkinin bulunduğunu gösterir. Bilginin edinilmesinde tek geçerli ilke olan "sezgi"nin kaynağı da yaşamdır. Bu nedenle sezgi-bilgi bağlantısı kişiyi yaşamın içine çeker. Ancak, bilgi kuramının da anlağı genel gelişimi içinde ele alması gerekir. Yoksa "anlağı genel gelişimi içinde görmek istemeyen bir bilgi kuramı, bize, ne bilgi öbeklerinin kuruluş biçimini ne de bunları hangi yolla genişletip aşabileceğimizi öğretebilir." Anlağın görevi yaşamı anlatmaktan çok oluşturmaktır. Yaşam mantık ilkelerine göre ilerleyemez, kimi sürelerde yanılmalara düşer, sapar. Buna karşın evrensel bir nitelik taşıyan yaşam atılımı (élan vital) kendi doğrultusunda gider, değişik bölümlere ayrılarak gelişir. İşte bilgi kuramı ile yaşam kuramı arasındaki varlık bağlaşımını sağlayan ilkeyi bilmek sezginin işidir. Sezginin güçlülüğü, derinliği bu bağlantıyı kavramasıyla orantılıdır.

Bergson'un felsefesinde özgürlük kavramı yeni bir anlam kazanır. Ona göre özgürlük başka bilgelerin ileri sürdükleri gibi bir devinme ve davranış sorunu değildir. Özgürlük yaşam atılımı içinde bir oluş, sürekli ilerleme ve süredir. Bu oluş ve ilerleme, süre durağan ve kesintili olmadığına göre özgürdür.

Bilimin kökeni bilmedir, bilginin sağladığı olanaklarla kurulu dizge bütünüdür. Bu nedenle sürekli bir oluş, bir ilerlemedir, gelişmedir. Kendi içine kapalı, kendi çevresinde dönen bir bilimin geçerliği yoktur. Bu nedenle "bir bilimin genellikle başarabileceği en önemli iş kazanılmış sonuçları yeni bir birliğe sokmaktır." Bilim böylece insana yararlı olabilir. Bu yarar, kişinin gelişim süreci içinde, bilimle kurduğu ilişkinin gerekli bir sonucudur. Ancak, burada sözü geçen "yarar" pragmacılığın ileri sürdüğü anlamda değildir.

Sanat bir yaratı alanıdır, dolayısıyla gelişimle, ilerlemekle bağlantılıdır. Bergson sanatın insan için yararlı olması gerektiğini ileri sürmüş, "yarar gözetmeyen sanat, yarar gözetmeyen düşünce gibi bir süstakısıdır." demiştir. Ona göre sanat bir buluştur, yenilik getiren, gelişime katkısı olan bir nesneyi ortaya koyuştur.

Ancak burada sözü geçen "buluş" bilgi verilerine dayanan, bilinen nesnelerden yola çıkan bir eylem anlamındadır. Bergson, en yeni buluşların bile bilinen nesneleri bir düzene koymak olduğu görüşünü savunmuştur. Bilinen nesneler, bilincin akışı içinde olan, yaşam atılımıyla bağlantısı bulunan, sürekli bir gelişim akışında yer alan varlıklardır, birtakım gelişigüzel türetmeler değildir.

Bergson'un felsefesinde metafizik önemli bir yer tutar, ancak onun "eski felsefe" dediği düşünce dizgesinin anladığı metafiziğe karşıt bir görüşü benimsemiştir. Felsefenin konusu yaşamın bütünüdür, insanı çevreleyen sınırsız evrendir. Bu evreni kavramak da sezginin başarısıdır. Sezgi yaşamın ve bütün gerçekliğin bir "oluş" olduğunu kavrar. Gerçekte nesneler değil, eylemler vardır, eylemler bir "oluş" niteliği taşıdığından "varlık oluştur." Oluşun kapsamı varlık kavramınınkinden çok daha geniştir. Bilimin açıkladığı varlık alanı özdekle bağlantılıdır, oysa özdeğin kendisi bile bir devinim ve atılımdır. Devinim iki türlüdür. Biri yaşam atılımının kapsamına giren "yükselen devinim", öteki özdek alanında ortaya çıkan "alçalan devinim". Bu iki devinim türü varlığın temelini oluşturur. Özdek dağılan, bölünen yaratıcı bir davranış niteliği taşır, buna karşın yaşam uzamla bağlantılı olmayan, daha çok ruhbilim alanına giren bir atılımdır. Özdek-yaşam karşıtlığından doğan olayın benzerini bilinç alanında görme olanağı vardır. Bu alanda temel karşıtlık sezgi ile anlak arasında ortaya çıkar. Sezgiyle yaşam eşdoğrultuludur, anlak karşıt yönlüdür. Anlağın bir varlık olarak özdeğe göre düzenlenmesi bundandır. Eski felsefe bu gerçeği görememiş, yalnız anlak ve onun kapsamı içine giren kavramlarla yetinmiştir. Sorunlara sağlıklı bir çözüm bularak başarıya ulaşamayışının nedeni budur.

Etik konusunda Bergson'un gelenekçi felsefeden ayrı bir yol tuttuğu görülür. Ona göre "ahlak"ın iki türü vardır. Biri içedönük (kapalı) ahlak, öteki dışadönük (açık) ahlaktır. *Les deux Sources de la Morale et de la Religion* adlı yapıtında işlediği ahlak sorununu dinle birlikte ele almıştır. Kapalı ahlak'ın kaynağı içgüdüye dayalı eylemlerin toplumla olan ilişkileridir. Bu eylemler, toplum yaşamının sürekli baskısı altında, kendiliğinden biçimlenerek birer töre niteliği kazanmıştır. Kişi bunlara bir içgüdü eyleminde olduğu gibi uyarak davranır. Bireyin "ben"i ile bu tür ahlak ilkeleri arasında uyuşmazlık çıktığında gerginlik artar, kişi topluma karşı direnir. Bu ahlak türü baskı altına alıcıdır. Açık ahlak ise üstün insanlara özgü olan ve tarihte benzeri az bulunan kişilerde ortaya çıkan bireysel ahlaktır. Bu ahlakın kaynağı baskı değil esindir, yaratıcı, ilerletici bir nitelik taşır. Onun

açık oluşu bütün yaşamı kuşatması yüzündendir. Özgürlük duygusunun gelişmesinde etkili olan açık ahlakın belli bir nesnesi yoktur.

Bergson ahlak sorununu incelediği yapıtında dine de geniş yer vermiş, onunla ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak sergilemiştir. Ona göre dinin de ahlak gibi iki türü, iki ayrı kaynağı vardır. Din "durağan din", "devingen din" olmak üzere ikiye ayrılır. Durağan din, kişinin varlığını ilgilendiren, doğanın geliştirdiği bir korunma aracıdır. Kişiyi içinde yaşadığı topluma bağlayan, bireyle toplum arasında uyum ve birlik sağlayan bu tür dindir. Bu dinin başka bir kaynağı da ahlakın bir söylence niteliği kazandırdığı kişisel işlevlerdir. Devingen dinin kaynağı gizemciliktir. Bu nedenle yaşam atılımıyla yakın ilgisi vardır.

Bergson çağdaş felsefeye getirdiği yeni sorunlarla, bu sorunlara aradığı çözümlerle ilgi çekmiş, özellikle felsefeye ruhbilim açısından bakanlar üzerinde etkili olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Matière et Mémoire*, 1896, ("Özdek ve Bellek"); *Le Rire*, 1900, (Gülme); *l'Évolution Creatrice*, 1907, (Yaratıcı Tekamül, 1947); *Les deux Sources de la Morale et de la Religion*, 1923, (Ahlak ile Dinin İki Kaynağı, 1949), *Les Donnees Immediates de la Conscience*, 1889, (Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri, 1950).

• **KAYNAKLAR:** I.M. Bochenski, *Çağdaş Avrupa Felsefesi*, 1983; M. Şekip Tunç, *Bergson*, 1937.

• **BAKINIZ:** DESCARTES, KANT, SPENCER.

BERGSTRÖM, Sune
(1916)

İsveçli biyokimyacı. Prostaglandinlerin kimyasal yapıları ve biyolojik işlevleri konusundaki çalışmaları nedeniyle 1982 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü paylaşmıştır.

Sune Bergström 10 Ocak 1916'da Stockholm'de doğdu. Aynı kentteki Karolinska Enstitüsü'nden 1943'te tıp diploması aldı. Eğitimi sırasında 1941-1942 yıllarında ABD'de Columbia Üniversitesi'nde ve Squibb Enstitüsü'nde araştırmalar yapan Bergström, 1942-1946 arasında Stockholm'deki Nobel Tıp Enstitüsü'nde görev aldı. Bu dönemin sonunda bir yıl İsviçre'nin Basel Üniversitesi'nde çalışan Bergström, 1947-1958 arasında Lund Üniversitesi'nde biyokimya profesörü ve biyokimya bölüm başkanı olarak bulundu. 1958'den başlayarak Karolinska Enstitüsü'nde profesörlüğe, 1969'da bu kurumun rektörlüğüne, 1975'te de Nobel Vakfı başkanlığına getirildi. 1982'de Bengt Samuelsson ve John Vane ile birlikte Nobel Tıp Ödülü'nü alan Bergström halen Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tıp araştırmaları danışmanlar komitesinin başkanlığını yapmaktadır.

Bergström kolestrol ve safra asiti üzerine yaptığı çalışmalarının dışında, araştırma çabalarının önemli bir kısmını prostaglandinlere ayırmıştır. Prostaglandinlere ilişkin ilk çalışmalar, 1930'da iki ABD'li araştırmacının cinsel üreme üzerine araştırmaları sonucunda menide kasları etkileyen bir maddenin varlığını bulmalarıyla başladı. 1933-1936 arasında İsveçli Ulf von Euler koyun veziküler bezinden güçlü ve yaygın biyolojik etkileri bulunan bir madde elde etmeyi başardı. Von Euler, bu maddeye yalnızca prostat tarafından salgılandığını sandığından "prostaglandin" adını verdi. 1945'te gene von Euler, Bergström'u bu neredeyse unutulmuş buluşun kimyasal yapısını incelemeye ikna etti.1957 yılına gelindiğinde prostaglandinin temel yapısı belirlenmiş ve kristal şeklinde prostaglandin elde edilmişti.

Bergström Karolinska Enstitüsü'nde çeşitli yağları ayırıp incelemek için geliştirilen yeni bir kromatografi yöntemiyle prostaglandinleri saflaştırmayı başardı. J.Sjövall ile birlikte "prostaglandin E" ve "prostaglandin F" diye adlandırılan maddelerin basit formüllerini 1960'ta yayımladılar. 1962'de Bergström, asistanı Bengt Samuelsson'un da katkılarıyla prostaglandinlerin kimyasal yapı formülünü ilk kez tüm ayrıntılarıyla açıkladı. Öne sürdükleri kimyasal yapı formülüne göre, vücutta depo edilmeyen ve besin yoluyla alınması gerekli (temel) bir yağ asidi olan arakidonik asidin prostaglandinlerin biyosentezinde ön madde (temel yapı taşı) olduğunu ileri sürdüler ve bu savlarını 1964'te kanıtladılar.

İsveç'te Bergström ve Samuelsson'un, İngiltere' de de John Vane'in öncülüğünü ettikleri çalışmaların sonucunda prostaglandinlerin yalnızca belirli bir bez tarafından değil, gerektiğinde vücutta hemen her dokuda üretilebildikleri, üretildikten kısa bir süre sonra da etkisiz hale getirildikleri belirlendi. Ayrıca, bukısa ömürlü ve vücutta depo edilmeyen bileşiklerin, A,B,C,D,E,F gibi ana gruplara ayrılan bir hormon ailesi oluşturduğu saptandı. Bu araştırmacıların çalışmalarına dek önemleri anlaşılmayan prostaglandinlerin, bazı önemli enzimlerin etkinliğini düzenleyerek vücuttaki başka hormonların salgılanmasında rol oynadıkları ve böylece çok değişik dokuların fizyolojik işleyişlerini etkiledikleri anlaşılmıştır. Prostaglandinler, düz kasları etkilediklerinden, doğumu kolaylaştırma, istenmeyen gebeliği sona erdirme, gebeliği önleme, ay hallerinde krampları azaltma, ağrı mekanizmalarını etkileme, kan dolaşım sistemi hastalıkları (enfarktüs ve atardamar tıkanmaları), astım ve ülser tedavileri, veteriner hekimliğinde suni döllenmeyi kolaylaştırma gibi birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır.

• **BAKINIZ:** U. von EULER, SAMUELSSON, VANE.

BERING, Vitus
(1681-1741)

Danimarkalı kâşif. Asya ile Amerika kıtalarını ayıran Bering Boğazı'nı bulmuş, Alaska'yı keşfederek Ruslar' ın bu bölgede yıllar süren egemenliğine yol açmıştır.

Vitus Jonassen Bering (ya da Behring) 1681'de Horsens'te doğdu. Çok çocuklu, yoksul bir ailenin

oğluydu; küçük yaşta yaşamını denizlerden kazanmaya başladı. 1703'te Doğu Hint Adaları'na yaptığı bir yolculuktan döner dönmez, Danimarka, Polonya ve Saksonya ile birlikte İsveç'e karşı savaşan Rus Çarı Büyük Petro'nun donanmasına katıldı. 1721'e değin süren bu Kuzey Savaşı sırasında özellikle Baltık Denizi ve Karadeniz'deki çarpışmalarda usta bir denizci olarak dikkati çekince, Çar tarafından, Kamçatka Yarımadası'na yapılan keşif seferini yönetmekle görevlendirildi. Son seferinde sığındığı Avatcha Adası'nda, 19 Aralık 1741'de iskorbütten öldü. Adaya da sonradan onun adı verildi.

İlk Rus gezginlerinden Sibirya'nın ötesinde zengin topraklar bulunduğunu öğrenen Çar Büyük Petro, 1724'te Bering'in önderliğindeki bir ekibi Asya ile Amerika kıtaları arasında bir kara bağlantısı olup olmadığını araştırmakla görevlendirdi. Eğer bu iki kıta birbirine bitişikse, Amerika'nın kuzeyine kara yoluyla kolayca ulaşılabilecekti. 5 Şubat 1725'te Petersburg'tan (bugünkü Leningrad) yola çıkan Bering, Sibirya'yı bir uçtan öbür uca kara yoluyla on dokuz ayda aşarak, 30 Eylül 1726'da Büyük Okyanus kıyısındaki Ohotsk limanına vardı. Gemilerin bir bölümü orada yapıldı ve ekip Kamçatka'nın kuzey kıyılarına doğru yelken açtı. Yarımadanın kuzey ucunda Bering'in gemisi "Gabriel"in yapımı sürdürülürken, o da Kamçatka'nın ilk haritasını çıkardı. Sonuçta 9 Temmuz 1728'de denize açılan ekip kuzeye doğru ilerleyip Kamçatka kıyılarını dolanarak, Ağustos'ta Bering Boğazı yoluyla Kuzey Buz Denizi'ne ulaştı. Mart 1730'da Petersburg'a dönen Bering, kötü hava koşulları nedeniyle Alaska kıyılarını göremediyse de, iki karanın birbirine bağlı olmadığını ve aralarında geçit veren bir boğaz bulunduğunu öğrenmişti.

Ancak, gezginlerin sözünü ettiği zengin topraklarla ilgili hiçbir bilgi getirmemesi, o sıralar tahtta bulunan İmparatoriçe Anna İvanovna'yı hoşnut etmemişti. Bunun üzerine yeni bir yolculuk planlayan Bering, 1733 Şubatı'nda Petersburg'tan hareket ederek gene kara yoluyla Ohotsk'a vardı ve tüm hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1741 Haziranı'nda Kamçatka'dan Amerika'ya doğru yelken açtı. Rotasını kuzeydoğuya yönelterek 16 Temmuz 1741'de Alaska'yı gördü, 20 Temmuz'da da Kayak Adası'nda demirledi. Ama adamlarının çoğu hasta ve moral çöküntüsü içindeydi. Bu nedenle Aleut Adaları yönünden dönüş yolculuğuna başlayan ekip, kötü hava koşulları ve haritalarının eksikliği nedeniyle pek fazla ilerleyemedi. Kendisi de iskorbüte yakalanan Bering kışı adalardan birinde geçirmeye karar verdiyse de hastalıktan kurtulamayarak öldü. 77 kişilik ekipten ancak 45'i, 1742'de geriye dönebildi.

İki kıtayı birbirinden ayıran Bering Boğazı'ndan ilk kez 1648'de Rus denizcisi Semyon Deznev geçmiş, ancak raporları 1736'ya değin dikkate alınmamıştı. Bu nedenle boğaza ve Büyük Okyanus'un Rusya ile Alaska topraklarına doğru sokulan kıyı bölümüne Bering'in adı verildi. Alaska'nın keşfinden kısa bir süre sonra da Ruslar orada ilk yerleşme merkezlerini kurdular ve kürk ticaretini tekellerine alarak uzun yıllar bölgede egemen oldular.

• KAYNAKLAR: F.A.Golder, *Bering's Voyages, an Account of the Efforts of the Russians to Determine the Relations of Asia and America,* 1922-1925; S.Waxell, *The American Expedition,* 1952.

• BAKINIZ: BARANOV, PETRO I.

BERİA, Lavrenti
(1899-1953)

SSCB'li siyaset adamı. Ülkesindeki polis örgütünün yöneticiliğini yapmıştır.

Lavrenti Pavloviç Beria 29 Mart 1899'da Gürcistan'ın Merkheuli kentinde doğdu. 23 Aralık 1953'te Moskova'da öldü. Gürcü bir çiftçinin oğluydu. Bakü'de mühendislik öğrenimi görürken 1917'de Bolşevik Partisi'ne girdi. Azerbaycan ve Gürcistan'da parti çalışmalarına katıldı. 1921'de polis örgütü ÇEKA'nın Gürcistan bölgesi şefi oldu. On yıl sürdürdüğü bu görevi sırasında bölgedeki ulusal hareketlerin bastırılmasında önemli rol oynadı.

1931'de Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreterliği'ne seçildi. 1934'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi merkez komitesi üyesi oldu. Bu dönemde Kafkaslar'da kolektifleştirme çalışmalarına karşı gelişen direniş hareketlerinin bastırılmasıyla görevlendirildi.

1938'de Stalin tarafından kurulan İçişleri Komiserliği'nin (NKVD) başına getirildi. 1930'lardaki "Büyük Tasfiye" olayını sonuca bağlamakla görevlendirildi. 1941'de Ulusal Savunma Yüksek Konseyi üyesi oldu. Aynı yıl içişleri ve devlet güvenliği bakanlıklarına atandı.

II.Dünya Savaşı yıllarında etkinliği artan Beria, salt iç güvenliği korumakla kalmayıp silah sanayiini denetlemekle de görevlendirildi. 1946'da Komünist Partisi'nin en yüksek organı olan Politbüro üyeliğine getirildi. Aynı yıl bakanlık görevlerinden ayrıldı. Ancak Bakanlar Kurulu'nda iç güvenlikle ilgili başbakan yardımcılığı görevinde kalarak polis örgütündeki ve ülke içi siyasetteki etkinliğini sürdürdü.

Mart 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Molotov ve Malenkov ile birlikte Sovyetler Birliği'ni yönetmek üzere "Üçlü Yönetim" adı verilen grupta yer aldı. Ancak başta Kruşçev olmak üzere Politbüro'nun öbür üyeleri bu durumdan kaygılanarak aynı yılın Temmuzu'nda görevden alınarak tutuklanmasını sağladılar. Beria, daha sonra yargılanarak idam edildi.

• BAKINIZ: KRUŞÇEV, MALENKOV, MOLOTOV, STALİN.

BERK, İlhan
(1918)

Türk şair. Batı şiirinin gelişmelerini Türkçe'de yaşayan, çok çeşitli anlayışlarla yapıtlar vermiş olan bir şairdir.

Manisa'da doğdu. Ortaöğrenimini burada tamamladıktan sonra Balıkesir Necati Bey İlköğretmen Okulu'nda okudu. Giresun'un Espiye ilçesinde iki yıl öğretmenlik etti. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girerek 1945 yılında bu okulu bitirdi. 1945-1955 yılları arasında Zonguldak, Samsun, Kırşehir ortaokullarında Fransızca öğretmeni olarak çalıştı. 1956'dan emekli olduğu 1970'e kadar Ankara'da Ziraat Bankası Yayın Bürosu'nda çevirmenlik yaptı. İlhan Berk *Kül* adlı kitabıyla 1979 TDK Şiir Ödülü'nü, *İstanbul Kitabı* ile 1980 Necatigil Ödülü'nü ve *Deniz Eskisi-Şiirin Gizli Tarihi* adlı kitabıyla da 1983 Yeditepe Şiir Ödülü'nü kazandı.

İlhan Berk şiire ilk kitabını da yayımlayan Manisa Halkevi'nin dergisinde başladı. 1955 yılına kadar yayımladığı şiirler ve çıkardığı kitaplarla gerçekçi bir şair kişiliğinde göründü. Berk'in sözcükleri bütün kapsamlarıyla, kendi deyimiyle "tarihçeleriyle" kullanma özelliği şiirini İkinci Yeni şiir hareketine yakın kılıyordu. Bu özellik daha sonraları gelişerek sürdü ve İlhan Berk'in özgün tutumu durumuna geldi. Son dönem şiirlerinde cinsellik ve tarih ana temalar olarak belirdi. Çeşitli nesneleri, kent, sokak gibi olguları ayrıntılı bir "kimlik kartı" somutluğu taşıyan bir biçimde şiirleştirdi. Dünya şiirinden örnekleri bir araya getiren çeşitli antolojiler de hazırladı.

- **YAPITLAR (başlıca): Şiir:** *Güneşi Yakanların Selamı*, 1935; *İstanbul*, 1947; *Günaydın Yeryüzü*, 1952; *Türkiye Şarkısı*, 1953; *Köroğlu*, 1955; *Galile Denizi*, 1958; *Çivi Yazısı*, 1960; *Otağ*, 1961; *Mısırkalyoniğne*, 1962; *Aşıkane*, 1968; *Şenlikname*, 1972; *Taşbaskısı*, 1975; *Atlas*, 1976; *Kül*, 1979; *İstanbul Kitabı*, 1980; *Kitaplar Kitabı*, 1981; *Deniz Eskisi-Şiirin Gizli Tarihi*, 1982. **Düzyazı:** *Şifalı Otlar Kitabı*, 1982; *Bir Uzun Adam*, 1982. **Antoloji:** *Başlangıcından Bugüne Beyit Mısra Antolojisi*, 1960; *Aşk Elçisi*, 1965; *A.Rimbaud'nun Seçme Şiirleri*, 1962; *Dünya Edebiyatında Aşk Şiirleri*, 1962; *Dünya Şiiri*, 1969. **Günlük:** *El Yazılarına Vuruyor Güneş*, 1983.

Ben Senin Krallığın Ülkene Yetiştim

Ben senin krallığın ülkene yetiştim
Kaldım gölge tanımayan güzelliğinle.
Her sabah büyüten denizimizi böyle
Gülüşlerindi o ülkede bilmez miyim.

Sen o çıktığım sularsın, zencim benim
Denize bakan evler gibiydim seninle.
Dur, geliyorum ellerin ne güzel öyle
Beni şey et gülüşlerini bekleyeyim.

Sen gittiğim o ülkesin varılmıyorsun
Vurmuş sonrasız nasıl en güzel sulara
Güzelliğin balıkları gibi İstanbul'un.

Şimdi her yerde ne güzeldiniz o kalmış
Yankımış denizlere öbür kadınlara
Dünyada sizinle İstanbul olmak varmış.

BERK, Nurullah
(1906-1982)

Türk ressam ve sanat yazarı. Kübizm'in ilkelerini Doğu sanatının dekoratif renk ve biçim anlayışıyla bağdaştırmayı amaçlamıştır.

İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Heybeliada'da, ortaöğrenimini Nişantaşı Sultanisi ve Galatasaray Lisesi'nde yaptı. 1924'te bitirdiği Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Hikmet Onat ve Çallı İbrahim atölyelerinde öğrenim gördü. Daha sonra Paris'e gitti. Paris Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda Ernest Laurent'ın atölyesinde çalıştı.

1928'de İstanbul'a dönünce birkaç arkadaşıyla birlikte "Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği"ni kurdu. Aynı yıl *Uyanış* dergisinde eleştirmen ve sanat yazarı olarak ilk denemelerini yayımladı. Yapıtları da yine bu yıl Ankara Etnografya Müzesi'ndeki sergide yer aldı.

1933 başında yeniden Paris'e gitti. Bir süre André Lhote ve Fernand Léger gibi ustaların yanında çalıştı. Çağın sanatına yeni bir görüş getiren Leger'nin deseni ve anıtsal biçimleri, André Lhote'un kübizmi, onu etkiledi. 1933 sonlarında yurda döndüğünde beş ressam ve bir heykelci arkadaşıyla birlikte "D Grubu"nu kurarak çağdaş sanatın Türkiye'de yerleşmesine çalıştı. Suut Kemal Yetkin'le UNESCO'ya bağlı "Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Türkiye Komitesi"ni kurdu. Bu komitedeki çalışmalarıyla dış ülkelerde Türk plastik sanatlarını tanıttı, konferanslar verdi. 1939'da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyeliğine başladı. Paris, Brüksel, Bükreş, Moskova, Leningrad'da açılan Çağdaş Türk Grafik Sanatları sergilerinde komiserlik yaptı. 1962'de İstanbul Resim ve Heykel Müzesi müdürlüğüne getirildi. 1982'de İstanbul'da öldü.

Nurullah Berk, D Grubu'ndaki arkadaşları gibi, temalarını izlenimci eğilimlere karşıt bir yönde geliştirmiştir. Onun ilk denemelerine egemen olan görüş ve teknik, konstrüktivist (yapımcı) Kübizm'dir. Berk Kübizm'i yaşamının sonuna değin ana sanat anlayışı olarak sürdürmüştür. Resimlerinde kesin bir biçimde sınırlanmış renk alanları kullanmıştır. Kübizm ile Doğu sanatının kökenindeki dekoratif kaynaklı renk ve biçim anlayışını birleştirmeyi amaçlamış, minyatürlerdeki renk uyumundan, hat sanatındaki arabesken etkilenmiştir. Geometrik düzenin egemen olduğu resimlerinde, giderek Doğulu bir üslup yaratma yolunda denemeler yapmıştır.

Nurullah Berk 1967'de Ankara Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde birincilik kazanmış, Sao Paolo ve Venedik bienallerine katılmıştır. Resimleri İstanbul,

D Grubu

D Grubu 1933'te ressam Nurullah Berk, Cemal Tollu, Zeki Faik İzer*, Elif Naci*, Abidin Dino* ve heykelci Zühtü Müritoğlu* tarafından kurulmuş, "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti", "Güzel Sanatlar Birliği" ve "Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği"nden sonra Türk sanatında yer alan 4.grup olduğu için (Ç harfi atlanarak) alfabenin 4. harfi ile adlandırılmıştır. Bu adı bulan Nurullah Berk'tir.*

D Grubu öncesi Türk resmi, "müstakil" sanatçıların çeşitli eğilimlerinin etkisi altındaydı. Bu eğilimlerin çoğunluğu izlenimci, belli bir bölümü de yeni yeni belirmeye başlayan kübist nitelikler içermekteydi. D Grubu ise "müstakiller"den çok daha kesin ve üyelerinin üstünde anlaştığı bir sanatsal görüşü temsil ediyordu. Grubun ileri sürdüğüne göre duygudan, romantik eğilimlerden ve özellikle de İzlenimcilik'in kalıntılarından sıyrılmak, "entelektüel ve düşünsel yönü ağır basan" bir sanatı geliştirmek gerekti. Türk resim ve heykelinin artık "tatlılık ve hoşluktan" kurtarılıp çağdaş Batı akımlarına koşut bir gelişim çizgisine oturtulması başlı başına bir zorunluluktu.

D Grubu üyelerinin -1933'te Beyoğlu'ndaki Narmanlı Yurdu'ndaki bir şapka mağazasında açtıkları ilk desen sergisinden başlayarak 1943'e değin- düzenledikleri on beş sergideki yapıtlarda, Avrupa'da yanlarında eğitim gördükleri sanatçıların etkisi büyük bir ağırlık taşımaktaydı. Marcel Gromaire, Fernand Leger*, Andre Lhote* ve Othon Friesz gibi D Grubu sanatçılarına hocalık yapmış Batılı ustalar çoğunlukla kübist ya da kübist ve konstruktüvist karışımı bir anlayışta oldukları için, D Grubu'nun sanatsal görüşü de benzer doğrultuda bir estetik temel üstüne oturmuştu.*

D Grubu'na 4.sergide Bedri Rahmi ile Turgut Zaim*, 7.sergide Halil Dikmen*, Eşref Üren*, Eren Eyuboğlu*, Arif Kaptan* ve Salih Urallı, 11.sergide de Hakkı Anlı, Sabri Berkel* ve Fahrünnisa Zeid katılmış, böylece üye sayısı 16'ya çıkan grup daha geniş bir eğilimler yelpazesine de kavuşmuştu.*

1943'te etkinlikleri sona eren D Grubu üyeleri, sonraki sanat yaşamlarında çeşitli ve değişik eğilimler göstermişlerdir. Nurullah Berk minyatür, yazma ve eski yazı gibi yerel motiflere dayanan dekoratif bir resim anlayışına, Cemal Tollu Hitit sanatının biçimleriyle Bireşimci Kübizm'i bağdaştırmaya, Elif Naci geleneksel bir resim diline, Zeki Faik İzer II.Dünya Savaşı sonrasının egemen eğilimi olan Soyut Dışavurumculuk'a, Zühtü Müritoğlu soyut heykele, Bedri Rahmi ise Anadolu el ve halk sanatlarına dayanan dekoratif bir görselliğe yönelmişlerdir.

Ankara ve İzmir Resim ve Heykel müzelerinde, Amerika'da Saint-Paul Kent Galerisi'nde, ayrıca çeşitli özel koleksiyonlarda yer almaktadır.

- **YAPITLAR (başlıca): Resim:** *Natürmort*, 1928; *İskambil Kâğıtlı Natürmort*, 1933, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Elişi Yapan Kadın*, 1936; *Uyuyan Kadın*, 1947; *Nargile İçen Adam*, 1951, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Ütü Yapan Kadın*, 1953; *Gergef İşleyen Kadın*, 1954, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Çömlekçi*, 1957, İstanbul Resim Heykel Müzesi; *Gergef İşleyen Kadın*, 1960; *Yeni Odalık*, 1973; *Gün Batışı*, 1973; *Bitkiler*, 1976; *Dikenler*, 1977. **Kitap:** *Modern Sanat*, 1932; *Leonardo da Vinci*, 1933; *Türk Heykeltıraşları*, 1937; *Türkiye'de Resim*, 1943; *La Peinture Turque*, 1950; *Belliniler*, 1951; *Türkiye'de Resim ve Heykel*, 1957; *Resim Bilgisi*, 1964; *Sandro Botticelli, Paolo Ucello, Piero della Francesca*, 1968; *Resim ve Heykel Müzesi*, 1972; *Elli Yılda Türk Resim ve Heykeli* (H.Gezer ile), 1973; *Fikret Mualla, Türk ve Yabancı Resminde İstanbul*, 1977.

BERKE
(13.yy)

Altın Orda hükümdarı. Altın Orda Devleti'nin ilk Müslüman hükümdarıdır.

Cengiz Han'ın torunu, Coci'nin (Çoçi) oğlu, Batu Han'ın kardeşidir. Han olmadan önce Harezm bölgesinde yaşıyordu ve İslam bilginlerinden Şeyh Seyfeddin Baherzî'den etkilenerek Müslüman olmuştu.

Berke, 1246'da Güyük Han'ın, 1251'de Möngke (Mengü) Han'ın Moğol tahtına çıkmaları nedeniyle toplanan kurultaylarda bulundu. Bunlardan 1251'deki kurultaya ailenin en yaşlı bireyi olarak başkanlık etti.

1255'te Altın Orda (Altınordu) Devleti'nin kurucusu olan ağabeyi Batu Han'ın ölümünden sonra yerine geçen oğulları Sartak Han ile Ulakçı Han'ın kısa aralıklarla ardı ardına ölmeleri üzerine 1257'de han oldu.

Başa geçtikten sonra ilk iş olarak Altın Orda Devleti'ne bağlı Rus prensliklerinden toplanacak vergilerin saptanması için bir nüfus sayımı yaptırdı. Prens Aleksandr Nevski'nin kışkırtmaları sonucu 1259'da Novgorod'da, 1262'de de Rostof, Suzdal ve Yaroslav kentlerinde ayaklanma başgösterdi. Berke bu ayaklanmaları şiddetle bastırdı.

Buhara ve Semerkant'a giderek buradaki Müslümanlar'a kötü davranan Hıristiyanlar'ı cezalandırdı ve kiliselerini yıktırdı. Gücünü Horasan ve İran'a dek yayan Berke 1259'da Moğol Hanı Möngke'nin ölümü üzerine kardeşleri Kubilay ve Arık Buka arasında çıkan iktidar mücadelesinde Arık Buka'nın yanında yer aldı. Ancak mücadeleyi Çağatay Hanı Algu'nun (Aluğu) desteklediği Kubilay kazandı. Batu Han

döneminde alınan Çu ve Yedisu bölgesi yeniden Çağataylılar'ın eline geçti. Ardından Algu'nun Harezm bölgesine saldırması ve Berke'nin askerlerinden 5.000 kadarını öldürmesi Berke ile Algu arasında 1262'den 1265'te Algu'nun ölümüne değin sürecek olan savaşları başlattı.

Öte yandan Azerbaycan üzerinde hak iddia ettiği için aralarının açık olduğu İlhanlı hükümdarı Hülagu Han'ın 1258'de Bağdat'ı ele geçirmesi ve Batu Han döneminden beri burada bulunan görevlilerin bir bölümünü öldürmesi, iki hükümdar arasındaki ilişkileri daha da çıkmaza soktu. Bu arada Hülagu Han'ın 1260'ta Memlûkler'le de savaşa tutuşması, iki Müslüman hükümdarın, Sultan Baybars ile Berke'nin işbirliğine gitmelerine neden oldu.

Berke, Baybars'ın da özendirmesiyle Azerbaycan üzerindeki haklarını elde edebilmek için büyük bir ordu ile Hülagu Han'ın üzerine yürüdü. Ancak 1262'de Kür Irmağı'nın kuzeyinde yapılan savaşı kaybetti ve Terek Irmağı'na dek geri çekildi. 1263'te kendisini izleyen Hülagu Han'ı büyük bir bozguna uğrattı. Berke ve Hülagu arasındaki bu savaş daha sonra iki devlet arasında bir yüzyıl kadar sürecek düşmanlık döneminin başlangıcı oldu.

Berke 1261'de Bizans imparatoruna sığınan, ancak daha sonra tutsak sayılan Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'u kurtarmak üzere 1265'te yeğeni Noyan komutasında büyük bir orduyu Bizans üzerine gönderdi. Noyan Ege Denizi'ne dek tüm Balkanlar'ı yağmalayarak, Enez'de tutuklu bulunan İzzeddin Keykavus'u kurtardı ve Kırım'ın Saray kentinde bulunan Berke'nin yanına getirdi.

Berke yaşamının son seferini 1265'te Hülagu Han'ın oğlu Abaka Han üzerine yaptı. Kür Irmağı kıyılarında karşılaşan iki ordu şiddetli bir savaşın ardından kesin bir sonuç alamadılar. Ordusunu toplayarak geri dönen Berke, büyük bir olasılıkla 1266 başlarında, yolda öldü. Oğlu olmadığı için yerine yeğeni Möngke (Mengü) Timur geçti. Yaklaşık on yıl süren hükümdarlığı sürekli savaşlarla geçen Berke, Altın Orda Devleti'ni yeniden örgütlemeyi başarmıştır.

• BAKINIZ: ABAKA HAN, BATU, BAYBARS I, CENGİZ HAN.

BERKEL, Sabri
(1907)

Türk ressam. "D Grubu" ve Çağdaş Türk resim sanatı çerçevesi içinde soyut eğilimi temsil eden sanatçılardandır.

Yugoslavya'da, Üsküp kentinde doğdu. 1927'de Üsküp Sırp-Fransız Okulu'nu bitirdi. 1927-1928'de Belgrad Güzel Sanatlar Okulu'ndan gravür dalında diploma aldı. 1929'da İtalya'ya gitti, Floransa Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalıştı. 1935'te Türkiye'ye döndü ve aynı yılın ekim ayında ilk kişisel sergisini İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde açtı. 1936'da Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü resim öğretmenliğine atandı. 1938'de İstanbul Erkek Terzilik Okulu ve Sultan Ahmet Kız Sanat Okulu'nda resim öğretmenliği yaptı. 1939'da Léopold Levy'nin isteği üzerine Akademi'nin Gravür Atölyesi asistanlığına getirildi. Aynı yıl I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne 16 yapıtıyla katıldı. Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'ne üye oldu. 1940'ta 2. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde bu birliğin üyesi olarak 21 yapıtını sergiledi. 1941'de ise "D Grubu"na katıldı ve grubun Akademi'de açılan sergisinde yer aldı. 1947'de lüks kitap basan basımevlerinde araştırma ve inceleme yapmak için Milli Eğitim Bakanlığı'nca Paris'e gönderildi. Kitap uzmanı ve estetikçi J.G.Daragnes'ın ve André Lhote'un atölyesinde incelemeler yaptı.

1945'ten sonra her yıl Devlet Resim ve Heykel sergilerine katıldı. Yurt içinde ve dışında birçok kişisel sergi açtı. 1961'de 22. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde resim dalında birincilik ödülünü kazandı. Asya, Avrupa ve Güney Amerika'nın çeşitli kentlerinde düzenlenen uluslararası karma sergilere katıldı. 1939'dan 1977'de emekli olana değin Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğretim görevini de sürdürdü. 1977'de ayrılışı nedeniyle Akademi'de toplu yapıtlarından bir sergi düzenledi.

Berkel 1935'te açtığı ilk sergisindeki resimlerinde doğal görünüşlere bağlı kalmıştır. Kalemle ya da mürekkepli uçla yaptığı çıplak taslaklarında, figürlerinde ve desenlerinde sanat ve zanaatı dengeli bir biçimde bir arada yürüten, tekniği özenli bir ressam olarak dikkati çeker. Daha sonra, *Taksim Meydanı* adlı resminde de olduğu gibi doğadan kaynaklanan yarı soyut denemelere girmiştir. 1946'da yaptığı *Şişeli Natürmort* gibi birçok resmi Cezanne etkileri taşır. 1949-1950 arasında Kübizm sonrası bir anlayışla natürmortlar oluşturmuştur. 1951'de *Kubbeler I-II* ve *Kedi* gibi yapıtlarıyla bütün bütün soyut araştırmalara yönelmiştir. 1952'de gerçekleştirdiği *Yoğurtçu*, *Mimar Sinan* gibi yapıtları hep geometrik soyutlamalardır. Berkel 1955'te kaligrafik soyut düzenlemeler yapmış, 1957'de yine kaligrafiye bağlı leke çalışmalarına girişmiştir. 1962'den başlayarak bu çalışmaları jeste bağlı leke düzenlemelerine dönüşmüştür. Usa dayanan, yalın, oyuncaksız, arınmış bir kompozisyon düzeni vardır. Temelde güçlü bir desen bilgisine dayanan resimlerinde renk biçime yardımcıdır. Figürleri geometrik ya da organik biçimleri içinde koyu çizgilerle çevrili olarak varlıklarını sürdürürler.

• YAPITLAR (başlıca): *Kendi Portresi*, 1933; *Bereli Kendi Portresi*, 1934, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *İhtiyar Başı*, 1936, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara; *Çaydanlıklı Natürmort*, 1941; *Şişeli Natürmort*, 1946; *Taksim Meydanı*, 1948; *Nefertiti'li Natürmort*, 1949, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Kubbeler I-II*, 1951; *Kedi*, 1951; *Yoğurtçu*, 1952; *Mimar Sinan*, 1952, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Ritm*, 1953; *Rondo*, 1956; *Yazı*, 1958, T.C.Büyükelçiliği, Viyana; *Mehtap*, 1962; *İspanya*, 1965-1966; *Yazı*, 1970; Seramik Pano, 1971, T.C.Büyükelçiliği, Lizbon; Toplu Kompozisyon, 1973; *Kareli Kompozisyon*, 1975.

BERKELEY, George
(1685-1735)

İrlandalı filozof. Tutarlı deneyciliğin immateryalizme götüreceğini ve tanrıtanımazlığı yıkacağını savunmuştur.

İrlanda'ya yerleşmiş bir İngiliz ailenin çocuğu olarak Kilkenny'de doğdu. Oxford'da öldü. 15 yaşında Dublin'deki Trinity College'a girdi. Yedi yıl sonra orada öğretim üyesi oldu. 1709'da, 24 yaşındayken, ilk önemli kitabını yayımladı: *An Essay Towards a New Theory of Vision*. Ertesi yıl felsefesinin başyapıtı olan *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* basıldı. Bunlarla büyük ün kazandı. 1713'te Londra'ya gitti. Orada son önemli felsefe kitabı olan "Diyaloglar"ı yayımlattı. Felsefeye tüm katkısını 30 yaşından önce yapmış, yaşamının sonraki bölümünde bu konuyla bir daha ilgilenmemiştir. 1716'da Avrupa'ya yaptığı bir gezide, başyapıtının ikinci cildi olarak yazdığı bir kitabını yayımlayamadan yitirince bunu yeniden yazmayı düşünmedi bile. Bu yıllarda Londra'da Addison, Pope, Swift ve Steele ile 1713 ile 1720 arasında aralıklarla yaptığı Avrupa gezilerinde Malebranche'ın 1715'teki bu tanışmayı izleyen bir felsefe tartışmasında heyecanlanarak öldüğü söylenir. 1724'te Trinity College'daki görevinden ayrıldı. Londra'ya giderek Bermuda'da bir okul kurmak için para toplamaya başladı. İki yıl sonra parlamento bu projeye devletin de mali katkıda bulunmasını karara bağladı. 1728'de evlenerek Amerika'ya gitti. Rhode Island'da Bermuda projesinin hazırlıklarını yürüttü. Devletten beklediği para bir türlü gelmeyince İngiltere'ye geri dönmek zorunda kaldı. 1734'te İrlanda'da Cloyne piskoposu oldu. Başyapıtları ölçüsünde değer taşımayan basılı başka kitap ve yazıları da vardır.

Niteliklerin eleştirisi

Özdeksizcilik

Berkeley'in ortaya attığı immateryalizm (özdeksizcilik) öznel bir yaklaşım niteliği taşır. Bu içinde üretildiği Modern Çağ'ın bir özelliğidir. 18.yy'da kullanılmaya başlayan "idealizm" terimi de, Berkeley'in felsefesi örnek gösterilerek, yerleşiklik kazanmıştır. Berkeley'i özgün felsefesine götüren üç ayrı etki kaynağı gösterilebilir. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Locke'ta bir arada bulunan deneycilik ve gerçekçi algı kuramıdır. Berkeley Locke'un deneyciliğini benimsemiş, bu açıdan Avrupa usçuluğunu (rasyonalizm) eleştirmiştir. Öte yandan, bu deneycilikle gerçekçi algı kuramının bağdaşmazlığını da görmüş ve bu olguyu özdekçiliği yadsımak için kullanmıştır.

Berkeley üzerindeki ikinci etki kaynağı kuşkuculuktur. Descartes ve Bayle'de bulduğu kuşkucu uslamlamaları deneycilik yerine Locke'un gerçekçiliğine karşı kullanmış, immateryalist deneyciliğini bunlardan etkilenmeyecek biçimde kurmaya özen göstermiştir. Etki kaynaklarından üçüncüsü, kendisinden felsefede Tanrı kavramına en önemli bir işlev verme eğilimini aldığı Malebranche'dır. Berkeley'de immateryalizm özdekçiliğin keskin bir eleştirisi yoluyla ortaya çıkar. Karşısına aldığı özdekçilik Locke'un gerçekçi algı kuramı içinde dile geliyordu. Locke'un bu bağlamda yapmış olduğu 17.yy'da iyice hızlanan bilimsel gelişimin benimsediği açıklama biçimini kendi felsefesi içinde dizgeleştirmekti.

Galileo ve Descartes'tan kaynaklanan, Locke'un arkadaşları Boyle ve Newton'da olgunlaşan bilimsel bakış açısına göre, evren uzay ve zaman içinde yer alan fiziksel parçacıklardan oluşur. Bunların devim ve ilişkileri matematikle gösterilebilir. Parçacıkların gerçekte taşıdıkları nitelikler, biçim, büyüklük, devim, yer ve sayıları türündendir. Bu nitelikleri, parçacıkların, algılayan insanlarda, neden oldukları etkilerle karıştırmamalıdır. Algılanan sıcaklık, parçacıkların hızlı deviminin, ses, havanın dalgasal deviminin, renk ise parçacıkların dalgasal yayılmanın, algılayanlarda yarattıkları etkilerdir. Evrende algı düzeneği olan canlılar bulunmasaydı bu etkiler de bulunmaz, ama onların nedenleri olan parçacıklar, yine de varolurdu. Bilimin getirdiği bu özdekçiliği felsefesinde yansıtan Locke, nesnelere yüklediğimiz nitelikleri birincil ve ikincil olmak üzere iki öbekte topladı. Bunları algı açısından, koşullara ve kişiye göre değişip değişmeme ilkesine dayanarak ayırt etti. Ona göre biçim, yer kaplama, devim gibi birincil nitelikler bilimsel yöntemlerle ölçülebilir ve algılayanın ya da ortamın durumuna göre değişmezler. Bundan ötürü de bunlar nesnel olmalıdır. Renk, ses, koku gibi ikincil nitelikler ise koşullara göre değişebildiklerinden özneldirler, yani algılayandadırlar. Örneğin, aynı nesne üstüne bir elimizi doğrudan, öbürünü ise önce buza değdirdikten sonra koyacak olursak, ellerimiz bu nesneyi değişik sıcaklıklarda algılayacaktır. Öte yandan, algıladığımız birincil nitelikler dış dünyadaki özdeksel nesnelerin taşıdıkları niteliklere benzerler; oysa, algılanan ikincil niteliklerin dış dünyada karşılıkları yoktur.

Berkeley, Locke felsefesinde anlatım bulan bu özdekçi savları dört başlık altında çürütmeye girişti:

1-Birincil ve ikincil nitelikler arasında önesürülen ayrım yoktur. Bu nedenle de bütün nitelikler algılayanda özneldir. Birincil ve ikincil nitelikler ayrılamazlar. Örneğin biçimsiz bir renk, yayılımsız bir renk düşünülemez. Bunu düşünmek bir mantıksal olanaksızlıktır. Ayrımı öne sürülen biçimde çizmeye olanak yoktur, çünkü ikincil nitelikler koşullara göre değişiyorsa, buna benzer biçimde, birincil nitelikler de koşullara göre değişirler. Örneğin, dörtköşe bir kule uzaktan silindir biçiminde görünür. Puslu havalarda nesneler olduklarından büyük dururlar. Uzaktan algılanan devinim olduğundan yavaş görünür. Demek

ki sözü edilen ayrımı çizmek için bir gerekçe yoktur. Değişebilirliğin öznelliği getirdiği ölçüde, tüm nitelikler özneldirler ve ancak algılayan biri bulunduğu sürece varolabilirler.

2-Algılayan bir varlığın bulunmadığı bir ortamda özdeksel nesnelerin varlıklarını koruyacağı savı bir mantıksal olanaksızlıktır. Çünkü, algılanmayan varlık kavramı çelişiktir. Algılanmayan bir varlık imgelemeye çalışıldığında her durumda, o zorunlu bir biçimde, algılanıyor olarak imgelenir.

3-Algının nedeninin algının dışındaki bir ortamı dolduran nesneler olduğu görüşü yanlıştır. Çünkü nesneler algı öbeklerinden başka bir şey değildir. Algı ise etkin bir varlık değildir, hiçbir şeye neden olamaz.

4-Birincil niteliklerin algısının algı ötesindeki bir dış dünyanın niteliklerine benzediği doğrulanabilecek bir sav olamaz. Nedeni de, algımızı, böyle bir benzerliğin bulunup bulunmadığını anlayabilmek için dış dünya ile karşılaştırmanın olanak dışı oluşudur. Yapımız gereği algıdan bağımsız olarak dış dünyaya hiçbir zaman erişemeyiz. Bir başka deyişle, algıyı ancak yine başka bir algıyla karşılaştırabiliriz.

Berkeley dayanıksızlığını böylece göstermiş olduğuna inandığı özdekçiliğin hangi yanılgılı düşünceler dizisi sonucu ortaya konmuş olabileceğini ele alır. Buna verdiği yanıt özdek kavramının bir soyutlama olduğudur. Soyutlama ise Berkeley'e göre bir ruhbilimsel olanaksızlıktır. Soyutlamanın olanaksızlığı savını yine Locke'un ileri sürdüğü soyutlama kuramına karşı bir eleştiri olarak ortaya koyar.

Bilginin kaynağı ve ideler

Locke deneyci yaklaşımı belirlerken insan bilgisini oluşturan öğelerin ideler olduğunu, idelerin de ya duyum yoluyla, ya zihnin kendi işleyiş, duygu ve

Soyutlama

Soyutlama (abstraction) Locke tarafından zihnin kavramlar üzerinde uyguladığı bir genelleme işlemi olarak düşünülmüştür. Bu işlem, tümeller sorununa getirilen adcı çözümle yakından ilişkilidir. Tümeller sorunu büyük ölçüde dilden kaynaklanır. Özel adların anlamı, bunların referansları olan tikel nesneler olarak düşünülürse, sıfat ve tür adı gibi genel terimlerin anlamının ne olduğu sorusu doğacaktır. Bu anlam yorumu, her terim için, onun anlamı olarak düşünülebilecek bir "nesne" gerektirir. Adcılık, varlığın yalnızca tikel nesnelerden oluştuğunu öne süren bir görüş olduğuna göre, genel terimlere tümel nesneler dışında anlamlar bulmak zorundadır. Tümellerin adlarla özdeş olduğunu ileri süren "ilkel" adcılık bir yana bırakılırsa, adcılık bu sorunun çözümünü kavramlarda bulmuştur. Bunun üzerine de, genel terimlerin anlamını oluşturacak "genel kavramların" nasıl üretileceği sorunu çıkmıştır ortaya.*

Çünkü adcılığa göre ontolojik anlamda tümel varlıklar olmadığına göre, böyle varlıkların algılanarak ideler biçiminde zihinde doğrudan kavramlar doğurmalarına da olanak yoktur. Soyutlama, bu soruna çözüm olarak önerilmiştir. Bu, aynı türdeki nesnelerin ide ya da kavramlarından yalnızca türü belirleyen bir genel ide üretme işlemidir. Başka bir deyişle, soyutlama işlemi, Aristoteles'in "özlerinin" kavramlarını, böyle özlerin gerçeklikte varolmadıkları savıyla tutarlı olarak nasıl üretilebileceğinin açıklamasıdır.*

Ocham'lı William'dan esinlenerek ortaya attığı soyutlama kuramında, Locke, bunu ortak olmayan özellik veya niteliklerin atılması işlemi olarak düşünür. Belirli bir sayıdaki tikeli kapsayan bir genel ide elde etmek için yapılması gereken, bu tikellerin karşılığı olan idelerin hepsinde birden bulunmayan bütün özellikleri atmaktır. Böylece elde edilecek idede, ele alınmış olan tikellerin hepsinde ortak olan niteliklerden başkası kalmamış olacaktır. Bu genel ya da tümel ide, soyutlanışında kendisinden yararlanılan her bir tikeli kapsayacaktır. Buna göre, örneğin, belirli bir sayıda insan alır da, boy, saç, giyim, göz rengi, cinsiyet vb. ortak olmayan nitelikleri atarsak, sonuçta, genel insan kavramını, başka bir dilegetirişle, insanın yalnızca tanımsal niteliklerinin bileşkesinden oluşan bir kavramı elde ederiz.*

Berkeley böyle bir zihinsel işlemin olanaksız olduğunu ileri sürer: "Eğer başkaları idelerini soyutlamak gibi olağanüstü bir yetiye sahipseler söylesinler. Bana gelince, bir imgelem yetisine, yani algılamış olduğum tikel nesneleri kendi kendime yeniden kurup tasarlayabilme ve bu kurguda onları parçalara ayırıp değişik yeni bileşimler düşünebilme yetisine sahibim. İki başlı bir insan imgeleyebildiğim gibi, gövdesinin üst bölümü insan, altı ise at olan bir yaratık ta imgeleyebilirim. El, göz veya burnu gövdeden soyutlanmış ya da ayrılmış olarak da düşünebilirim. Ancak, hangi el veya gözü imgelersem imgeleyeyim, onun kendine özgü bir biçim veya rengi olacaktır. Buna benzer olarak, kendi kendime kurduğum insan idesi beyaz, kara ya da esmer, dik veya kambur, uzun, kısa ya da ortaboylu olacaktır. Ne kadar çabalarsam çabalayayım, yalnızca bütün insanlarda ortak olan niteliklerden oluşan bir soyut insan idesini kavrayamam". Berkeley'e göre soyut anlamda genel ideler olamayacağına göre, genel terimlerin karşılıkları, yani onların anlamları, yine tikel idelerdir. Yapılan, genel terime uyan herhangi bir tikel ideyi alıp bunu ona karşılık olarak kullanmaktır. Berkeley'in bu bağlamdaki tutumu, tümelliği yalnızca ontolojik olarak dışlamakla kalmaz, zihinsel olarak da yıkar. Bir başka deyişle, ona göre tümeller post rem olarak bile varolamazlar. Tüm varlık bütünüyle tikeldir.

coşkularından, ya da bellek ve imgelem yoluyla elde edildiklerini ileri sürer. Berkeley buna bütünüyle katılmıştır. Bu belirlemeye göre yalın ya da bileşik, bütün idelerin kökeni deneydir. Locke bu bağlamda bileşik idelerin somut olanları yanı sıra, kendilerinde aynı türden tüm nesneleri toplayan soyut olanlarının da bulunduğunu düşünür. Locke'a göre soyut ideler, somut idelerin yalnızca ortak nitelikleri tutulup, tek tek nesnelere özgü olan nitelikler atılarak elde edilir. Berkeley buna karşı çıkmıştır. İmgelemin bileşik ideleri parçalayarak, yeni bileşimlerde, yeniden toplayabileceğini, ancak "soyut ideler" üretemeyeceğini söyler. Ona göre bu olanaksızdır. Ne imgeleniyorsa onun tikel bir biçimi ve rengi olmalıdır. Örneğin, ne beyaz, ne kara, ne de sarı renkli bir soyut insan kavramı olanaksızdır. Ona göre ne hızlı, ne yavaş, ne dönen, ne doğru giden, nesnesinden bağımsız, bir soyut devim düşünülebilir. Soyut ideler bulunduğunu sanmak sözcüklerin anlamını yanlış olarak yorumlamaktan doğar. Genel bir sözcük kullandığımızda, örneğin "meyve" dediğimizde, kendisi ne armut, ne elma, ne de incir olan bir soyut meyve düşünüyormuşuz sanılabilir. Oysa, yaptığımız ve yapabileceğimiz, herhangi bir meyveyi bütün meyveler yerine düşünmekten başkası olamaz. Dolayısıyla tek tek meyveler ötesinde, bir de soyut meyve idesi bulunduğunu düşünmek kendini aldatmaktır.

Özdek kavramına ilişkin yanılgı da tıpkı buna benzer. Bileşik ideleri tikel nesneler olarak adlandırırız. Aynı türden nesnelere de bir genel ad veririz. Bu adın karşılığında bir soyut ide bulunduğunu düşünmek ne ölçüde yanlışsa, tüm nesne türlerini adlandıran "özdek" sözcüğünün karşısında bir soyut ide bulunduğunu düşünmek de o denli yanlıştır. Çünkü "özdek" sözcüğünün ya bu anlamda hiçbir karşılığı yoktur, boş bir kavramdır, ya da somut bir nesneyi dile getiriyordur. Bu son durumda ise dile getirdiği herhangi bir nesneyi oluşturan bileşik bir ideden başkası olamaz. Algılanmayan özdek kavramı bir soyutlama, bir aldanmadır.

Bu noktaya dek Berkeley'in eleştirel olarak dolaylı bir biçimde ortaya konan immateryalizmi artık doğrudan uslamlamalarla pekiştirilir. Şöyle düşünür Berkeley: Görme duyusuyla rengi, görme ve dokunumla biçim ve büyüklüğü öğreniriz. Bu tür idelerin tutarlı bileşimlerine "elma" ya da "ağaç" gibi adlar verir, onları nesnel olarak düşünürüz. Şimdi, herhangi bir idenin varolması onun algılanıyor olmasına bağlıdır. İdeler ancak algılandıkları, yani geniş anlamda zihinde bulundukları sürece vardır. Bütün bunlardan şu sonuç çıkar: Nesneler de tutarlı bileşik ideler olduklarına göre, nesneler için de, var olmak algılanmaktır *(esse est percipi)*.

Özdeksel tözün eleştirisi

Berkeley, bu sonucun evrenin varlığını, gerçekliğini, yadsımak anlamına gelmediğini vurgulamıştır. Yalnız, "varlık" ve "gerçeklik" gibi sözcüklerin anlamlarını daha iyi kavramamıza yarar bu sonuç. Örneğin, "orada bir masa var" gibi bir önermenin anlamı, bizim ya da bizim gibi başka bir zihnin, orada "masa" adı verilen ide bileşiğini algıladığıdır.

Varlık algıdır (esse est percipi)

Berkeley için var olmak iki biçimde söz konusudur: Ya algılanarak ya da algılayarak. Algılanan bir varlık varolabilmek için algılayan bir varlık gerektirecek, algılayan bir varlık da varolmak için algılanan varlıklar bulunmasını gerektirecektir. Algılanan varlıklar "duyumlanabilen nesne ve nitelikler" yani "idelerdir". Bunlar edilgindir. Algılayan varlıklar ise etkindir. Zihin ya da tin böyledir. Bunların etkinliği algılama ve istenç yetileriyledir. Böylece ancak ideler ve bunları algılayan tinler varolabilirler. Tinler algılanamazlar, çünkü edilgin değildirler. Algılanamadıklarından da deneyle doğrudan bilinemezler. Tinleri bilmenin tek yolu onların etkinliklerinin sonucunu algılamaktır. Bizde başkalarının tin ya da zihinlerinin idesinin bulunmaması bundandır. Başka zihinleri gövdelerde neden oldukları davranışlar, söyledikleri sözler yoluyla tanır, biliriz.

Berkeley'e göre bir nesnenin varolmasının onun algılanıyor olması anlamına geldiği açıktır. Bu ele almış olduğu ve sonradan yadsıdığı görüngücülükten anlaşılır. Berkeley bir nesnenin varolmasını algılanabilir olmasına bağlamıyor. Varolmak için o sıra aktüel olarak algılayan bir tin gerektiriyor. Öyle ise şu sıra kimse tarafından algılanmayan nesneler konusunda ne denebilecektir? İçinden çıktığımız odayı biz algılamasak bile onu içeride kalanlar algılayacaktır. Ancak onlar da çıkıp kapısını kapatınca odanın varlığı ne olacaktır? Berkeley sürekli yokolup yeniden varolan bir nesne kavramına felsefesinde yer vermez. Bu onu hiç de istemediği bir sonuç olan solipsizme (tekbencilik) çok yakın bir yere götürebilirdi. O, karşısına çıkan bu sorundan yararlanmış ve önerdiği çözümü bir Tanrı kanıtı niteliğinde sunmuştur. Hiçbir sonlu tinin algılamadığı nesneleri sonsuz bir tin her an her yerde algıladığı için nesnelerin kopuk değil sürekli bir varlığı söz konusudur. Bu da Berkeley'e göre sonsuz bir zihin, bir tin olarak Tanrı'nın varlığının kanıtıdır.

Berkeley benzer bir yöntemi aynı bağlamda doğan ikinci bir sorunun çözümünde de kullanır. İdelere neden olan bir dış dünya yoksa şu iki soru akla gelecektir: a) Bütün idelerimizi kendi kendimize istencimizle mi yaratırız? b) Bileşik idelerimizin hep aynı tutarlılıkla gelmesinin nedeni nasıl açıklanabilir? Evet, der Berkeley, kimi bileşik idelerimizi imgelem gibi düzeneklerle biz oluştururuz. Ancak idelerin büyük çoğunluğu bize istencimiz dışında gelir. Bunların düzen ve tutarlılıkları da istencimiz dışındadır. Berkeley'e göre bu da, yalnızca Tanrı'nın varlığını kanıtlar. Bir etkin tin olarak Tanrı üzerimizde bu etkileri, bu düzenlilikte ortaya çıkarır. Algının tutarlılığı ve düzenliliği Tanrı'nın büyüklüğünü gösterir. Bu, Tanrı'nın varlığını bilmenin başlıca yoludur.

İmmateryalist felsefeyi temellendirmek amacıyla, Berkeley'in kurduğu bu uslamlamalar, ilginç olmalarına karşın çoğu kez yanlış öncüllerden türer. Bunlar arasında gerçekten sağlam olan eleştirel uslamlama, algının, gerçekçiliğin önesürdüğü özdeksel dünya ile karşılaştırılamayacağını, bu iki nedenle de bu iki ortam arasındaki hiçbir ilişkinin deneysel anlamda bilinemeyeceğini, gösterenidir. Bu deneyciliğin gerçekçilikle tutarsız olduğu sonucunu getiren çok güçlü bir eleştiridir. Descartes ve Locke bilginin bütünüyle idelerden oluştuğunu düşünmüşlerdi. Berkeley de bu görüşü benimser. Oysa Descartes ve Locke bilgiyi oluşturan idelerin bir bağımsız dış dünyanın kopyaları olduğunu da ileri sürmüşlerdi. Bu görüşleri bir yandan gerçekçi, öte yandan da ikicidir (düalist); varlığı özdeksel ve zihinsel olmak üzere iki türe ayırır.

Berkeley gerçekçiliği yadsırken bu ikiciliği de yadsımış ve yalnızca zihinsel-tinsel varlığa yer vererek idealizmi savunmuştur. Ona göre bilgi yalnızca idelerden oluştuğuna ve bildiğimiz her şey de ideler olduğuna göre, bu idelerin arkasında varolduğu bilinmeyen, ama varsayılan, bir gölge dış dünyaya hiç gerek yoktur. Bu Berkeley için algı kuramına gereksiz bir karmaşıklık getiren bir çiftlemedir. Böyle bir ikinci dünyayı yadsımakla bilgiden hiçbir şey yitirilmediğini savunmuştur.

Töz kavramı konusunda da, yine Locke'cu görüşü eleştirmiştir. Locke özdeksel tözü, felsefe tarihindeki yaygın kullanımından ötürü bir kuramsal kavram olarak kabul eder. Ona göre, deneysel olarak bilinemeyen töz, nitelikleri birarada tutan bir ilkedir *(substratum)*. Berkeley ise bunun anlamsız oluşu ötesinde, hiçbir kuramsal işlevi de bulunmayan bir kavram olduğunu savundu. Böyle bir kavramı varsaymanın yine soyutlama yanılgısından ileri geldiğini söyledi. Buna karşılık tinsel töz kavramına, kuramı içindeki yeri dolayısıyla, hoşgörüyle yaklaştı. Etkinlik belirtilerinin tinsel tözleri kanıtladığını ve bunların bilinmelerine olanak verdiğini düşündü.

Soyutlamayı yadsıması Berkeley'in sıkı bir adcılık *(nominalizm)* benimsemesine yol açar. Locke'taki kavramcılık *(conceptualism)* tümelleri zihinde kurulan soyut idelerle temellendirir. Berkeley ise soyut idelerin olanaksız olduğunu ve bir tür konusunda düşünce yürüttüğümüzde tikel bir ideyi türe karşılık olarak kullandığımızı öne sürmüştür. Bu, Platonculuk'un tam karşıtı bir idealizm, duyuma dayalı olarak tikellerden başka varlığa olanak tanımayan bir tutumdur.

Berkeley yaşadığı dönemin doğa bilimlerince, yaygın olarak benimsenen saltık *(absolute)* uzay, zaman ve devim kavramlarını da yadsımıştır. Bunları da olanaksız soyutlamalar diye değerlendirmiş, söz konusu kavramların gerçekte öznel ve göreli olduklarını ileri sürmüştür. Edilgin ilkeler olarak nesneler arasında gerçek anlamda nedensellik bulunamayacağını düşünmüş, Descartes'ın mekanizmine karşı çıkmıştır. Ona göre doğa yasaları ideler arasındaki bağlılaşımları *(association)* betimler. Doğa yasaları nedensel açıklamalar veremez, çünkü nedensellik ideler arasında yer alamaz. Nedensellik ancak tinlerin etkinliği olarak söz konusudur.

Berkeley'in modern felsefenin gelişimi üzerinde çok önemli etkisi vardır. Her şeyden önce Modern Çağ'a özgü bir öznel idealizmin kurucusudur. Ancak bundan daha önemli olarak, deneyciliğin tutarlı bir görüş durumuna getirilmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu bağlamda Hume'u hazırlamış, hem Hume üzerinden hem de doğrudan Kant'ı etkilemiştir. Hume ve Kant'taki görüngücülük, Berkeley'in gerçekçiliğe karşı yaptığı güçlü eleştiriler sonucunda doğmuştur. Tözü yadsırken Hume'un başlıca esin kaynağı Berkeley idi. Ayrıca Hume'un kuramlarını temellendirdiği, sonra da Hartley ile gelişerek 19. ve 20.yy'larda etkili olan çağrışımcılık da Berkeley'e çok şey borçludur. 20.yy analitik algı felsefesi açısından Berkeley'in uslamlamaları güncelliklerini korumaktadır.

• **YAPITLAR:** *An Essay Towards a New Theory of Vision*, 1709, ("Yeni Bir Görme Kuramı Üzerine Deneme"); *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*, 1710, ("İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir Araştırma"); *Three Diagolues Between Hylas and Philonous*, 1713, ("Hylas ve Philonous Arasında Üç Konuşma"); *De Motu*, 1721, ("Devinim Üzerine").

• **KAYNAKLAR:** J.Bennett, *Locke, Berkeley, Hume: Central Themes*, 1971; W.T.Jones, *Hobbes to Hume*, 1952; F.Thilly, L.Wood, *A History of Philosophy*, 1914; G.J.Warnock, *Berkeley*, 1953.

• **BAKINIZ:** BAYLE, HUME, KANT, LOCKE.

BERKER, Ercümend
(1920)

Türk koro şefi, müzikolog, besteci. Türk musikisinde öncelikle koro şefi olarak başarı göstermiştir.

İstanbul'da doğdu. Besteci Nafiz Bey'in torunudur. Sainte Marie Ortaokulu'nu (1935), Haydarpaşa Lisesi'ni (1941), İstanbul Hukuk Fakültesi'ni (1945) bitirdi. 1948'den bu yana avukat olarak çalışmaktadır.

Musikiye 1940'ta Fulya Akaydın'dan solfej, piyano, 1942'de de Sadettin Arel'den Türk musikisi nazariyatı dersleri alarak başladı. Yetişmesinde Arel'in büyük etkisi oldu; ayrıca, Dr.Suphi Ezgi'den de yararlandı. Musiki öğrenimini İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda tamamladı. Yöneticisi olduğu Üniversite Korosu'nu kurdu (1943). Koro'daki görevi, stajını bitirip avukat olmasına değin sürdü (1948). Belediye Konservatuvarı'nda Türk Musikisi İcra Heyeti başkanlığı, nazariyat öğretmenliği yaptı (1947-1948); *Vatan, Tercüman* gazetelerinde musiki üstüne yazılar yazdı (1954-1958).

Berker daha sonra radyo yayınları çerçevesinde görevler aldı; İstanbul Radyosu'nda, TRT'de Türk musikisi yayınlarının yönetimi ve denetimiyle görevli çeşitli kurullara başkanlık etti (1960-1973). 1967'de İstanbul Radyosu'nda yeni bir koro, Erkekler Korosu'nu kurdu, çoğunlukla klasik dönem eserlerini seslendiren bu topluluğu iki yıl kadar yönetti. 1976'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı başkanlığına ve öğretim üyeliğine getirildi.

İyi bir koro şefi olan Berker, bu alandaki başarısının ilk örneklerini kurucusu olduğu Üniversite Korosu'nda ortaya koydu. Sayısı seksen kişiyi aşan bu koro, disiplinli, ciddi bir çalışmanın ürünü olan çok başarılı konserler verdi. Bu konserler, Türk musikisinin seslendirilişinde ileri bir düzeye ulaşıldığını gösteriyordu. Türk ve Batı müziği bölümlerinden oluşan koronun çalışmaları yalnızca eserlerin seslendirilmesine değil, solfej ve nazariyat derslerine de dayanmaktaydı. Üniversite Korosu'ndan yetişmiş birçok değerli musikici vardır.

Berker yıllardır yazdığı yazılarda, Türkiye'de musikinin gelişmesinin bir Türk musikisi-Batı müziği sentezini gerçekleştirmekle sağlanabileceği görüşünü savundu. Ona göre, bu sentez, Cumhuriyet döneminde olduğu gibi halk musikisini değil, geleneksel sanat musikisini temel alarak, bu musikinin kendine özgü ses sistemini Batı müziği bilgisi ve tekniğiyle, özellikle

çok sesli bir düzen içinde işlemekle sağlanabilir. Berker dünya ölçüsünde kendini kabul ettirmiş, çağdaş, ulusal bir Türk musikisi okulunun oluşmasının bu sentezin gerçekleşmesine bağlı olduğu görüşündedir.

Gazete yazıları dışında Türk musikisinin tarihine ve sistemine eğilen çalışmaları da vardır; ancak, bu alandaki eserlerinin büyük bölümü yayımlanmamıştır. Beste çalışmaları da yapmış, birkaç saz eseri ve şarkı bestelemiştir.

• **YAPITLAR: Saz eserleri:** Hüzzam, Nihavent, Zengüle, Şehnaz saz semaileri. **Şarkı:** Hüzzam, Nihavent, Rast, Kürdî, Acem-Kürdî şarkılar.

"Berker dönüşümü"

BERKER, Ratip
(1909)

Türk matematikçi ve mekanikçi. Akışkanlar mekaniği alanındaki çalışmalarıyla tanınır.

5 Haziran 1909'da İstanbul'da doğdu. 1926'da, aynı kentteki Saint Joseph Fransız Koleji'ni bitirerek Fransa'ya gitti ve 1930'a değin Nancy, 1930-1933 ile 1935-1936 arası da Lille Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Makine yüksek mühendisliği diplomasını, ardından fen lisansını ve 1936'da matematik doktorasını alarak Türkiye'ye döndü.

1933 üniversite reformu sırasında Fransa'da bulunan Berker, yeni kurulan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne (İÜFF) bağlı Matematik Enstitüsü'ne doçent olarak atandı, 1943'te de profesörlüğe yükseltildi. Aynı zamanda İstanbul Teknik Üniversitesi'nin (İTÜ) öğretim kadrosunda yer almış, 1934'te Analiz ve Mekanik doçenti, 1939'da Mekanik ve Akışkanlar Mekaniği profesörü, 1944'te de Makine Fakültesi'nin ilk dekanı olmuştu. Ancak, 1946'da kabul edilen bir yasa öğretim üyelerinin aynı anda iki kurumda birden çalışmalarını yasaklayınca, Berker de İÜFF'deki profesörlük görevinden ayrılarak İTÜ Makine Fakültesi'ndeki kürsüsünde kaldı ve 1954'te ordinaryüs profesör oldu. Bu arada, 1951-1952 arası UNESCO'nun (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Paris'teki merkezinde uzman olarak çalışmış, Roma'daki Uluslararası Bilgisayar Merkezi'nin kuruluş hazırlıklarını yapmıştır.

1957'de ABD'deki Indiana Üniversitesi'nde konuk profesör olarak ders veren Berker, 27 Mayıs 1960'ı izleyen Milli Birlik Komitesi döneminde, üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinden biriydi. O tarihten sonra, 1962'den 1967'ye değin Fransa'daki Lille Üniversitesi'nde, 1967-1972 arasında da Paris Üniversitesi Fen Fakültesi'nde (bugünkü adıyla Paris VI. Üniversitesi) profesör olarak çalıştı. 1972'de Türkiye'ye dönünce Boğaziçi Üniversitesi Matematik Bölümü'nde görev aldı ve 1979'da emekliye ayrılarak 1982'ye değin TÜBİTAK'ın (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) Bilim Kurulu başkanlığını yürüttü.

Berker, 1968'de TÜBİTAK Bilim Ödülü'yle, 1975'te Hacettepe Üniversitesi'nin, 1980'de de İstanbul Teknik Üniversitesi'nin onur doktorasıyla ödüllendirilmiştir.

Doktora tezinde, sıkıştırılamayan ağdalı bir akışkanın hareket denklemlerini konu alan Berker'in elde ettiği sonuçlar onu bilim dünyasına tanıtmış ve sonradan birçok araştırmasına temel olmuştur. Ağdalı akışkanlara ilişkin Navier-Stokes denklemlerini inceleyen Berker'in, bu denklemlerin kesim çözümleri konusunda vardığı özgün sonuçlardan ilki, Navier-Stokes denklemlerinin bilinen her çözümünden yeni bir çözüm ailesi çıkartma olanağı veren bir dönüşümdür. Son yıllarda burgaç (türbülans) kuramıyla ilgilenen araştırmacıların yararlandığı bu dönüşüm, bugün Berker'in adıyla anılır. Navier-Stokes denklemlerinin kesin çözümünde ulaştığı ikinci önemli sonuç ise, özellikle kendisinin "birinci tür ve ikinci tür sanki düzlemsel hareketler" diye adlandırıp incelediği hareketlere ilişkindir.

Navier-Stokes denklemlerinin çözümleri üzerine, kendisinin ve başka araştırmacıların yaptığı tüm çalışmaları derleyerek 1963'te Almanya'daki *Handbuch der Physik*'te 384 sayfalık bir makale halinde yayımlayan Berker'in bu çalışması, sıkıştırılmayan ağdalı akışkanlar konusunda temel başvuru kaynağı sayılır. Makalesinde bu denklemlerin kesin ve yaklaşık çözümlerini iki ayrı bölümde inceleyen Berker, birinci bölümde kesin çözümlerin varlık ve tekliklerine ilişkin teoremleri verir, fiziksel açıdan ilginç olan kesin çözümleri durağan ve zamana bağlı diye gruplaştırarak her iki gruptaki hareketleri düzlemsel, eksensel simetrik ve uzaysal hareketleri adı altında üç başlıkta toplar. Navier-Stokes denklemlerinin yaklaşık çözümlerine ayırdığı ikinci bölümde ise, bu denklemlerin, sıvı hareketinin yavaş (küçük Reynolds sayıları) ya da hızlı (büyük Reynolds sayıları) olmasına göre değişen özel durumlarını inceler. Berker'in bu geniş kapsamlı incelemesi, çok titiz bir çalışmanın ürünü olarak değerlendirilmiştir.

Sıkıştırılamayan ve ağdalı olmayan bir akışkanın hareket denklemlerindeki üç bilinmeyenden ikisini, yoğunluk ve basıncı yokederek, yalnızca hız bilinmeyenin yer aldığı tek bilinmeyenli denklemler elde edilebilir. Böylece hem hız alanının belirlenmesi çok kolaylaşır, hem de hız alanı belirlendikten sonra öbür bilinmeyenlerin bulunmasında hiç güçlük çekilmez. Oysa gazlarda, başka bir deyişle sıkıştırılabilen ve ağdalı olmayan akışkanlarda buna benzer bir problemin çözümü çok daha güçtür ve bugüne değin

çözülememiştir. Çünkü bu kez hız, yoğunluk, basınç ve entropi gibi dört bilinmeyenli bir denklem sistemi söz konusudur. 1963'ten sonra bu konu üzerinde çalışmaya başlayan Berker'in, "Derivation and Solution of the Equation of Competibility of a Gas" ("Bir Gazın Bağdaşma Denkleminin Üretilmesi ve Çözümü") adlı incelemesinde yoğunluk, basınç ve entropiyi yokederek, yalnızca hızı kapsayan tek bilinmeyenli hareket denklemleri kurması bu alanda büyük bir başarıdır. Berker, denklemlerdeki bu üç bilinmeyeni yokederken, gazın özel bir durum denklemi olduğunu, örneğin tükel (mükemmel) gaz olmadığını varsaymış ve gazın durum denklemini keyfi bırakarak, "bağdaşma denklemleri" denilen bu denklemleri elde etmiştir. Berker'in yöntemiyle, bağdaşma denklemlerini gerçekleyen bir hız alanı bulunduktan sonra, bu hız alanına uygun düşen yoğunluk, basınç ve entropi gibi öbür bilinmeyenler, buradan yola çıkarak da bu hareket denklemlerini veren tüm gazların durum denklemleri elde edilebilir. Son yıllarda, gerek Berker, gerek onun açtığı yoldan ilerleyen başka araştırmacılar, bağdaşma denklemlerinden yararlanarak yeni çözümlere ulaşmışlardır.

Berker'in özgün çalışmalarından biri de, akışkanlar mekaniğindeki "d'Alembert paradoksu" ile ilgilidir. D'Alembert akışkanların hareketini incelerken, "sıkıştırılamayan, ağdasız bir akışkanın düzgün akışı içine yerleştirilmiş, durağan ya da sabit bir hızla yol alan katı bir cisme akışkanın uyguladığı kuvvetlerin bileşkesi, kuramsal olarak sıfıra eşittir" sonucuna varmıştı. Gerçek akışkanlar için geçerli olmayan bu çelişkili sonuca "d'Alembert paradoksu" denilir. Ağdasız akışkan yerine ağdalı, yani iç sürtünmesi olan bir akışkan alındığında, katı cisme uygulanan kuvvetlerin bileşkesinin sıfırdan farklı olacağı düşünülebilir. Gerçekten de, katı bir cismin ağdalı bir akışkanın düzgün akışı içindeki hareketinin kesin çözümü bilinmemekle birlikte, bulunan yaklaşık çözümlerin tümünde kuvvetlerin bileşkesi sıfırdan farklı çıkar. Bir araştırmacı yayımladığı bir makalede, akışkanın ağdalı olduğu varsayılsa bile kuvvetler bileşkesinin yine sıfıra eşit olduğunu, başka bir deyişle d'Alembert paradoksunun yalnız ağdasız akışkanlar için değil ağdalı akışkanlar için de geçerli olduğunu ileri sürmüştü. Bu savı kanıtlamak için de, akışkan hızının katı cismin uzağındaki değişim biçimini kullanmış, bu değişime ilişkin bir varsayımdan yola çıkarak kuvvetler bileşkesinin sıfıra eşit olduğunu ispatlamıştı. Berker, akışkanın bu tür hareketi için geçerli olan hareket denklemlerinden yararlanarak, hız alanının sonsuzdaki değişimini buldu ve bu değişimin ileri sürülen varsayımı gerçeklemediğini gösterdi. Berker'in vardığı bu sonuç, ağdalı akışkanlar için d'Alembert paradoksunun söz konusu olamayacağını göstermesi ve akışkanlar mekaniğinin temel sonuçlarından birinin geçerliliğini kanıtlaması açısından önemlidir.

Berker'in çalışmalarından bir bölümü de, kendi düzlemlerine dik iki sabit eksen çevresinde aynı sabit açısal hızla dönmekte olan birbirine paralel sonsuz iki levha arasındaki bölgeyi dolduran bir akışkanın, levhaların dönmesinden ileri gelen hareketini konu almaktadır. Kimi sıvılarda bu hareketi incelemek amacıyla, ABD'de, levhaların sonsuz olması dışında bu koşulları sağlayan bir araç yapılmıştır. Bu hareketi inceleyen Berker, levhalar arasındaki akışkanın sıkıştırılamayan ağdalı bir akışkan olduğu durumlar için Navier-Stokes denklemlerinin kesin çözümlerini verdi. Bu çözümler, Navier-Stokes denklemlerinin, 1936'da kendisinin tanımladığı ve "birinci tür sanki düzlemsel hareketler" diye adlandırdığı çözüm ailesinin bir öğesiydi. 1979'da eksenlerin üst üste olduğu, 1982'de ise eksenlerin değişik olduğu özel durumları inceleyen Berker'in bu çalışma sırasında vardığı ilginç sonuçlardan biri de, problemde bazı belirli koşullar sağlandığı zaman, Navier-Stokes denklemlerinin sonsuz sayıda çözümünün elde edilebilmesidir.

"Bağdaşma denklemleri"

Berker, akışkanlar mekaniğinin Türkiye'deki en büyük adlarından biri olmanın yanı sıra, çok değerli bir öğretmendir. Gerek yurt içinde, gerek yurt dışında öğretim üyesi olarak görev aldığı tüm kuruluşlarda dersleriyle her zaman büyük ilgi uyandırmış, öğrencilerine çağdaş araştırma yöntemlerinin önemini aşılamış ve İTÜ Makine Fakültesi'ne çok zengin bir mekanik kitaplığı kazandırmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Sur quelques cas d'intégration des équations du mouvement d'un fluide visqueux imcompressible*, 1936; ("Sıkıştırılamayan Ağdalı Bir Akışkanın Hareket Denklemlerinin Bazı Integre Edilebilme Halleri"); *Mekanik Dersleri*, 1946; *Asal Sayılar*, 1948; "Intégration des Équations du Mouvement d'un Fluide Visqueux Incompressible", *Handbuch der Physik*, VIII (2), 1963, ("Sıkıştırılamayan Ağdalı Bir Akışkanın Hareket Denklemlerinin Integrasyonu").

• **BAKINIZ:** d'ALEMBERT, O.REYNOLDS, STOKES.

BERKES, Niyazi
(1908)

Türk toplumbilimci. Türkiye ve Osmanlı iktisat tarihi çalışmalarıyla tanınmıştır.

21 Ekim 1908'de Kıbrıs'ın Lefkoşe kentinde doğdu. 1928'de İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi. 1928-1931 arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde felsefe ve sosyoloji öğrenimi gördü. 1934'te İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji asistanı oldu. Aynı yıl ABD'ye gitti ve 1939'a değin Chicago Üniversitesi'nde sosyoloji alanında çalıştı. Türkiye'ye döndükten sonra Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde sosyoloji doçenti oldu. 1945 yılında, kürsüsünün kaldırılması üzerine yurt dışına gitti. 1952'de Kanada'daki Mc Gill Üniversitesi'nde profesör oldu. Uzun yıllar burada çalıştı. Emekliye ayrıldıktan sonra İngiltere'ye yerleşti.

Berkes, çalışmalarında sosyal bilimlerin gelişimi, bu gelişim içinde sosyolojinin yeri ve nitelikleri, Türkiye'de sosyolojinin sorunları gibi konular üzerinde durmuştur. Bir iktisat tarihçisi olarak, özellikle Osmanlı toplum yapısı ile ilgili araştırmalar yapmış; bu toplumdaki geleneksel yapının çözülmeye başlamasıyla ortaya çıkan değişiklikleri incelemiştir. Bu süreci, "çağdaşlaşma" kavramı ile açıklamıştır. Çağdaşlaşma olgusunu "laiklik" sözcüğü ile karşılanan din ve devlet ayırımının ötesinde, "kutsallaşmış gele-

nek boyunduruğundan kurtulma" olarak değerlendirmiştir. Berkes, çağdaşlaşmayı toplumun alt yapısında oluşan teknolojik gelişimlerin bir sonucu olarak değil, kültürel üst yapıda zamanın gerekleri doğrultusunda kendiliğinden oluşan bir değişim olarak görmüştür.

Berkes'e göre, Osmanlı'nın geleneksel düzeninin bozulmaya başladığı 17.yy'da Osmanlı kurumlarını ayakta tutmak için önce islahat girişimlerinde bulunulmuş, bunların sonuç vermemesi üzerine Batı toplumlarından esinlenen reformlara başvurulmuştur. Tanzimat ve I.Meşrutiyet hareketlerinin başarıya ulaşamamasını, Osmanlı Devleti'nin ulus temeline dayanmaması ile açıklayan Berkes, ilk kez siyasal partilerin ortaya çıktığı ve ulus bilincinin gelişmeye başladığı II.Meşrutiyet döneminin çağdaşlaşmaya yönelik önemli sonuçlar doğurduğunu ileri sürmüştür.Berkes'e göre 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ümmetçi devlet görüşüne karşı ulus devlet anlayışı üstünlük sağlamış, "gelenekçilik" yerine "devrimcilik" ilkesi egemen olmuştur. Cumhuriyet yönetimi Türkiye toplumunu çağdaş Batı uygarlığının yörüngesine sokma amacını taşımaktadır.

Berkes, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin geçirdiği değişimleri incelerken, siyaset, eğitim, din gibi toplumsal kurumlar üzerinde durmuş ve değişimleri kültürel düzeyde değerlendirmiştir.

• YAPITLAR (başlıca): *Türkiye İktisat Tarihi I, II*, 1969,1970; *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, 1965; *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*, 1965; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 1973; *Türk Düşününde Batı Sorunu*, 1975; *İslamcılık, Ulusçuluk, Sosyalizm*, 1975.

BERKOL, Nureddin Ali
(1880-1952)

Türk hekim ve siyaset adamı. Türkiye'de anatomi öğretiminin ve araştırmalarının gelişmesinde etkili olmuştur.

İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Toptaşı Askeri Rüştiyesi'nde ve Askeri Tıbbiye İdadisi'nde yaptı. 1902'de Tıbbiye-i Şahane'yi yüzbaşı rütbesiyle bitirerek, ertesi yıl Askeri Tıbbiye'de anatomi asistanlığına, 1904'te de muallim muavinliğine getirildi. 1905'te aynı görevle Mülki Tıbbiye'ye geçen Berkol, 1906'da Fransa'ya giderek kendi olanaklarıyla Paris Tıp Fakültesi'nde iki yıl anatomi dalında uzmanlık eğitimi gördü. Türkiye'ye döndüğünde askerlik görevinden ayrılarak Tıp Fakültesi'nin anatomi laboratuvarını yönetmeye başladı.

Ancak, 1912'de başlayan I.Balkan Savaşı, ardından I.Dünya Savaşı nedeniyle öğretim görevine uzun bir süre ara vermek zorunda kaldı ve cepheye gönderilerek çeşitli hastanelerde çalıştı. 1917'de tıp müderrisliğine (ordinaryüs profesör), 1918'de ordudaki rütbesi binbaşılığa yükseltilen Berkol, 1923'te Darülfünun Divanı (Üniversite Senatosu) üyesi, 1924'te Tıp Fakültesi Reisi (dekan), ertesi yıl da Darülfünun Emini (rektör) seçildi ve aynı yıl askerlikten emekliye ayrıldı.

Berkol'un siyasal yaşamı 1926'da, İstanbul Belediye Meclisi üyeliğiyle başlamıştı. Ertesi yıl İstanbul'dan milletvekili seçilerek rektörlük görevinden ayrıldıysa da, siyasal deneyimi uzun sürmedi ve üç yıl TBMM başkan vekilliği yaptıktan sonra 1931'de Tıp Fakültesi'ndeki kürsüsüne döndü; aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki anatomi derslerini de üstlendi. 1934-1939 yılları arasında ikinci kez İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi dekanlığına getirildi. 1951'de hastalanarak görevinden ayrıldı ve 1952'de İstanbul'da öldü.

19.yy'ın ikinci yarısına değin Türkiye'de, tıp öğrencilerinin anatomi çalışmalarında yalnızca yapma modeller kullanılmasına izin verilmesi, tıp öğretiminin en büyük eksikliklerinden biriydi. Avusturyalı profesör Charles Ambroise Bernard'ın çabalarıyla, 1840'larda bu yasak kaldırılıp kadavra çalışmalarına başlandıysa da, hem halkın dinsel inançları nedeniyle kadavra bulmak çok güçtü, hem de eldeki kadavraları uzun süre saklama teknikleri bilinmiyordu. Bu nedenle öğrenciler yılda ancak iki üç kez teşrih (disseksiyon) dersi yapabiliyorlardı.

Berkol, Paris'ten döndükten sonra Tıp Fakültesi'nin anatomi laboratuvarında göreve başlayınca, Avrupa üniversitelerinde çok yaygın olan mumyalama tekniklerini uygulamaya başladı. Cesetlerin çürümesini önlemek için boyun damarından formol şırınga edilmesi, kadavraların buzhanede saklanması ilk kez onun çabalarıyla gerçekleştirildi ve bu yöntemler anatomi laboratuvar çalışmalarına yeni bir atılım kazandırdı.

• YAPITLAR (başlıca): *Hilaliahmer Hastabakıcılık Teşrih Kitabı* 1915; *Anatomi Atlası*, 7 cilt, 1927-1932; *Hazım Takımı Anatomiası*, 1935; *Beş Duyunun Kısa Anatomiası*, (A.Mouchet ve H.V.Göğen ile), 1936; *Sistemik Anatomi Kitabı* (Dr.M.A.Ova ve Dr.Z.Zeren ile), 3 cilt, 1939-1945, *Artistik Anatomi Kitabı*, 1940; *Disseksiyon Teknığı*, 1943.

• BAKINIZ: C.A.BERNARD, ZEREN.

BERKÖZ, Egemen
(1941)

Türk şair. Dengeli, duru, inceliklere yönelen şiiriyle 1960 kuşağının özgün adları arasında yer almıştır.

13 Nisan 1941'de Karadeniz Ereğlisi'nde doğdu. Bolu Lisesi'ni bitirdikten sonra 1959'da girdiği Ankara Üniversitesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 1963 yılında bitirdi. 1967-1970 arasında Cumhuriyet Ansiklopedisi'nde çevirmen olarak çalıştı. 1970'ten bu yana reklam metin yazarlığı yapmaktadır.

Egemen Berköz'ün ilk şiirleri Bolu'da çıkan yerel gazetelerde görüldü. 1959'dan sonra çeşitli dergilerde şiirleri yayımlandı. 1966'da çıkan ilk kitabı *Çin Askeri Ah Devran*'da hızlı bir değişim geçiren toplum karşısında genç bir aydının bireysel sorunlarını, İkinci Yeni hareketinin etki alanında işledi. Egemen Berköz son yıllarda dergilerde az görünmekle birlikte, çıkardığı iki şiir kitabıyla 1960 kuşağı şairleri arasındaki özgün yerini korudu.

• YAPITLAR: *Çin Askeri Ah Devran*, 1966; *Yalnızlıklar Yalnızlıklar*, 1977; *Bu Kitapta Sen Nerdesin?*, 1981.

Resim 118
Gentile BELLINI
"Fatih Mehmed'in Portresi" *Ulusal Galeri-Londra, İngiltere*

Resim 126
Hasan Vecih BEREKETOĞLU ***"Kurbağalıdere"*** *(Özel Koleksiyon)*

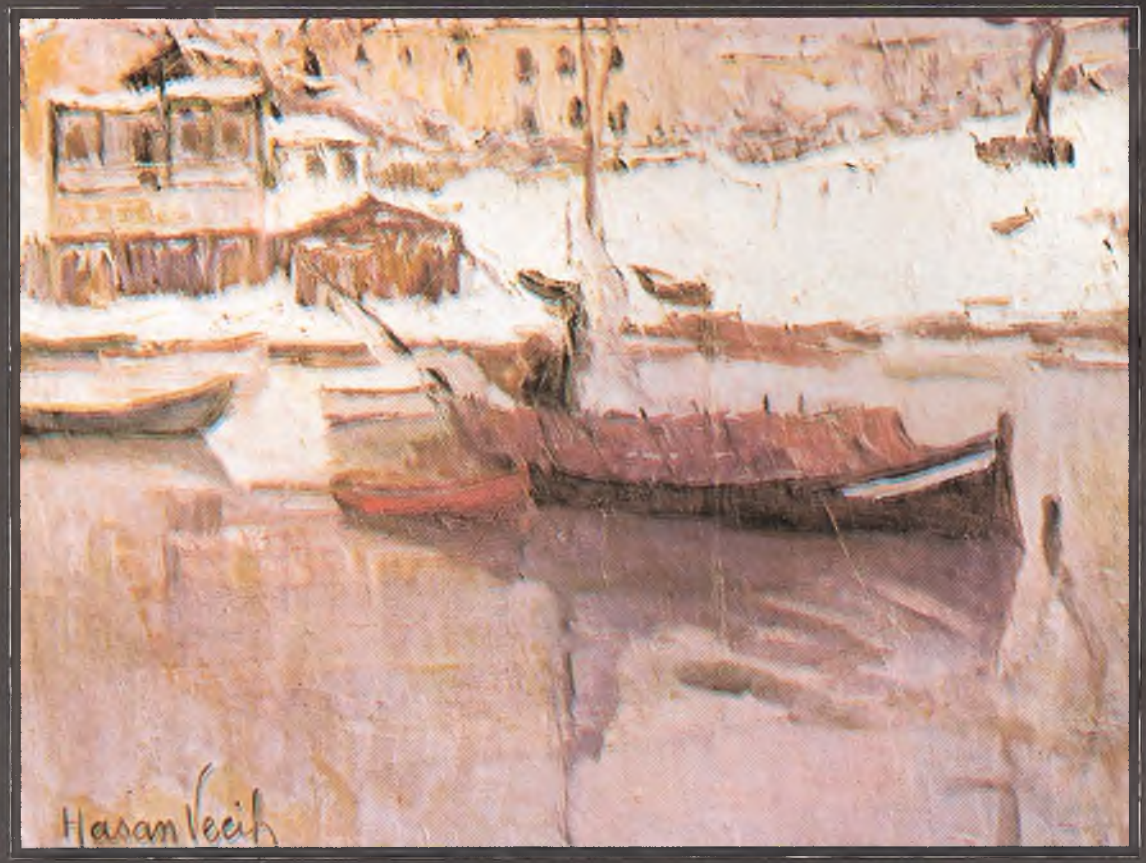

Resim 127
Hasan Vecih BEREKETOĞLU ***"Karlar Altında Salacak"*** *(Özel Koleksiyon)*

Resim 125
Sabri BERKEL
"Natürmort"
(Özel Koleksiyon)

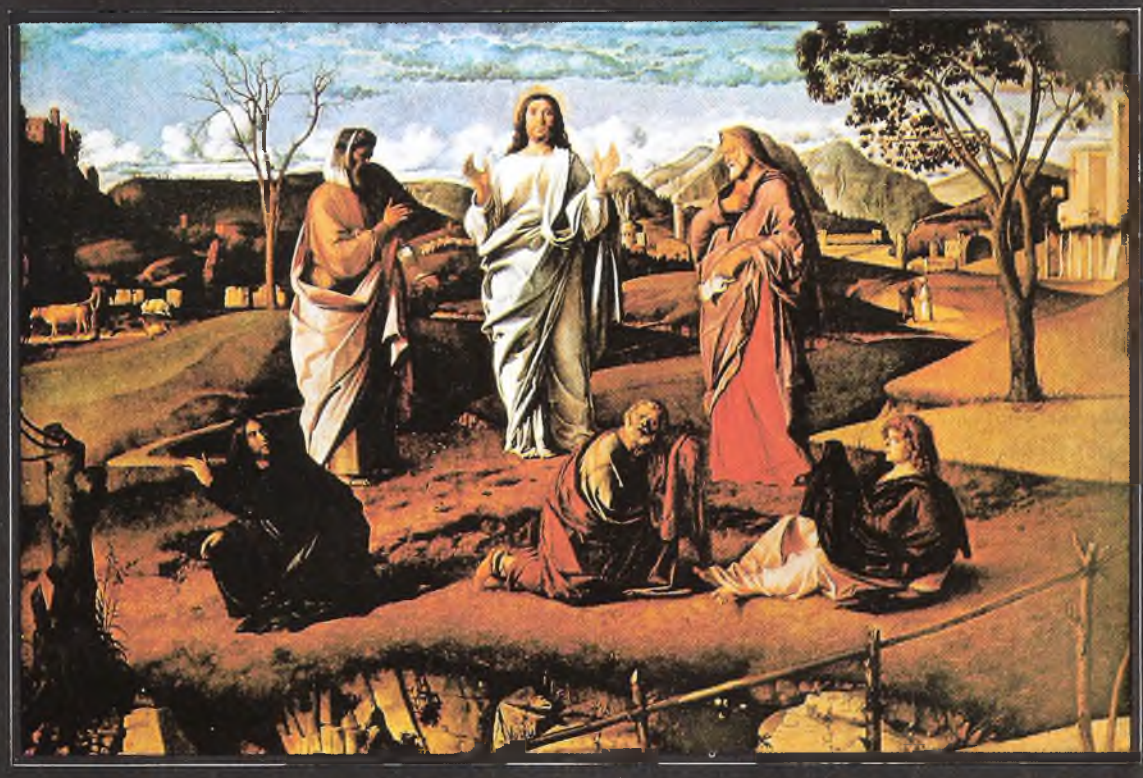

Resim 119
Giovanni BELLINI ***"İsa'nın Göğe Yükselişi"*** *Capodimonte Müzesi-Napoli, İTALYA*

Resim 120
Giovanni BELLINI ***"Aziz Francesco'nun Vecdi"*** *Frick Koleksiyonu- New York, ABD*

Resim 124
Sabri BERKEL "Yazı" (Özel Koleksiyon)

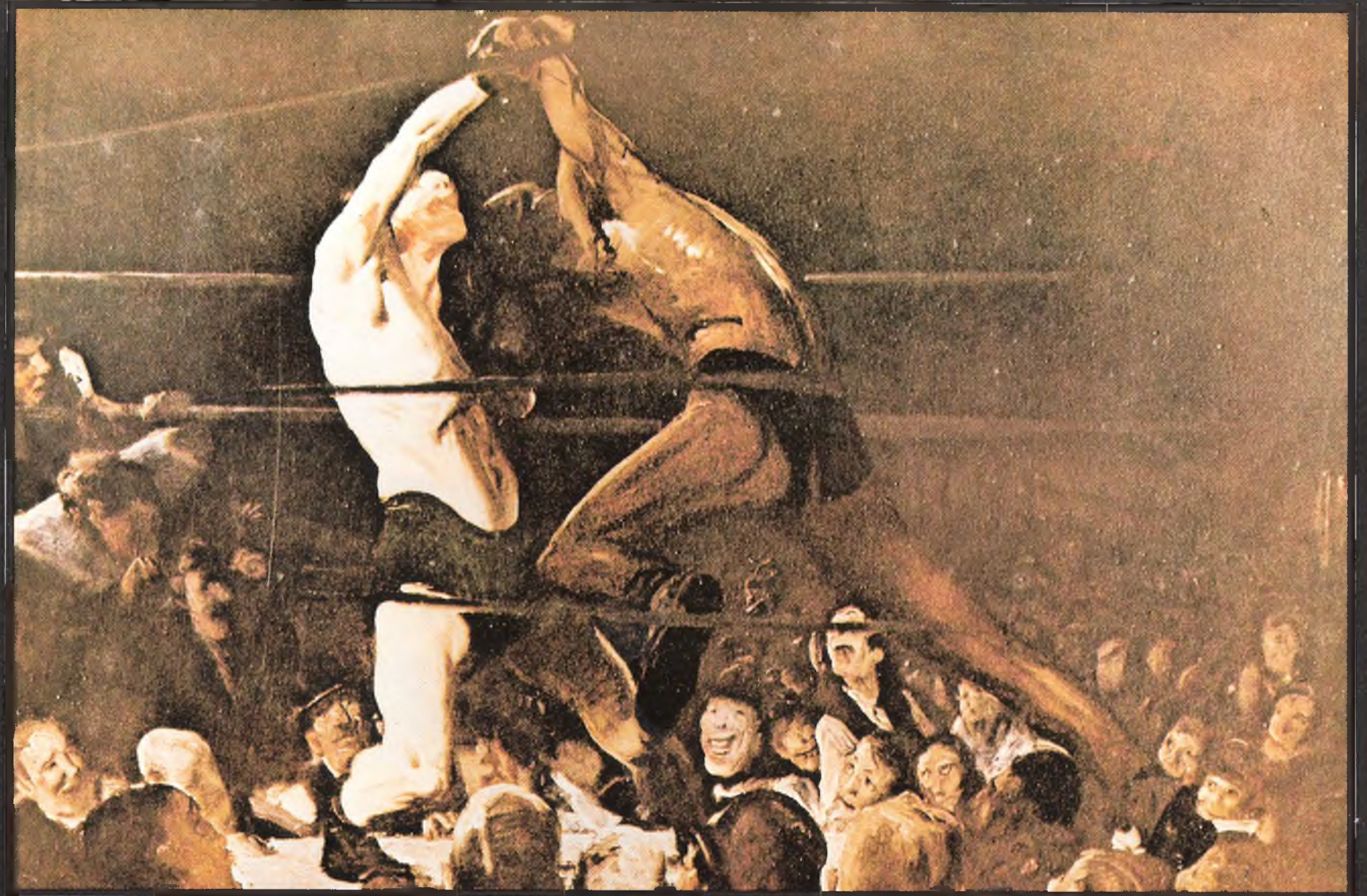

Resim 121
George BELLOWS ***"Bu Kulübün İki Üyesi"*** *Ulusal Galeri- Washington, ABD*

Resim 122
Nurullah BERK ***"Uyuyan Kadın"*** *(Özel Koleksiyon)*

Resim 123
Nurullah BERK ***"Çömlekçi"*** *(İstanbul Resim ve Heykel Müzesi)*

ADAM spor kitapları: 3

Sağlık için spor yapanların öğrenmesi gereken bütün bilgiler... Yeni başlayanlar ve kondisyonlarını korumak isteyenler için Cooper Programları... Testler... Aerobik jimnastik dizileri...

TÜRKİYE GENEL DAĞITIMI:
YADA Yayın - Dağıtım A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANKARA DAĞITIMI:
YADA A.Ş. Ankara Şubesi
Konur Sokak No: 17/5
Kızılay, Ankara Tel: 18 90 99

İZMİR ve EGE DAĞITIMI:
DATİÇ A.Ş.
452. Sokak No: 5
Konak, İzmir Tel: 13 87 86

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN
Yazı İşleri Müdürü : Meltem ÖNEŞ
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN
Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş
Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.
Abone ve Her Türlü İstek Adresi :
YA DA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 2, Fasikül 15
27 Şubat 1984
300 TL.

© ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul